

**UNIVERSITAS BUDAPESTIENSIS DE
“METROPOLITAN”**

**ANNALES
TOMUS XI**

**A (köz) pénzügyi kultúra – nemzeti és határon túli kutatási
eredmények**

Konferencia-kötet

Konferencia időpontja: 2018. május 22.

Helyszín: Nemzeti Közzolgálati Egyetem

Szerkesztette: Németh Erzsébet

BUDAPEST

2018

A sorozat főszerkesztője: Dr. Kiss Ferenc és Dr. Róka Jolán

Szerkesztő: Dr. Németh Erzsébet

Szakmai lektor: Dr. Takácsné Prof. Dr. György Katalin

A kötet a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosító számú, "A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés" című kiemelt projekt finanszírozásában, a(z) A (köz) pénzügyi kultúra nemzeti stratégiát megalapozó kutatások végzése (2017/2/MET-HFTGK) című Allamtudományi Műhely kutatása keretében a Budapesti Metropolitan Egyetem együttműködésével valósult meg.

© BARANYAI Zsolt, BARANYI Aranka, BUDAI-ERÉNYI Stella, HUZDIK Katalin, KORCSMÁROS Enikő, MÉSZÁROS Aranka, NÉMETH Erzsébet, PAP Judit, SZÉLES Zsuzsanna, SZOBONYA Réka, ZSÓTÉR Boglárka

Copyright: Jelen kiadvány szabad hozzáférésű a Creative Commons „CC BY” licenznek megfelelően. /

This publication is Open Access according to the Creative Commons „CC BY” licence scheme.

ISSN: 1789-879X

Első kiadás / First edition, 2019

Kiadó / Publisher: Budapesti Metropolitan Egyetem, Budapest

www.metropolitan.hu

Felelős kiadó / Published by: a Budapesti Metropolitan Egyetem vezérigazgatója /

CEO of Budapest Metropolitan University

TARTALOM

Németh Erzsébet:

A pénzügyi kultúra fejlesztésének nemzeti stratégiái: Tapasztalatok és tanulságok **5**

Szobonya Réka:

Digitális tudás a pénzügyi kultúrán belül..... **15**

Pap Judit:

A digitális pénzügyi ismeretterjesztés lehetőségei iskolai környezetben” című kutatás eredményei **27**

Zsótér Boglárka:

A pénzügyi személyiség típusok stabil faktorai a magyar lakosság körében **33**

Budai-Erényi Stella - Dr. Mészáros Aranka:

Pénzügyi attitűdök vizsgálata a pénzügyi szektorban dolgozóknál **51**

Baranyai Zsolt - Huzdik Katalin:

Kísérlet a megtakarítást befolyásoló demográfiai tényezők azonosítására – egy felmérés tapasztalatai **63**

Széles Zsuzsanna:

A megtakarítási formák változása 2000 és 2016 között **79**

Baranyi Aranka:

Kamatkörnyezet hatása a befektetési alapok állományára **105**

Korcsmáros Enikő:

Költséghatékony foglalkoztatási formák?! **115**

SZERZŐK / AUTHORS **125**

A PÉNZÜGYI KULTÚRA FEJLESZTÉSÉNEK NEMZETI STRATÉGIÁI: TAPASZTALATOK ÉS TANULSÁGOK

NÉMETH ERZSÉBET

egyetemi tanár

Budapesti Metropolitan Egyetem, egyetemi tanár

Minden gazdasági szereplő elemi érdeke, hogy az ország polgárai tájékozottak legyenek a pénzügyek területén, és pénzügyi döntéseiket kellő körültekintéssel hozzák meg. Számos országban ezért nemzetstratégiai prioritásként határozzák meg a lakosság pénzügyi kultúrájának fejlesztését, s ez különösen jellemző lett a pénzügyi válság kirobbanását követő időszakban. Mivel a magyar lakosságot nagymértékben és súlyosan érintette a válság, és súlyos hiányosságok detektálhatók a lakosság pénzügyi ismereteit illetően, a pénzügyi kultúra fejlesztésének vonatkozásában a stratégiaalkotás szükségessé vált. Az tanulmány célja a sikeres stratégia megalkotása és az optimális cselekvési terv kialakítása érdekében megvizsgálni a nemzetközi tapasztalatokat, és feltárni a sikeres stratégiák összetevőit. A kutatás feltárta, hogy a programok széles körű kooperációban valósulnak meg, és a társadalom jelentős részét közvetlenül is eléri. A tapasztalatok alapján a sikerhez nélkülözhetetlen, hogy a változás iránti igény a legmagasabb döntési szinteken fogalmazódjon meg, valamint hogy a nemzeti stratégia kialakítása kutatásokra, felmérésekre alapozva, körültekintő előkészítést, tervezést követően történjen meg. A vizsgált országban számos pozitív hatás volt kimutatható a pénzügyi kultúra fejlesztését célzó nemzeti stratégiák kapcsán. Az OECD összegző tanulmányai, valamint egyes nemzeti stratégiák elemzése alapján megállapítható, hogy a sikeres stratégiák számos közös vonással jellemezhetőek: kialakításuk kutatásokra, felmérésekre alapozva, körültekintő előkészítést követően, széles együttműködésben valósultak meg, valamint rendszeres a programok értékelése, a tapasztalatok visszacsatornázása.

KULCSSZAVAK: pénzügyi kultúra fejlesztése, nemzeti stratégia, pénzügyi edukáció

BEVEZETÉS

Az elmúlt évtizedek tendenciája világszerte, hogy egyre szélesebb csoportok számára váltak hozzáférhetővé egyre összetettebb pénzügyi termékek, részben a technológiai fejlődés, részben a pénzügyi piacok deregulációja következtében. Miközben azonban a piac látványosan átalakul, a termékeket és szolgáltatásokat használók tudása ehhez csak megkésve igazodik. Számos nemzetközi és nemzeti szintű felmérés mutat rá arra, hogy a lakosság pénzügyi ismereteinek szintje világszerte elmarad a kívánttól (Atkinson, 2012. Bárczi, Zéman, 2015; Grifoni, 2012; Miller, et al; 2014; Németh Erzsébet et al, 2016. Ez természetesen nemcsak a háztartások szintjén jelent kockázatot, hanem nemzetgazdasági szinten is, elég, ha csak a devizaadósság-problémára gondolunk. Az egyre komplexebb pénzügyi termékek megértéséhez, a kockázatok számszerűsítéséhez, de általában a saját igények megfogalmazásához is átfogó pénzügyi ismeretekre lenne szükség. Számos piaci és tudományos kutatás, valamint gyakorlati kezdeményezés a pénzügyi tudás mentén ragadja

meg a pénzügyi kultúra mérését és fejlesztését, amely törekvés a többi tényező vizsgálata - és szükség esetén fejlesztése - nélkül nem tudja elérni kívánt hatását. A pénzügyi attitűdök olyan tényezők, amelyek befolyásolhatják a fogyasztók magatartását, preferenciáit és ezen keresztül termék- és szolgáltatásválasztását (Zsótér és Nagy, 2012).

Nemzetközi tapasztalat azonban, hogy a hiányos ismeretek mellett az egyének saját tudásukat rendre felülértékelik, így a pénzügyi tudás bővítésének igénye gyakran meg sem fogalmazódik egyéni szinten. Kérdés, hogy az ismeretátadás, a pénzügyi tudatosság fejlesztése kinek az érdeke, kinek a feladata, és miképpen valósítható úgy meg, hogy annak a teljes társadalom élvezhesse hasznát.

Jelen cikk azt mutatja be, hogy a pénzügyi kultúra fejlesztésére jellemzően milyen stratégiákat alakítottak ki külföldön, azok milyen eredményekkel és tanulsággal szolgálnak számunkra, illetve a hazai döntéshozók számára egy leendő nemzeti stratégia kialakításához. A hazai stratégiaalkotáshoz az Állami Számvevőszék 2015-ös kutatásának eredményei támogatást nyújthatnak, ezért ezen kutatás tapasztalatait is ismertetjük. A pénzügyi kultúra fejlesztés stratégiáinak bemutatásához elsősorban az OECD (Organization for Economic Co-operation and Development, Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet) felméréseit és kutatásait, az egyes országok pénzügyi kultúra fejlesztést irányító szervezeteinek beszámolóit, valamint az ÁSZ kutatási jelentését használtuk fel.

ÉRDEKEK, ÉRDEKELTEK, ÉRINTETTEK A PÉNZÜGYI KULTÚRA FEJLESZTÉSÉBEN

Mit mutatnak a kutatások a hazai helyzetről? Az OECD 2010-ben lefolytatott összehasonlító felmérése alapján a magyarok a nemzetközi átlagnál magasabb szintű pénzügyi tudással rendelkeztek, ugyanakkor a tudás gyakorlati alkalmazásában jóval gyengébb teljesítményt nyújtottak. A 2015-ben megismételt felmérés több szempontból is visszalépést jelez. Jelentősen megváltozott például a család pénzügyi válsághelyzete során tanúsított magatartás; megnőtt azok aránya, akik ilyenkor inkább később fizetik be a számlákat, és csökkent azoké, akik kiadásukat faragják vissza. Az elmúlt 5 év alatt csökkent a lakosság megfontoltságának, gondosságának, előrelátásának mértéke a pénzügyeket tekintve, ennek is köszönhető például, hogy egyre kevesebben készítenek családi költségvetést. Ami pedig különösen aggasztó, hogy a háztartásoknak csak fele tudná jövedelmének egy hónapos vagy hosszabb ideig tartó kiesését elviselni hitelfelvétel vagy elköltözés nélkül. Ezek a tudásbeli hiányosságok, pénzügyi szokások, attitűdök nálunk is nagy kockázatot jelentenek a családok jólétének tekintetében.

Klapper et al. (2012) kutatásai azt mutatják, hogy a magasabb szintű pénzügyi műveltség ismeret, a kockázatkerülő magatartás nagyban segíti az egyéneket a váratlan makrogazdasági és jövedelmi sokkok kezelésében. Makroszinten pedig minél fejlettebb egy társadalom pénzügyi kultúrája, annál kifejezettebb az igény a pénzügyi intézmények átláthatóságára, illetve annál nagyobbak a rendelkezésre álló megtakarítások az országban, valamint stabilabb a pénzügyi rendszer is. A pénzügyi válság kirobbanása óta számos ország törekszik arra, hogy a pénzügyi kultúra felmérése, fejlesztése, annak finanszírozása a kormányzat, a nemzeti bank vagy a közsféra egyéb szervezete által célirányosan, gyakran nemzeti stratégiában megfogalmazottak szerint, szervezeten, átlátható és minőségbiztosított módon valósuljon meg. A centralizációnak oka az a jelenség is, hogy a pénzügyi képzések és a pénzügyi kultúra fejlesztéséhez kapcsolható egyéb programok jellemzően a pénzügyi piac szereplőinek egyedi kezdeményezéseként jelentek meg, ezért azok koordinálatlanok, eredményességi szempontból jellemzően nem értékelik azokat, illetve gyakran erőforrás-pazarláshoz és duplikációhoz vezetnek. A pénzügyi kultúra fejlesztésének aktualitását adhatják egyéb politikai célok is, például a pénzügyi kirekesztés mérséklése (vagyis mindenki számára megfelelő hozzáférés

biztosítása az alapvető pénzügyi szolgáltatásokhoz) vagy a fogyasztóvédelem, a fogyasztói tudatosság megerősítése, amely kihívást jelent Magyarországon is. Ugyanígy a gazdaságpolitikai tervek (mint pl. a nyugdíjrendszer átalakítása) is szükségessé tehetik a lakosság pénzügyi attitűdjének, ismereteinek fejlesztését.

Az eddigiek alapján látható, hogy a pénzügyi kultúra fejlesztése egy sokszereplős folyamat. A nemzeti stratégia megalapozott tervezése, sikeres megvalósítása, ellenőrzése számos érintett bevonását követeli meg. Az érintett csoportokat, szervezeteket és személyeket nevezhetjük „érintetti háló”-nak. (1. táblázat)

1. táblázat • A pénzügyi kultúra fejlesztési stratégiájának érintettjei – „érintetti háló”
(Forrás: saját szerkesztés)

SZEREPLŐK	ÉRINTETTEK
jogalkotó szervezetek	kormányzati döntéshozók (kormány, oktatási minisztérium, gazdasági minisztérium, pénzügyminisztérium, ifjúsági ügyekkel foglalkozó minisztérium stb.) törvényhozó (országgyűlés) jegybank helyi önkormányzatok
érintett egyéb közigazgatási szervezetek	fogyasztóvédelmi hatóságok, versenyhivatalok, adóhivatalok stb.
ellenőrző szervezetek	számvevőszék, kormányzati ellenőrző szerv, EU-támogatásokat ellenőrző intézmények stb.
pénzügyi piaci forprofit szereplők	hitelintézetek, pénzügyi vállalkozások, biztosítók, tőzsdék
nem pénzügyi piaci, de pénzügyi edukációval foglalkozó forprofit szereplők	azok a szervezetek, amelyek fő tevékenysége a pénzügyi kultúra fejlesztése, edukáció
nonprofit, pénzügyi intézményekhez kötődő szereplők	szövetségek (bankszövetség, biztosítók szövetsége stb.), alapítványok stb.
nonprofit, pénzügyi intézményekhez nem kötődő szereplők	oktatási intézmények, (hazai és nemzetközi) szakmai szövetségek, civil szervezetek, civil szövetségek, kutatóintézetek, szakszervezetek, művelődési házak stb.
edukációval foglalkozó személyek	pedagógusok, trénerok, oktatók
pénzügyi kultúra fejlesztésének célcsoportjai	egyének, háztartások, lakossági csoportok (ismeretek, attitűd, sérülékenység, szociodemográfiai ismérvek stb. alapján kialakított csoportok, pl. tanulók, idősek, munkanélküliek, alacsony jövedelműek), vállalkozók

A PÉNZÜGYI KULTÚRA FEJLESZTÉSÉT CÉLZÓ NEMZETI STRATÉGIÁK

A nemzeti stratégia a nemzeti szinten koordinált pénzügyi képzés hosszú távú (jellemzően 5 éves időtartamra szóló) terve. A kapcsolódó operatív tervvel együtt meghatározza a pénzügyi edukáció (magyar terminológiában pénzügyi kultúra fejlesztése) célját, hatókörét, célcsoportjait az azonosított hiányosságoknak és szükségleteknek megfelelően; kijelöli a vezető, koordináló szervezetet, illetve bevonja az érintetteket; kitűzi a programcélokat és határidőket; meghatározza a finanszírozás módját; valamint útmutatást nyújt a nemzeti stratégiát megvalósító egyedi programok számára. A nemzeti stratégiák megvalósítása jellemzően állami, nonprofit és forprofit szervezetek együttműködésében valósul meg, legtöbbször egy kormányzati szervezet irányításával, koordinálásával.

A stratégiák figyelembe veszik az eltérő lakossági szükségleteket, a pénzügyi szempontból sérülékeny társadalmi csoportokat, az adott ország pénzügyi intézményrendszerének fejlettségét és a szabályozási környezetet. Ezért a megvalósítás módszerei és csatornái rendkívül változatosak. A pénzügyi kultúra fejlesztése leginkább a személyes kapcsolatfelvételen alapul, legyen az iskolai oktatás, ingyenes telefonos vagy személyes tanácsadás, családok felkeresése, illetve munkahelyi vagy egyéb képzés. Emellett a vezető intézmények természetesen információtárakat, kereshető adatbankokat tesznek nyilvánosan elérhetővé, alkalmazásokat fejlesztenek, videótartalmakat töltenek fel, használják a közösségi médiát stb., a célcsoportok optimális elérési csatornáinak megfelelően (lásd 1. ábra).

1. ábra • *A pénzügyikultúra-fejlesztés eszközei*

Saját szerkesztés

A PÉNZÜGYI KULTÚRA FEJLESZTÉSÉNEK INFRASTRUKTÚRÁI

Az OECD nemzetközi összehasonlításban¹ vizsgálta, mely országok, milyen célok mentén, milyen szereplőkkel, milyen forrásból valósítják meg a pénzügyi kultúra fejlesztését célzó nemzeti stratégiákat.² A felmérés (2015) időpontjában már mintegy 59, különböző gazdasági fejlettségi szinten álló ország kezdte meg, illetve alakította ki nemzeti stratégiáját.

A nemzeti stratégia tervezését, kidolgozását a legtöbb országban valamely közintézmény (így pl. pénzügyminisztérium, jegybank, fogyasztóvédelmi/szabályozó hatóság, illetve egy ebből a célból újonnan létrehozott állami szervezet) végzi, gyakran annak koordinálását, implementálását és monitorozását is.

- Ausztráliában például, ahol a pénzügyi kultúra fejlesztése már több mint egy évtizedes múltra tekint vissza, a nemzeti stratégiát koordináló, vezető intézmény a pénzügyi piacokat és szervezeteket szabályozó és felügyelő szervezet.³ A stratégiai tanácsadó és felügyeleti szerepet az ausztrál kormányon belül létrehozott testület⁴ látja el, tagjait a pénzügyminiszter és a kincstár vezetője nevezi ki.
- Az Egyesült Királyságban egy ebből a célból, a kormány által létrehozott szervezet⁵ látja el a lakosság pénzügyi tudatosságának fejlesztési feladatait, elsősorban széles hozzáférési, ingyenes tanácsadó tevékenysége révén.
- A központi bank vezető szerepet játszik a pénzügyi kultúra fejlesztésében pl. Spanyolországban, Japánban, Portugáliában.
- A pénzügyminisztérium pl. Hollandiában, Oroszországban és Mexikóban irányítja, illetve koordinálja a nemzeti stratégiákban meghatározott fejlesztési tevékenységet.

A magánszektor és egyéb érdekelték (pl. szakmai és civil szervezetek) széles körű bevonása is egyre inkább jellemző, különösen az implementáció szakaszában, kihasználva a gazdasági szereplők széles körű elérését az egyes társadalmi csoportokhoz/egyénekhez, hasznosítva a pénzügyi szervezetelek ismereteit, a civil szféra tapasztalatait pl. a rászorult csoportokról. A forprofit szervezeteket – jellemzően például az e területen aktív hitelintézeteket, biztosítókat, pénzügyi vállalkozásokat – természetesen saját profit- és marketingcéljaik is vezérik, amikor a nemzeti stratégia tervezésében, megvalósításában szerepet vállalnak, ami érdekellentétet szül a résztvevők között. Ezt az ellentétet az egyes országok eltérő módon próbálják kezelni, gyakran pénzügyi szövetségek bevonása révén (így az egyedi pénzügyi érdekek nem érvényesülnek), etikai/magatartási kódexek, kritériumrendszerek kiadásával és betartatásával. Emellett amennyiben saját pénzügyi képzést kívánnak indítani, annak kötelező akkreditációját közintézmény végzi. Japánban például a pénzügyi képzéseket nyújtó gazdasági szereplőkre és magára a képzésre vonatkozóan is szigorú követelményeknek kell érvényesülniük. A képzés anyagának a pénzügyi edukáció felelős állami szervezet által meghatározott minimumtartalomra kell épülnie, nem lehet pénzügyi intézmény adott termékét promotálni, nevét, logóját a tananyagokon feltüntetni.

¹OECD: *National Strategies for Financial Education*, OECD/INFE Policy Handbook, 2015.

² Az OECD International Network for Financial Education (INFE) hálózata több mint egy évtizede támogatja a pénzügyi kultúra fejlesztését és a nemzetközi kooperációt világszerte. Nemzetközi összehasonlító felmérései, a tapasztalatok bemutatása, valamint számos dokumentum megtalálható honlapjukon (Forrás: www.oecd.org/daf/fin/financial-education).

³ ASIC (Australian Securities and Investments Commission)

⁴ Australian Government Financial Literacy Board

⁵ Money Advice Service

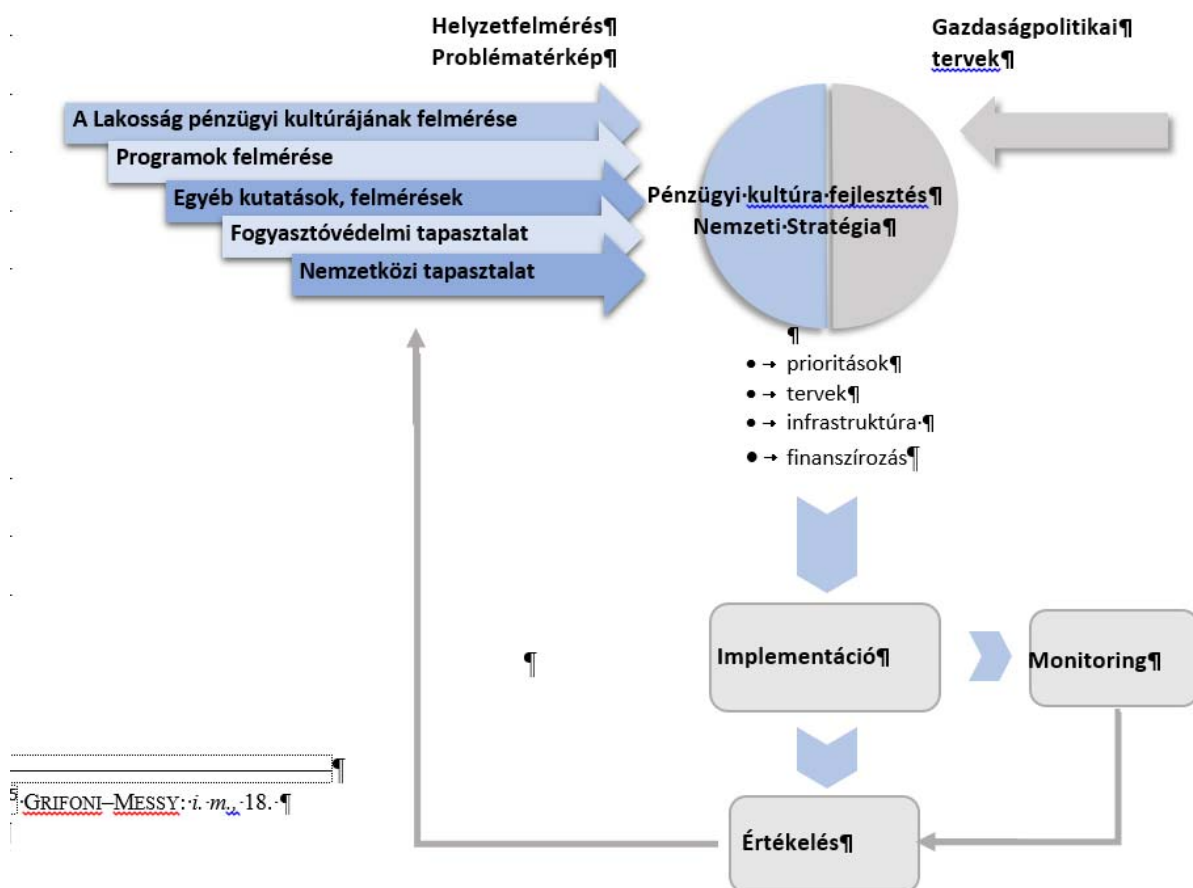
A pénzügyi kultúra fejlesztésének finanszírozása többnyire vegyes formában, tehát költségvetési forrásokból és a forprofit szektor hozzájárulásaiból történik. A pénzügyi intézmények gyakran jogszabályi kötelezettség alapján vagy illetéket fizetnek, vagy a képzésekhez forrást nyújtanak. A finanszírozási igény viszonylag alacsony, összehasonlítva egyéb kormányzati programokkal, vagy a pénzügyi intézmények hasonló típusú tevékenységeivel.

CÉLTERÜLETEK, CÉLCSOPORTOK

A stratégiák kialakítását megelőzően a legtöbb ország esetében megtörtént a „kiinduló állapot” több szempontú feltérképezése, a helyzetelemzés. A kormányok tipikusan három információforrásra alapozva határozták meg a stratégiák prioritásait: jellemzően országos szintű felmérésekre, fogyasztóvédelmi hatóságok adataira, valamint más országok tapasztalataira támaszkodtak.⁶

A 2. ábra azt mutatja, hogy ezek az inputok hogyan használhatók fel a nemzeti stratégia tervezési fázisaiban, valamint vázlatosan bemutatja a stratégiaalkotás és implementálás további lépéseit.

2. ábra • A nemzeti stratégia kialakítása (Forrás: saját szerkesztés)

⁶ GRIFONI-MESSY: i. m., 18.

A felmérések, kutatások képet adtak a népesség, illetve annak egyes szegmensei (alcsoportjai) körében a pénzügyi-gazdasági tudásszintről, attitűdről, a pénzügyi fogyasztási szokásokról, a sérülékenységről, ehhez kapcsolódóan a szükséges fejlesztési igényekről. Szintén nagyon hasznosnak bizonyul, ha a már létező kezdeményezések (pl. képzések, versenyek, egyéb programok stb.) feltérképezése és értékelése is megtörténik. Ezek a felmérések egyfelől rámutatnak a fennálló programok gyengeségeire, másrészt lehetővé teszik a jó gyakorlatok megismerését. Hollandiában például az előkészítési fázisban számos információtárat hoztak létre (pl. „leltár” a szabályozó eszközökről, termékekről, szolgáltatásokról, pénzügyi kultúrát fejlesztő kezdeményezésekről, az ezekben részt vevő szervezetekről, az iskolarendszerű képzésekről), a témakörökben kutatásokat, felméréseket végeztek. Ezek többek között azt mutatták, hogy a (nem marketingcélú) programok tartalma gyakran nem a célcsoportok igényeinek megfelelő volt, és a potenciálisan veszélyeztetett csoportokat nem érték el, illetve eredményesség visszamérése nem történt meg.

A nemzeti stratégiát kialakító országokban a nemzeti sajátosságoknak megfelelően, a kutatások tapasztalatainak ismeretében jelölik ki azokat a fókusz témákat, amelyekre egy adott időszakban a képzés irányul. Mivel az egyéni pénzügyi döntéshozatalt számos tényező befolyásolhatja (pl. gazdasági-szabályozási környezet, hozzáférés lehetősége a pénzügyi szolgáltatásokhoz, élettapasztalat, attitűd, motiváció, ismeretek, készségek), a pénzügyi kultúra fejlesztésének célterületei is többnyire ezek fejlesztéséhez, alakításához kapcsolódnak. A leggyakrabban említett témakörök a nyugdíj-előtakarékosság, megtakarítások, hitelek, háztartások adóssága, valamint szintén jellemző a családok életciklusához igazodó képzési igények meghatározása (pl. otthonteremtés, családalapítás, iskoláztatás költségei).

A nemzeti stratégiák általában a teljes lakosságot célozzák meg, azonban egyes társadalmi csoportok képzésére jellemzően nagyobb hangsúlyt fektetnek. A csoportokba sorolás egyre inkább a pénzügyi attitűd és sérülékenység alapján történik, mely utóbbi gyakran – de nem minden esetben – korrelációt mutat egyes szociodemográfiai ismérvekkel (pl. nem, életkor, élethelyzet). A sérülékenység szerinti fókuszálás a képzéseket is hatásosabbá teheti, hiszen pl. a jelzáloggal kapcsolatos hiányos ismeret nem okoz problémát (és nem igényel képzést sem) abban az esetben, ha saját tulajdonú házban, adósságok nélkül élünk nyugdíjasként.

A leggyakrabban említett fő célcsoport a fiatal korosztály, emellett bizonyos rászorult csoportok képzése is prioritás.

MENNYIRE EREDMÉNYESEK A NEMZETI STRATÉGIÁKON BELÜL MEGVALÓSÍTOTT PROGRAMOK?

A kiinduló állapot ismeretében természetesen időről időre mérni kell a pénzügyi kultúra fejlesztésének eredményességét is, mérni kell az előrehaladást. Az OECD 2013-as adatai alapján a stratégiák nyomon követése az országok 80%-ában, az értékelések jelenleg még csak az érintett országok mintegy ötödében történtek meg. Ez utóbbi alacsony aránynak főképpen azt az okot jelölték meg, hogy a nemzeti stratégiák bevezetése óta még nem zárult le az első értékelhető szakasz. Ugyanakkor itt megjegyzendő, hogy a frissen induló programok első értékeléseit indokolt korábban és gyakrabban elvégezni annak érdekében, hogy az eredmények ismeretében a szükséges beavatkozások időben megtörténjenek.

Az előrehaladás méréséhez az egyes országok a stratégiában kitűzött célok megvalósítását értékelik, sok esetben longitudinális felméréseket végeznek. Nemzetközi példákat tekintve, Japánban például már több mint 60 éve végeznek felmérést a háztartások pénzügyi helyzetére vonatkozóan. Spanyolországban és Olaszországban a háztartások pénzügyeire vonatkozó longitudinális felmérést a nemzeti bank folytatja le, míg Magyarországon a Központi Statisztikai Hivatal végez felméréseket. Brazíliában speciális méréseket, ún. fókuszcsoportos

felméréseket végeztek a legnagyobb problémát jelentő háztartási eladósodottság elemzéséhez. A nemzeti stratégiákban olyan megvalósítható, mérhető célokat javasolt kialakítani, amelyek viszonyítási pontot jelenthetnek a stratégiák eredményességének értékelésekor. Erre jó példa az ausztrál gyakorlat, ahol a megfogalmazott öt stratégiai prioritáshoz operatív célok, ezekhez pedig mérhető teljesítménykritériumok kötődnek. Természetesen a beszámolóban is ezen kritériumok teljesítését mutatják be.⁷ Nemzetközi felméréseket elsősorban az OECD végez, 2010-ben 14 ország bevonásával mérte első alkalommal a lakosság pénzügyi kultúráját, dedikáltan helyzetfelmérés céljából (Atkinson, Messi, 2012). A pénzügyi kultúrát három aspektusból vizsgálta: pénzügyi ismeretek, pénzügyi szokások (vagyis a lakosság tipikus tevékenységei a pénzügyek területén), pénzügyi attitűd. A diákok pénzügyi kultúrájának megismerését nemzetközi összehasonlításban az OECD PISA-felmérés⁸ teszi lehetővé 2012-től.

Mit mutatnak tehát az értékelések? Összefoglalóan kijelenthető, hogy bár a pénzügyi kultúra fejlesztésének eredményei tipikusan hosszú távon jelentkeznek, számos tekintetben rövidtávon is érzékelhető változás. Miller a kollégáival (2014) 188 olyan tanulmányt elemez, amelyek a pénzügyi kultúra fejlesztését célzó programok eredményességét mérték. Az elemzés alapján kimondható, hogy a pénzügyi képzések a személyes pénzügyi menedzsment bizonyos területeit, mint pl. a takarékoskodást, valamint a háztartási költségvetés nyomon követését egyértelműen pozitívan befolyásolták.

Az USA-ban az eredményességre vonatkozó kutatási tapasztalatok vegyes képet mutatnak. Mivel az eredményesség mérése több szempontból is mérhető (pl. ismeret, készség, attitűd, motiváció, alkalmazás), a programok egy bizonyos szempontból akkor is lehetnek eredményesek, ha egy másik szempontból eredménytelenek. Ugyanakkor általános tapasztalat, hogy a programokon részt vevőknél legalább egy szempontból javulás mutatkozik. A tapasztalat alapján a hosszabb programok eredményesebbek, valamint az alacsonyabb képzettségű, pénzügyi kultúrájú és jövedelmű csoportokban nagyobb eredményesség mérhető.

Olaszországban a nemzeti bank nyújt képzéseket iskolai tanárok számára, akik tudásukat továbbadják a gyerekeknek a tanórákon. A kezdetektől fogva tesztekkel mérik az oktatás eredményességét, gyakran később is megismételve a tesztet. Az értékelések szerint az oktatás rövid és hosszú távon is szignifikánsan emeli a pénzügyi ismeretek szintjét, valamint jelentősen csökkenti a nemek pénzügyi tudásszintje közötti különbséget.⁹

Hollandiában az összes program eredményességét mérik, több szinten és változatos módszerekkel (pl. kérdőíveken alapuló, reprezentatív mintás, országos felmérések, interjúk, irányítási hatékonyság mérése stb.). A tapasztalatok azt mutatják, hogy az erős irányítással megvalósuló, az érdekeltek széles körét bevonó kooperáció rendkívül eredményes. A széles bevonás révén a téma a médiában is napirendre került, az információs portálok a lakosság aktívan használja (évi 1,2 millió fő). A mérések szerint a programok akkor a legeredményesebbek, ha egyaránt fejlesztik a pénzügyi ismereteket, a készségeket, valamint a pénzügyi szokásokat, vagyis az ismeretek gyakorlati alkalmazását.

⁷ Australian Securities and Investments Commission (ASIC): *National Financial Literacy Strategy Annual Highlights Report 2014–15*, 2015.

⁸ Programme for International Student Assessment

⁹ ROMAGNOLI, Angela – TRIFILIDIS, Maurizio: *Does financial education at school work? Evidence from Italy*, Questioni di Economia e Finanza (Occasional Papers), Banca d'Italia, 2013.

A nemzeti stratégiák megvalósítását, eredményességét, hatásait egyes országokban a nemzeti számvevőszékek is vizsgálták. Az amerikai számvevőszék (GAO, Government Audit Office) 2012-es ellenőrzési jelentésének fontos megállapítása, hogy a szövetségi programok részben egymást átfedő célok és feladatok mentén működnek. Továbbá bár a mintegy 20 legjelentősebb szövetségi program mindegyikénél végeztek saját értékeléseket, azok módszertana rendkívül eltérő volt, ezért a GAO a módszertanok egységesítésére hívta fel a figyelmet.¹⁰

KONKLÚZIÓ

Minden vizsgált országban számos pozitív hatásról tesznek említést a pénzügyi kultúra fejlesztését célzó nemzeti stratégiák kapcsán. A legfontosabb mégis az a tény, hogy a programok széles körű kooperációban valósulnak meg, és a társadalom jelentős részét közvetlenül is eléri. A tapasztalatok alapján a sikerhez nélkülözhetetlen, hogy a változás iránti igény a legmagasabb döntési szinteken fogalmazódjon meg, valamint hogy a nemzeti stratégia kialakítása kutatásokra, felmérésekre alapozva, körültekintő előkészítést, tervezést követően történjen meg. Mivel a pénzügyi kultúra fejlesztése a társadalom minden tagját érinti, elengedhetetlen az érdekeltek széles körű bevonása, a szegmens szereplőinek együttműködése, illetve a nagy nyilvánosság biztosítása. Ugyanakkor különös figyelemmel kell lenni arra, hogy marketingcélok ne érvényesülhessenek a programokban. Fontos továbbá, hogy az elért eredményeket folyamatosan mérjék, azokról tájékoztatást kapjon a közvélemény, illetve az eredményeket visszacsatolják a tervezési folyamatokba.

IRODALOM

Australian Securities and Investments Commission (ASIC): *National Financial Literacy Strategy Annual Highlights Report 2014–15*, 2015. Source: www.financialliteracy.gov.au/media/559023/nfls-annual-highlights-report-2014-15.pdf

ATKINSON, Adele – MESSY, Flore-Anne: *Measuring Financial Literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE), Pilot Study*, OECD Publishing, OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 15, 2012. Forrás: dx.doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en

BÁRCZI Judit, ZÉMAN Zoltán: *A pénzügyi kultúra és annak anomáliái*, Polgári Szemle, (2015)/1–3.

GRIFONI, Andrea – MESSY, Flore-Anne: *Current Status of National Strategies for Financial Education; A comparative analysis and relevant practices*, OECD Publishing, OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 16, 2012.

KLAPPER, Leora – LUSARDI, Annamaria – PANOS, Georgios A.: *Financial Literacy and the Financial Crisis*, Netspar Discussion Papers, DP 03/2012-007, 2012.

MILLER, Margaret – REICHELSTEIN, Julia – SALAS, Christian – ZIA, Bilal: *Can You Help Someone Become Financially Capable? A Meta-Analysis of the Literature*, The World Bank, Policy Research Working Paper, 2014.

¹⁰ U. S. GOVERNMENT AUDIT OFFICE: *Financial Literacy; Overview of Federal Activities, Programs, and Challenges*, 2014. Forrás: www.gao.gov/assets/670/662833.pdf

- NÉMETH Erzsébet – JAKOVÁC Katalin – MÉSZÁROS Aranka – KOLLÁR Péter – VÁRPALOTAI Viktor:** *Pénzügyi kultúra fejlesztési programok felmérése*, Kutatási jelentés, Állami Számvevőszék, 2016.
- OECD: *Advancing National Strategies for Financial Education*, a Joint Publication by Russia's G20 Presidency and the OECD, 2013, 16–17.
- OECD: *National Strategies for Financial Education*, OECD/INFE Policy Handbook, 2015.
Source: www.oecd.org/daf/fin/financial-education/National-Strategies-Financial-Education-Policy-Handbook.pdf
- ROMAGNOLI, Angela – TRIFILIDIS, Maurizio:** *Does financial education at school work? Evidence from Italy*, Questioni di Economia e Finanza (Occasional Papers), Banca d'Italia, 2013.
- U. S. Government Audit Office: *Financial Literacy; Overview of Federal Activities, Programs, and Challenges*, 2014. Source: www.gao.gov/assets/670/662833.pdf
- WIDDOWSON, Doug – HAILWOOD, Kim:** *Financial literacy and its role in promoting a sound financial system*, Reserve Bank of New Zealand, Bulletin, Vol. 70, 2, 2007, 37–47.
- ZSÓTÉR, B. - NAGY, P.:** Mindennapi érzelmeink és pénzügyeink. Mindennapi érzelmeink és pénzügyeink. A pénzzel kapcsolatos attitűdök és materiális irányultság szerepe a pénzügyi kultúra fejlesztésében, *Pénzügyi Szemle*, 2012 (3) 310-321.

DIGITÁLIS TUDÁS A PÉNZÜGYI KULTÚRÁN BELÜL

SZOBONYA RÉKA

tanársegéd

Budapesti Gazdasági Egyetem Pénzügyi Számviteli Kar

Az egyén társadalmi-gazdasági környezetbe való betagozódásának egyik eleme pénzügyeinek intézésén keresztül valósul meg. A XX. század harmadik harmadában kialakult technikai forradalom, a telekommunikáció és a technológia gyökeresen új helyzetet teremtett a pénzügyi rendszer struktúráját illetően is. A klíring-, és a nemzetközi bankkártya hálózatok, valamint az internet jelentős mértékben megváltoztatták a pénz, a pénzzel kapcsolatos szolgáltatások elérhetőségét, sebességét és sebezhetőségét. A bankkártya-használat és az elektronikus bankolás után további újítások jellemzőek és várhatóak a pénzpiacokon. Egyre több ún. fintech (financial technology – pénzügyi technológiai) cég jelenik meg világszerte a pénzpiacokon, melyek technológiai innovációkkal olcsóbbá, gyorsabbá és hatékonyabbá teszik a pénzügyi szolgáltatásokat. A felhasználóknak ehhez nemcsak pénzügyi jártasságot kell szerezniük, hanem a technikai újításokkal is tisztában kell lenniük. Nemzetközi összehasonlításban hazánk a pénzügyi kultúra terén átlagos helyen, a digitális kompetenciák terén az alatt helyezkedik el.

A pénzügyi kultúra fogalmi meghatározása hazai és nemzetközi szinten igen eltérő és az idők folyamán változó, fejlődő definíció. A meglevő vélemények alapján magában foglalhatja a pénzügyi tudást és tájékozottságot; a kapcsolódó képességeket (például a számolást, adatok, mutatók értelmezését); a pénzügyi döntések meghozatalához szükséges célmeghatározást, az információk megszerzéséhez a kellő magabiztosságot és kommunikációs készséget, felelősségvállalást; valamint a pénzügyi jólét kialakításához megfelelő attitűdöt, mely értékelő viszonyulásnak van kognitív, affektív és konatív oldala. A digitális kompetenciák közé tartozik az információk és adatok gyűjtése; a digitális térben történő kommunikáció és együttműködés; esetleg valamilyen szintű digitális tartalom létrehozása; a biztonság fontosságának felismerése, ezzel összefüggésben az adatok, illetve az eszközök védelmének megvalósítása; valamint a problémamegoldás.

Tanulmányomban a pénzügyi kultúra néhány területe és a digitális kompetenciák vonatkozó alfaktorai összekapcsolódásának fontosságát mutatom be.

Kulcsszavak: pénzügyi kultúra, digitalizáció, fejlesztés

BEVEZETÉS

Az évezredben a világgazdasági válság kirobbanás után előtérbe került a gazdasági szereplők pénzügyi tudásának, jártasságának, ezzel kapcsolatos készségeinek, képességeinek feltérképezése. Az OECD eddig két, erre irányuló vizsgálatot végzett (Atkinson – Messy 2012; OECD/International Survey of Adult Financial Literacy Competencies 2015). A felmérés a pénzügyi ismeretekre, a pénzügyi viselkedésre, az attitűdök megismerésére irányul. A több kontinensen átívelő kutatás lehetővé teszi, hogy a résztvevő országok elhelyezzék magukat a nemzetközi mezőnyben, illetve feltárhassák a hiányosságokat, a megismételt mérés pedig a változás irányát és mértékét tükrözheti. Hazánk mutatói az egyes vizsgált tényezők esetében az átlag körül, sok esetben az alatt helyezkednek el. A pénzügyi ismeretek

kategóriában viszonylag jól teljesítünk, az attitűd belesimul az átlagba, azonban a tudatos pénzügyi magatartás tanúsításában nem jeleskedik Magyarország lakossága (Vass, 2017: 81-96). 2015-ben a Pénziránytű Gfk. ezer fős reprezentatív mintáján háztartások pénzügyi műveltségének vizsgálatára került sor (Pénziránytű Alapítvány, 2015). A 2010. évi kutatáshoz képest kiderült, hogy a családok egyre csökkenő hányada készít háztartási költségvetést, ezzel párhuzamosan az előrelátás, a vásárláskori és befektetési tájékozódás szűkült, a határidőre történő fizetés egyre kevésbé fontos, a pénzügyi tervezés gyakorisága alacsonyabb lett.

A pénzügyi kultúrához ma már talán „hagyományosnak” mondható területek mellett (pénzügyi szolgáltatások közötti tájékozottság; kommunikációs készség a pénzügyi elképzelésekről; a személyes pénzügyek irányítása, kezelése; pénzügyi döntéshozatali képesség; magabiztosság (Remund, 2010); számolási készség (Lusardi, 2012); pénzügyi attitűd – pénzügyekhez való értékelő viszonyulás - kognitív, affektív és konatív összetevők – (Kovács et al., 2013) hozzátartoznak a digitális kompetenciák is, hiszen egyre több olyan pénzügyi termék, szolgáltatás születik folyamatosan, melyeknek igénybevétele feltételez ebbéli jártasságot is.

A Magyar Nemzeti Bank hamarosan bevezeti az azonnali fizetések rendszerét, melynek eredményeként 2019. július 1-jétől az év minden napján napi 24 órában 5 másodperc alatt tudunk majd 10 millió Ft alatti összeget átutalni az országon belül. A központi intézkedések és a nemzetközi pénzügyi trendek hazánkban történő térnyerése hatással van a pénzügyi szereplők viselkedésére. Egyre nagyobb mértékű a digitális fizetési módok (netbank, mobilbank, applikációk, paypall, paypass, stb.) penetrációja, ezért a hagyományos pénzügyi intézetek digitális stratégiai célkitűzéseket (banki működési folyamatok automatizálása, innovációs képesség növelése, szolgáltatásválaszték bővítése, egyre magasabb ügyfélélmény biztosítása, ügyfélbizalom megtartása) törekszenek megvalósítani. Emellett új szereplők (FinTech cégek) gyors, kényelmes, személyre szabott pénzügyi szolgáltatások nyújtásával – lehetőleg alacsony költségű szint és magas bizalom mellett – próbálnak ügyfeleket akvizálni.

A felmérések eredményei és a pénzügyi környezet gyors változása megköveteli a szereplők felkészülését/felkészítését az innovációk keltette kihívásokra történő megfelelő reagálásra. Kérdés, hogy a magyar lakosság milyen szinten felkészült a változásokra: milyen pénzügyi kultúrával rendelkeznek az egyének, megfelelő tudatossággal kezelik-e a pénzügyeiket, rendelkezésre állnak-e a megfelelő technikai eszközök, van-e bizalom az újítások irányában, és biztonságosnak tekintik-e az új szolgáltatásokat. Tanulmányom célja, hogy elsőként összefoglalja a közoktatás terén a pénzügyi kultúra fejlesztésére tett eddigi intézkedéseket, majd szekunder források segítségével rövid összefoglalást mutasson be először egy Magyarországon több éve zajló lakossági felmérés eredményeiről, valamint nemzetközi összehasonlítás alapján országunk digitális kompetenciák rangsorában elért eredményeiről; végül ismertesse digitális kompetenciák azon területeit, melyek elengedhetetlenül szükségesek az egyéni pénzügyi jóllét megteremtéséhez.

PÉNZÜGYI KULTÚRA EDDIGI FEJLESZTÉSÉRE TETT MAGYARORSZÁGI KÍSÉRLETEK

A pénzügyi kultúrával összefüggő kompetenciák fejlesztését már a felnőtt kor előtt el kell kezdeni. Az OECD 2015-ben megjelentetett tanulmánya (Students' financial literacy PISA 2015 Results (Volume IV), 2015) a diákok pénzügyi műveltségére vonatkozó eredményeket tartalmazza. Az értekezésben a pénzügyi kultúra (financial literacy) magában foglalja a pénzügyi fogalmak és kockázatok ismeretét és megértését, fontos eleme a motiváció és a bizalom, elkerülhetetlen, hogy ilyen jellegű tudást alkalmazzanak és megértsék a termékek és szolgáltatások lényegét az egyének annak érdekében, hogy hatékony döntéseket hozzanak a

saját és a társadalom pénzügyi jólétének különböző területein, ezáltal megvalósuljon a gazdasági életben való részvétel. A matematikai és olvasási felmérésekben elért kimenetek jelentős összhangot mutatnak a pénzügyi műveltség eredményeivel. A nemek közötti különbség a vizsgált esetben sokkal kisebb, mint az olvasás vagy a matematika esetében. A társadalmi-gazdasági státusz és a teljesítmény közötti erős kapcsolat azt jelzi, hogy a szülői támogatás nem (mindenkinél) elegendő, és az oktatási intézményeknek kiemelkedő szerepe van a magasabb pénzügyi műveltség eléréséhez való esélyegyenlőség biztosításában. Sok ország készített nemzeti stratégiát a pénzügyi képzésre vonatkozóan, javaslatokat téve az iskolán belüli és tanintézményen kívüli fejlesztési lehetőségekre. A tantervek bevezetésének és az oktatás megvalósításának hatékonysága nehezen mérhető és hasonlítható össze nemzetközi szinten.

A családi környezetből hozott alacsony pénzügyi műveltség továbbfejlesztése az oktatás feladata (lenne). Magyarországon az 1990-es években néhány iskolában – fakultáció vagy szakkör keretében – kísérleti oktatást vezettek be a megváltozott gazdasági környezetben való tájékozódás elősegítésére, azonban ez csak szűk körben terjedt el (Hollóné et al., 2017). A jövő generációjának pénzügyi-gazdasági nevelése a kilencvenes években került hangsúlyosan előtérbe. 1995-ben lépett hatályba az első Nemzeti alaptanterv (NAT), amely tartalmazott gazdaságismereti témaköröket. A 2003-as NAT-ban háttérbe szorultak a pénzügyi kultúra fejlesztésével kapcsolatos témák. Megjelentek azonban az elvárt kompetenciák, melyek között – a 2007-es NAT-ban is – szerepelt már a kezdeményezőképeség és vállalkozói kompetencia, valamint megjelent a gazdasági nevelés. A most hatályos 2012-es NAT-ban az előbbieket mellett kiemelt cél a gazdasági és pénzügyi nevelés. A tananyagokban túlsúlyban van az elméleti tudásanyag, összességében ezen szabadon választható tárgyakra – a többi témakörrel vetekedve – 2-8 óra áll rendelkezésre egy tanév alatt, ami meglehetősen kevés; valójában nem nyújt sok lehetőséget az értékek közvetítésére és a készségek fejlesztésére. Az időbeli (iskolai óraszámok) és a tárgyi (tananyag) feltételeken túl a pénzügyi és gazdasági műveltség megszerzésének további akadálya a kompetens oktatók hiánya. A nem közgazdasági képzést nyújtó közoktatási intézményekben az általános műveltség keretében illesztett gazdasági-pénzügyi ismerteket és kompetenciákat átadó pedagógusokból hiány van el (Hollóné et al., 2017).

A gazdasági-pénzügyi kurzusok, továbbképzések kezdeményezésében a pénzintézetek (kiemelten a Magyar Nemzeti Bank, az Állami Számvevőszék, a Budapesti Értéktőzsde és a különböző bankokhoz, biztosítókhoz kötődő alapítványok, valamint a kereskedelmi bankok) érdekelték leginkább, hiszen fontos számukra, hogy a jövőben (is) a bankok iránt bizalommal lévő, pénzügyeket és a közpénzügyeket értő és kompetens ügyfeleik legyenek. „A pénzügyi intézményeknek – részben az előzőekben foglaltak okán – alapvető érdeke a pénzügyi kultúra fejlesztése, hiszen az hozzájárul a magánszektor megtakarításának növekedéséhez, és azon keresztül a hitelképességének javulásához is. A hitelképes ügyfelek pedig alacsony kockázatú jövedelemforrást jelentenek a szektor számára.”(Kovács, 2015: 81)

Magyarország 2015-ben csatlakozott először a Pénz7 (Money Week) programhoz, mely Európa húsznál több országában egy időben zajló eseménysorozat. Célja, hogy felhívja a figyelmet a pénzügyi alapismeretek fontosságára, a pénzügyi tudatosságra; fontos a fiatalok mozgósítása és érdeklődésük felkeltése. A programot 2015 és 2016 között a Magyar Bankszövetség a Pénziránytű Alapítvánnyal együttműködésben koordinálta, 2017-től az Emberi Erőforrások Minisztériuma, mint projektgazda, a tananyagot a tanév hivatalos rendjébe is beillesztette.

Fontos az állam szerepe a pénzügyi kultúra fejlesztésében, hiszen az e téren tett egyedi kezdeményezések nem összehangoltak, szűk kört érintenek, eredményességük nem minden

esetben visszamérhető. „A nemzeti stratégia a nemzeti szinten koordinált pénzügyi képzés hosszú távú (jellemzően 5 éves időtartamra szóló) terve (angolul: national strategy for financial education). A kapcsolódó operatív tervvel együtt meghatározza a pénzügyi edukáció (magyar terminológiában pénzügyi kultúra fejlesztés) célját, hatókörét, célcsoportjait az azonosított hiányosságok és szükségleteknek megfelelően; kijelöli a vezető, koordináló szervezetet, illetve bevonja az érintetteket; kitűzi a programcélokat és határidőket; meghatározza a finanszírozás módját; valamint útmutatást nyújt a nemzeti stratégiát megvalósító egyedi programok számára. A nemzeti stratégiák megvalósítása jellemzően állami, nonprofit és forprofit szervezetek együttműködésében valósul meg, legtöbbször egy kormányzati szervezet irányításával, koordinálásával.” (Jakovác – Németh, 2017: 201) A hazai Pénzügyi tudatosság fejlesztésének stratégiája hét évre szól; a három ciklusból az első két év cselekvési tervében szerepel, hogy - a Nemzeti Alaptanterv 2018-as átvizsgálása után - mind az általános-, mind középiskolai alaptantervbe kötelezően beépülnek a pénzügyi alapismeretek, amihez kapcsolódóan megindul a tanári felkészítés is. Szorosan kapcsolódó országos stratégiák egyike a Nemzeti Ifjúsági Stratégia (NIS), mely kiemelt feladatként határozza meg az ifjúsági korosztály pénzügyi tudatosságának fejlesztése céljából a pénzügyi ismeretek elsajátítását. További fontos elem a Digitális Oktatási Stratégia (DOS), melynek céljai között szerepel, hogy a diákok megfelelő digitális kompetenciával és médiatudatossággal rendelkezzenek, ami magában foglalja a pénzügyi platformok tudatos és biztonságos használatának ismeretét, valamint az internetbankolás és a pénzügyi szolgáltatások online összehasonlításának, elektronikus módon történő igénybevételének megalapozását is.

LAKOSSÁGI MÉRÉSI EREDMÉNYEK A PÉNZÜGYI KULTÚRA TERÜLETÉN

Az Econventio Egyesület a Szegedi Tudományegyetemmel, az Állami Számvevőszékkel és a Nemzeti Adó- és Vámhivatallal együttműködve több éve végez kutatást a pénzügyi kultúra terén a lakosság körében. A vizsgálatot végzők megalkották az Econventio-indexet (Kovács et al., 2015), melyhez a felmérések során információkat gyűjtöttek az általános gazdasági, banki és pénzügyi ismeretekről, a megtakarításokkal, befektetésekkel, hitelekkel, biztosításokkal és nyugdíjjal kapcsolatos tájékozottságról, tudásszintről; valamint a pénzügyi jólléttel kapcsolatos számítás, készség, attitűd és alkalmazás szintjeit mérték. A mutató értéke 0 és 100 között lehet, mely intervallumon belül a nagyobb értékek magasabb átlagteljesítményt takarnak. Az 1. táblázatban látható, hogy a középiskolások esetében a kezdeti fejlődés után 2017-re hanyatlás következett be az teljesítményekben, míg a felnőttek eredményei egyre rosszabbak.

1. táblázat: Econventio-index időbeli alakulása 2014 és 2017 között Magyarországon (maximális/elért pont; %)

Vizsgáltak	2014		2015		2016		2017	
Középiskolás (kb 12 000 fő)	30/13	45,00	30/14	47,00	30/15	50,80	30/13	44,80
Felnőtt (kb. 2200 fő)	nincs		30/23	76,00	30/21	70,80	30/18	61,60

Forrás: Kovács, P. – Kuruczleki, É.: (2017) Econventio-teszt eredmények 2017 alapján saját szerkesztés

A 2. táblázatból leolvasható, hogy minden vizsgált témakörben a közoktatásból már kikerültek teljesítették magasabb százalékos adattal a tesztet. Ebben közrejátszik az a tény, hogy több konkrét tapasztalattal rendelkeznek a pénzügyi szolgáltatások igénybevételének világában. Mindkét vizsgálati csoportban a befektetések és megtakarítások köre volt a legismertebb. Már a tanulókat is foglalkoztatja, hogy zsebpénzükből vagy esetlegesen saját keresményükből hogyan tudnak félretenni olyan dolgokra, amelyek elérése hosszabb távú célként lebeg a szemük előtt. A középiskolás korosztály pénzügyi műveltsége a felnőttekétől a

hitelek terén van leginkább lemaradva. Véleményem szerint ez abból is adódhat, hogy a mai fiatalok később önállósodnak, az iskolapad elhagyása után is nagy arányban a szüleikkel élnek, akik – bár egyre több egyetemi hallgató vállal munkát tanulmányai mellett – sok esetben finanszírozzák gyermekük továbbtanulását is.

2. táblázat: Kiemelt pénzügyi területeken elért átlagos teljesítmények eltérése az Econventio-indexek különbségei alapján 2017-ben a felnőttek és a középiskolások között (százalékpont)

Megnevezés	Középiskolások	Felnőttek	Különbség
Általános banki, pénzügyi ismeretek	45,00%	66,00%	21,00
Befektetések, megtakarítások	56,00%	73,00%	17,00
Hitelek	41,00%	67,00%	26,00
Munka világa	37,00%	55,00%	18,00
Biztosítás, nyugdíj	40,00%	49,00%	9,00
Általános gazdasági ismeretek	50,00%	71,00%	21,00
Econvetio-index	45,00%	60,00%	15,00

Forrás: Kovács, P. – Kuruczleki, É.:(2017) Econventio-teszt eredmények 2017

A biztosítások és a nyugdíj előtakarékoság terén a teljesítmények közötti eltérés a legkisebb a vizsgált személyek esetében, ami azt is tükrözi, hogy a jövőben felmerülő problémák proaktív kezelése nem feltétlenül éri el a kívánatos szintet. Ezzel szorosan összefügghet, hogy a digitalizáció adta kihívásokra sincs kellően fölkészülve a magyar társadalom.

MAGYARORSZÁG HELYZETE A DIGITÁLIS KOMPETENCIÁK TERÜLETÉN

Az IMD World Competitiveness Center 2013 óta végez felmérést a digitális kompetencia versenyképesség rangsorára vonatkozóan, 2016-hoz képest kettővel 63-ra bővült a vizsgált országok száma. Nemzetközi regionális és nemzeti forrásokból származó statisztikák (30 indikátor) és a felmért adatok (20 indikátor) alapján készültek a kutatások. Az összes faktor alapján is realizálódtak az országokra vonatkozó rangsorok, illetve az indikátorokat három csoportra osztva a nagyobb témakörökön belül is összehasonlíthatók az országok, melyek:

- tudás (knowledge) – az új technológiák felfedezéséhez, megértéséhez és építéséhez szükséges ismereteket és tapasztalatokat jelenti
- technológia (technology) – általános összefüggések, amelyek lehetővé teszik a digitális technológiák fejlesztését
- készenlét/készség a jövő kihívásaira (future readiness) – az ország felkészültségét, nyitottságát jelenti a digitális átalakulás kihasználására vonatkozóan.

Ezen túl rangsorolás történt a népesség nagysága, az egy főre jutó GDP értéke és a terület kategóriákban is, hogy az effajta ismérvek szempontjából egymáshoz közel álló államok adatai jobban összehasonlíthatók legyenek.

Az országok versenyképességének alakulásában nagyon fontos szerepet játszik a digitális kompetenciák megléte, hiszen a gazdaság minden szektorában a digitalizáció előretörése várható – az iparban a robotika, a neuro-technológia, a 3D-s nyomtatás, a pénzügyi területen a kriptovaluták stb. megjelenése –, ami azt jelenti, hogy a jövő gyakorlatilag megérkezett a jelenünkbe.

2017-ben a vizsgált 63 ország versenyképességi és digitális kompetencia rangsorán elért eredmények között nagyon szoros kapcsolat van (a rangkorrelációs együttható /maximum 1/

értéke 0,91). Magyarország az 55. a versenyképességi rangsorban, digitális kompetenciánk rangszáma valamivel kedvezőbb, 44.

A 2016. és 2017. év digitális kompetencia-rangsorát összehasonlítva (kivéve az újonnan vizsgálatba került Ciprus és Szaúd-Arábia adatait) nagy változás nem tapasztalható, a rangszámok között alig történt változás (a szorossági mérőszám 0,9882). Az elöl található 30 országban alig kisebb a sorrendek változása, mint a vizsgáltak másik felében ($r_s(1-30)$: 0,9542; $r_s(31-)$: 0,9514).

A rangszámok csökkenése jelenti a kedvező változást, azonban esetünkben mindkét tényezőnél a rangsorban elfoglalt helyezés romlása jellemző. Magyarország pozíciója egyértelműen kedvezőtlenül módosult a digitális kompetencia terén, míg a versenyképesség esetén ingadozás mellett, de romló tendencia jellemző, amint azt a 3. táblázat mutatja.

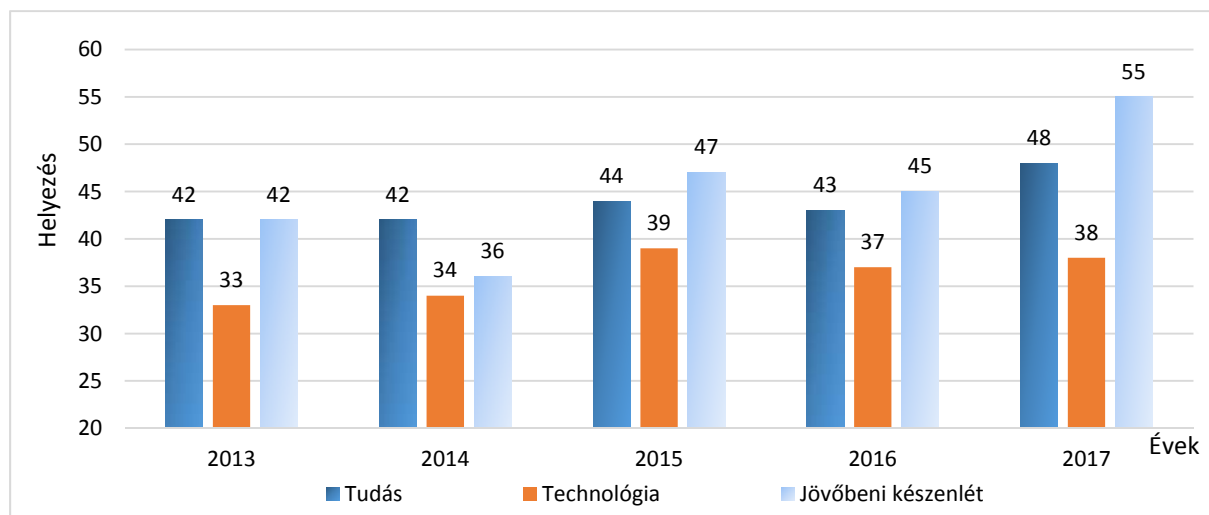
3. táblázat: Magyarország digitális kompetencia és versenyképességi helyzetének alakulása 2013 és 2017 között

Mutató\Év	2013	2014	2015	2016	2017	Évi átlagos változás
Digitális kompetencia	35	36	44	42	44	2,25
Versenyképesség	50	48	48	46	52	0,50

Forrás: World Digital Competitiveness Ranking 2017 <https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-rankings/world-digital-competitiveness-rankings-2017/> Letöltve: 2018. 04. 16. alapján saját számítás

Véleményem szerint, ha a lakosság és a vállalkozások nem követik és alkalmazkodnak megfelelően a digitalizáció fejlődéséhez, Magyarország versenyképességi helyzete tovább rosszabbodik. A visegrádi országok közül utolsók vagyunk, és a hasonló történelmi hagyományokkal rendelkező államok közül csak Bulgária, Horvátország és Románia követ.

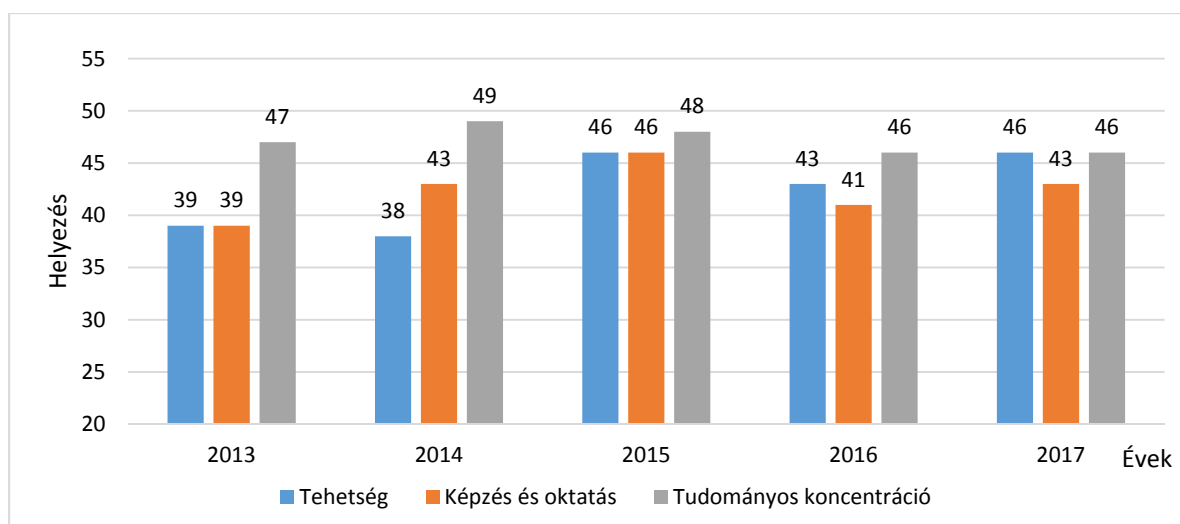
A digitális kompetenciák összetevőit külön-külön szemlélteti az 1. ábra. Látható, hogy mindhárom területen a rangsor második felében helyezkedünk el és végső kimenetelében az induló 2013-as évhez képest hazánk rontott.

1. ábra: Magyarország elhelyezkedése a digitális kompetenciák rangsorában 2013 és 2017 között

Forrás: World Digital Competitiveness Ranking 2017 <https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-rankings/world-digital-competitiveness-rankings-2017/> Letöltve: 2018. 04. 16. alapján saját készítés

Ebben az összefüggésben a **tudás**-tényező a szükséges infrastruktúrára hivatkozik, amely a digitális átalakulás folyamatát az új technológiák felfedezésével, megértésével és megismerésével magyarázza, melynek alakulása a 2. ábrán látható.

2. ábra: Magyarország elhelyezkedése a tudás kategória rangsorában 2013 és 2017 között

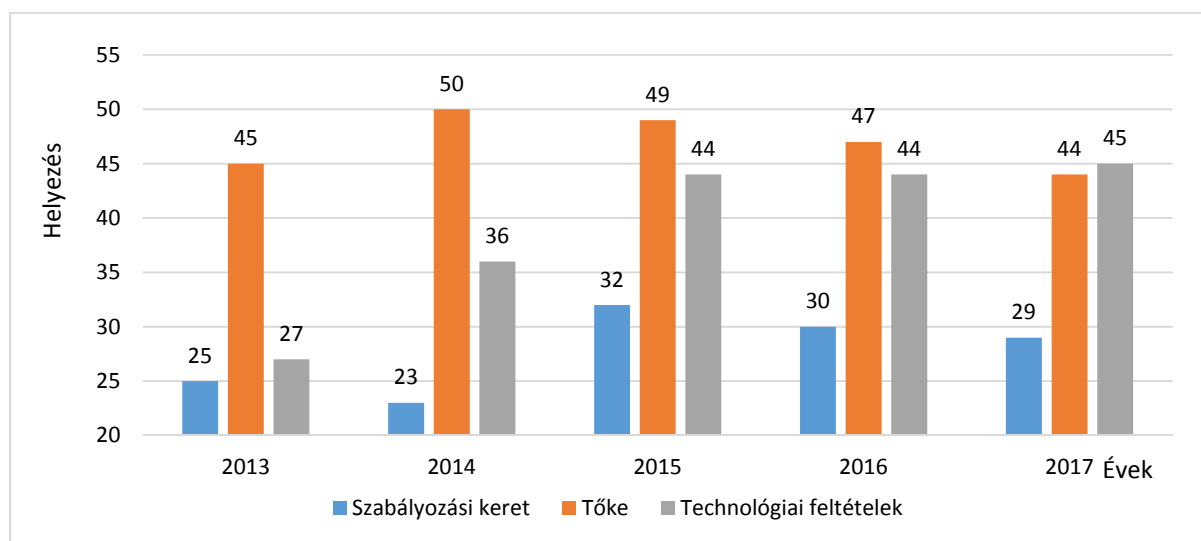
Forrás: World Digital Competitiveness Ranking 2017 <https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-rankings/world-digital-competitiveness-rankings-2017/> Letöltve: 2018. 04. 16.; saját készítés

Ezen belül az első alfaktor a **tehetség**, mely az adott gazdaságban rendelkezésre álló készségek és képességek összessége. A kategóriában fontos szerepe van a PISA-tesztek matematika eredményeinek, melyben a középmezőny alatt helyezkedünk (34.) el a vizsgált országok között, és ami tudvalevőleg az utóbbi években nem javult. A digitális-technológiai készségek területén 2017-ben a 61. helyre szorultunk, ami a jövőre nézve lesújtó eredmény. Bizakodásra egyetlen indikátor ad okot: a nők képzésben való részvétele tekintetében a 11. helyezést értük el. A **képzés és oktatás** alkategóriában a munkavállalók továbbképzésében Magyarország szintén a lista végén szerepel 2017-ben (56.), pedig az élethosszig tartó tanulás világszerte a boldogulás fontos előfeltételévé vált. Az oktatásra fordított közkiadások tekintetében a középmezőnyben helyezkedünk el (33.), de nem mindegy, hogy beruházások miben öltenek testet, a digitális fejlesztéseknek prioritást kell(ene) élvezniük. A **tudományos koncentráció** indikátorai (pl. kutatás-fejlesztés, szabadalmi támogatások) esetében 2017-ben a 27. és 44. helyezés közöttieket értünk el, ami azt jelenti, hogy a gazdasági digitális átalakításához szükséges tényezők kialakításában vannak kezdeményezések.

A3. ábrán szemléltetett **technológiai** faktor vizsgálja az általános összefüggéseket, amelyen keresztül a digitális technológiák fejlesztése megvalósítható.

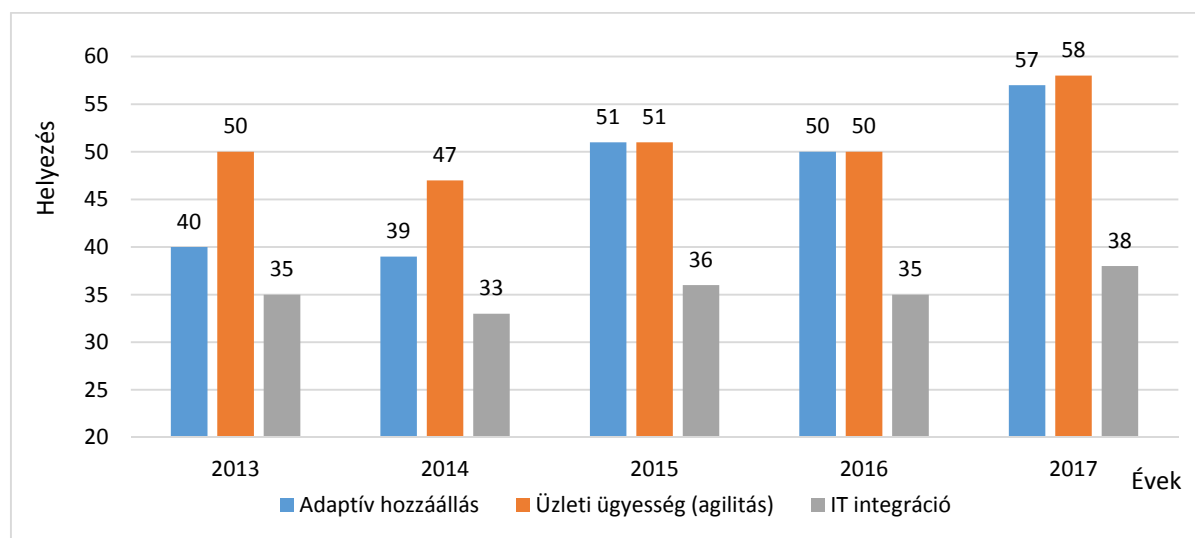
Ez a kontextus magában foglalja először a támogató **szabályozási keretet**, amely lehetővé teszi az üzleti tevékenységek hatékony végrehajtását és a vonatkozó szabályozás érvényesítését, miközben ösztönzi az üzleti fejlődést és az innovációt. A kategórián belül a legelőkelőbb helyet (8.) a szerződések érvényesítése kapta, a vállalkozások beindítását hazánk a középszintnél kevésbé támogatja (39.), viszont a technológiai szabályozás terén csak a 43. lett Magyarország a rangsorban. A technológiai tényezők második eleme a **tőke**, amely értékeli a technológiai fejlesztéssel kapcsolatos rendelkezésre állást és a jelenlegi beruházásokat, valamint figyelembe veszi a befektetési kockázat szintjét az adott gazdaságban. A hazai távközlési beruházások körében értük el ebben a szegmensben a legjobb helyezést (15.), a középmezőny alatt vagyunk a technológiai finanszírozásban (45.) és a kockázati tőke tekintetében (48.). A befektetési kockázatok megítélése (53.) és a kiemelten vizsgált téma szempontjából lényeges banki és pénzügyi szolgáltatások esetében (51.) a rangsor végén helyezkedünk el. Az internet sávszélessége és sebessége szempontjából a **technológiai feltételek** ezen területén a mezőny első felében tartunk 2017-ben (26.), amelyet az internet-felhasználók aránya elég jól követi (35.). A mobil szélessávra előfizetők rátája

viszont lemarad (49.), és a vezetékek nélküli szélessávú internet penetrációja, mint feltétel, szintén nem tartozik hazánk erősségei közé a vizsgált országokat összehasonlítva (59.).

3. ábra: Magyarország elhelyezkedése a technológiai kategória rangsorában 2013 és 2017 között

Forrás: World Digital Competitiveness Ranking 2017 <https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-rankings/world-digital-competitiveness-rankings-2017/> Letöltve: 2018. 04. 16.; saját készítés

4. ábra: Magyarország elhelyezkedése a jövőbeni készenlét kategória rangsorában 2013 és 2017 között

Forrás: World Digital Competitiveness Ranking 2017 <https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-rankings/world-digital-competitiveness-rankings-2017/> Letöltve: 2018. 04. 16.; saját készítés

A 4. ábrán bemutatott **jövőbeni készenléti tényező** megvizsgálja a gazdaság felkészültségét a digitális átalakulás befogadására, hiszen a változással kapcsolatos attitűdök befolyásolják az innovatív ötletek sikeres alkalmazását (Hage, 1999). A digitális transzformációra való készséghez hozzátartozik az új technológiák és kapcsolódó folyamatok elfogadásának hajlandósága a szervezeteken belül. Az ezen tényezők megjelenése által okozott bizonytalanság motiválja a vállalkozásokat, hogy "versenyképessé" váljanak a versenyelőny megszerzése és fenntartása érdekében (Mathiassen – PriesHeje, 2006). Egyszerűbben fogalmazva: a készség összekapcsolódik a szervezet agilitásával. Ebben a kontextusban az agilitás nemcsak a szervezetek változásainak sebességére utal, hanem a rendelkezésre álló erőforrások hatékony felhasználására is, annak érdekében, hogy megfelelő válaszlepipéket tudjon adni az átalakulással kapcsolatban és kihasználja az új lehetőségekből származó

előnyöket (Haeckel, 1999). Továbbá a tudásmegosztás is szerepet játszik a szereplők azon képességében, hogy azonosítsák a technológiai váltásokra adott megfelelő reakciójukat, (Lane és Lubatkin, 1998) melyek elősegítik az új technológiák elfogadását és terjesztését (Mathiassen és Pries-Heje, 2006).

Az **adaptív hozzáállás** alfaktorban az eszközökkel való ellátottságban nagy eltérések vannak: míg az okostelefonok birtoklásában a mezőny első felében található Magyarország (23.), addig a tablet esetében ez csak az 51. hely elfoglalására volt elegendő. Az internetes kereskedelembe való aktív részvétel – mint egy lehetséges digitális alkalmazási mód – hazánk a középmezőnyben (35.) helyezkedik el, viszont egyéb területeken általában az e-részvételünk már rossz pozícióban (58.) van. Egyetlen indikátor esetében vagyunk csak sereghajtók, ez pedig a globalizációval kapcsolatos attitűdök, aminek hiánya az új iránti fogékonyság, az elfogadás, a rugalmasság és az alkalmazkodás megnehezítését jelentheti. Az **üzleti agilitás** kategóriában a lehetőségek és fenyegetések felmérése és megítélése terén szintén a rangsor végére (61.) szorultunk, ami a vállalatok agilitását sem javította (57.). Ez összefüggésben állhat azzal, hogy az adatelemzés (Big Data) fontosságának felismerése és mindennapi használata a gazdasági döntésekben hazánkban még gyerekcipőben jár (51.). Emellett természetesen vannak olyan cégek, melyek fogékonyak az innovációra (39.), képesek átalakítani üzleti modelljeiket annak érdekében, hogy kihasználják az új lehetőségek előnyeit. Az **IT integráció** alfaktor értékeli, hogy az összes érintett szereplő milyen mértékben alkalmazza az informatikában releváns gyakorlatokat és folyamatokat. A legjobb helyezést (27.) az ide tartozó indikátorok közül a szoftver kalózkodásban érte el hazánk 2017-ben. Ennél hátrábbi (39.), de pozitív kategória az E-government, ami az ügyfélkapus ügyintézésről kezdve az elektronikus útdíjfizetésig a digitalizáció elterjedtségét jelzi Magyarországon. Azonban egy alapvető tényezőt, a kiberbiztonságot kevésbé tartják fontosnak (51.) a hazai szereplők, holott ez az adatok védelme szempontjából kulcsfontosságú.

PÉNZÜGYI KULTÚRA ÉS DIGITÁLIS KOMPETENCIÁK ÖSSZEKAPCSOLÁSA

A digitalizáció térhódításának egyik fontos szegmense a pénzügyi termékek és szolgáltatások köre, ami újfajta kockázatok felmerülését jelenti; ez többek között az eszközök és adatok nagyfokú sebezhetőségében nyilvánul meg. Alacsony pénzügyi és digitális műveltség mellett a fogyasztók tájékozatlansága egyrészt adatvédelmi, adatkezelési, titkossággal összefüggő problémákat (például adatahalászat, adatokkal való visszaélés) vethet fel, másrészt anyagi jellegű rizikók léphetnek fel (például gyors hitelek esetén eladósodás veszélye). Nemzetközi szinten zajlik a fejlesztés/fejlődés, ezért fontos, hogy minden földrajzi területen azonos védelem járjon a fogyasztóknak, megoldható legyen például a panaszok, reklamációk kezelése. Elkerülendő, hogy egyes csoportok (például nők, idősek, szegénységben élők) hiányos tudásuk vagy járatlanságuk miatt kirekesztetté váljanak a társadalmi-gazdasági vérkeringésből.

Mindez fontossá teszi a pénzügyek és a digitalizáció összefonódó területein a kapcsolódó készségek, képességek, jártasságok fejlesztését. Ennek előfeltétele, hogy felmérjük, mely tudásterületeken vannak ismeretbeli hézagok, milyen készségek hiányoznak, milyen a szereplők attitűdje. Céлом egy olyan kérdőív gondolati előkészítése egy majdani kutatáshoz, mely a fenti összefüggéseket vizsgálja.

Alapvető lenne, hogy minden egyén fontosnak tartsa saját pénzügyi boldogulását, ennek megfelelően el kellene érni, hogy érdeklődést mutasson az iránt, hogy pénzügyi jóléte lehetőség szerint biztosítva legyen, és ehhez kellően tájékozódjon. Napjainkban elkerülhetetlen, hogy a digitális innovációkat is követni kell, hiszen a bankkártya használatától

kezdve az internetbankon át a parkolási díj mobiltelefonon történő kifizetéséig mindennapi életünkbe „beszivárgott” a digitalizáció. Ehhez a pénzügyekkel kapcsolatos pozitív attitűd kialakítása lenne kívánatos.

Az elvont kérdések helyett egyrészt digitális képi tartalmakon keresztül megjelenített konkrét pénzügyi, általános gazdasági kérdések értelmezésének felmérésére irányuló feladatok beiktatása segítségével célravezető felmérni a kitöltők hozzáértését. Másrészt adott pénzügyi számítási problémák digitális eszközök alkalmazásával történő megoldása után a lehetséges válaszok közül a helyes felelet kiválasztásával további kompetenciák meglétének vizsgálata valósítható meg.

A digitális kompetencia-területek első dimenziója a **tudnivalók és adatok gyűjtése**. A mai információdömpingben meg kell(ene) tanulni szelektálni a tudnivalók között, eldönteni, mi az, amire tényleg szükség van. A pénzügyi tudásszint kutatásával kapcsolatosan – ami vonatkozhat az egyéni vagy a közpénzügyekre – fel kell mérni, hogy a böngészés, keresés és szűrés során megtalálja-e az egyén a kívánt információkat, emlékszik-e rá a későbbiekben, tudja-e azt értékelni, felhasználni esetleges problémáinak megoldásában.

A **kommunikáció és együttműködés** a digitális térben szintén elkerülhetetlen. Fontos a kölcsönösségen alapuló viszony, az együttműködés megoldása a digitális technológiákon keresztül. A pénzügyek területén ez a dimenzió felveti a bizalom kérdését, amely szorosan összefonódik egy másik szegmensevel, a **biztonsággal**, melybe az adatok mellett az eszközök védelme is szerepet játszik. A hagyományos banki rendszerben a pénzintézetek hirdetőanyagai, szerződési feltételei – meglehetősen részletességgel, sok esetben bonyolult szövegekkel, apróbetűs részekkel – tartalmazzák az adatkezelési szabályokat, bankok által kínált szolgáltatások feltételeit, amihez az ügyfeleknek kell alapvetően igazodni, viszonylag magas költségek megfizetésével; de az adott pénzintézet nagysága, múltja, eddigi eredményei mintegy biztosítékul szolgálnak sok ügyfél számára. A feltörekvő FinTech, InsureTech cégek – amelyek az ismeretlenből „úsznak be” a digitális térbe – személyre szabott, egy-két oldalas szerződésbe foglalt, alacsony költségű termékeket kínálnak. Bizik abban a potenciális ügyfél, hogy megkapja a szolgáltatást és adatai biztonságban vannak? Az ügylet mindkét szereplőjével szemben követelmény, hogy saját identitását védje, az etikai szabályokat betartsa – ehhez természetesen szükség van törvényi keretekre^{11, 12}.

A **digitális tartalom létrehozása** elnevezésű dimenzió a pénzügyeit intéző lakossági oldal szempontjából külső adottság. Mindenképpen fontos azonban, hogy a fejlesztések úgy valósuljanak meg, hogy a fogyasztók számára érthető felületek jelenjenek meg, választ

¹¹ PSD2 (Payment Services Directive 2 – Fizetési Szolgáltatások Irányelvei 2) - A PSD2 alapvetően megváltoztatja a fizetési értékláncot, mert az ügyfelek/fogyasztók és a vállalkozások a pénzintézetek mellett külső szolgáltatókat használhatnak pénzügyeik kezelésére. Az irányelv révén az Európai Bizottság célja az innováció javítása, a fogyasztóvédelem megerősítése és az internetes fizetésekhez és számlákhoz való hozzáférés biztonságának növelése az EU-n és az EGT-n belül. A szabályozás lehetővé teszi a harmadik felek számára, hogy pénzügyi személyre szabott szolgáltatásokat építsenek fel a bankok adatainak és infrastruktúrájának alapján nyílt API-k (Application Programming Interface - alkalmazás-programozási felület) segítségével. Két új típusú szereplő léphet be a pénzügyi termékek piacára: az AISP (Account Information Service Provider – számlainformációs szolgáltató) és a PISP (Payment Initiation Service Provider - fizetési megbízást kezdeményező szolgáltató).

¹² GDPR (General Data Protection Regulation – Általános Adatvédelmi Szabályzat) – Szabályozza az Európai Unió bármely polgára (állampolgárai, lakosai és látogatói), valamint a külföldön élő uniós polgárok személyes adatainak begyűjtését, feldolgozását, felhasználását és tárolását, ezáltal nagyobb védelmet és jogokat biztosít az adatbiztonság, az adatvédelem, az adathozzáférés, a személyiségi jogok területén.

kapjanak esetleges kérdéseikre, egyértelmű utasításokkal képesek legyenek pénzügyeiket elintézni.

Az ötödik digitális kompetencia-terület a **problémamegoldás**, melynek lényege, hogy a felmerülő kérdéseket az egyén azonosítsa és a digitális technológiák kreatív használatával – például mobiltelefonos applikációk alkalmazásával - eljusson a megoldáshoz.

Mindegyik digitális kompetencia-területen mérhető a **jártasság mértéke**, ahol az alapszint az egyszerű feladatok megoldását jelenti útmutatással vagy anélkül, és eredménye, hogy az egyén a későbbiekben emlékszik az információkra (például meghatározott időintervallumra melyik pénzügyi betéti kamata a legkedvezőbb). A középszint lényege a megértés, amely során jól definiált feladatok megoldására képes a személy (például személyi kölcsön felvétele). A felső szint elvárja, hogy bonyolult problémák megoldására is képes az egyén, alkalmazza a tudását és képes értékelni, esetleg másoknak is segítséget nyújtani (például lakásvásárlás esetén a források legkedvezőbb megosztása). A magasan specializált szintű problémamegoldó komplex feladatokkal is megbirkózik, esetleg javaslatokat, ötleteket ad további fejlesztésekre.

A tervezett lakossági felméréshez alkalmazott kérdőívben a felvetett problémák megoldási módjainál célszerű rákérdezni a technikai eszközök alkalmazásával kapcsolatos hajlandóságra, illetve a tényleges használatban való jártasság mértéke felmérhető esetlegesen képi megjelenítések értelmezése, interaktív válaszadások megvalósítása során.

ÖSSZEFOGLALÁS

Tanulmányomban a nemzetközi és hazai tapasztalatokat mutattam be a pénzügyi műveltség és a digitális kompetenciák terén. A magyar lakosság mindkét területen az átlag szintjén vagy az alatt helyezkedik el az országok rangsorában. A hazai gazdasági versenyképesség javítása és az egyéni jólét megvalósítása szempontjából is fontos a kapcsolódó ismeretszerzés, tudás, jártasság és attitűd fejlesztése. A pénzügyi területtel szorosan összefonódó digitális kompetenciák terén célszerű a hiányosságok feltárása, hogy a fejlesztés célirányosan valósuljon meg. Javaslatom a megszokott szöveges kérdőívek kiegészítése – egyrészt konkrét digitális képi tartalmak értelmezésének felmérésére irányuló feladatok beiktatásával, másrészt adott pénzügyi számolási problémák digitális eszközök segítségével történő megoldása után a lehetséges válaszok közül a helyes felelet kiválasztásával – hiszen az újonnan megjelenő pénzügyi termékekkel és szolgáltatásokkal ilyen formában találkozhatnak az ügyfelek.

IRODALOMJEGYZÉK

- A Pénziránytű Alapítvány által lebonyolított pénzügyi kultúra kutatás fő eredményeinek bemutatása, 2015. november 12. <http://penziranytu.hu/magyar-lakossag-penzugyi-kulturaja> Letöltve: 2017. 05. 08.
- Atkinson, A. – Messy, F.** (2012) Measuring Financial Literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study, OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 15, OECD Publishing, Paris 2012 Letöltve: 2017. 05. 08.
- Haeckel, S. H.** (1999) Adaptive enterprise: Creating and leading sense-and-respond organizations. Boston: Harvard Business School Press
- Hage, J. T.** (1999) Organizational innovation and organizational change. Annual review of sociology, 25(1): 597-622.

- Katz, M. L. – Shapiro, C.** (1986). Technology adoption in the presence of network externalities. *Journal of political economy*, 94(4): 822-841.
- Hollóné, K. E. – Csupány, J. – Kádek, I. – Tánczos, T.** (2017) A gazdálkodási-pénzügyi kultúra fejlesztésére való felkészítés a közgazdásztanár képzésben (In.: A pénzügyi kultúra aktuális kérdései, különös tekintettel a banki szolgáltatásokra Szerkesztette: Pál Zsolt, Miskolc 2017. konferencia-kiadvány)
- Jakovác, K. – Németh, E.** (2017) A pénzügyi kultúra fejlesztés nemzeti stratégiái: tapasztalatok és tanulságok *Magyar Közigazgatás*, 2017/1: 196–211. Letöltve: 2017. 05. 08.
- Kovács, I. É. – Mihály, N. – Mészáros, A. – Madarász, I.** (2013): A pénzzel kapcsolatos attitűd és különböző demográfiai változók kapcsolatának vizsgálata magyar egyetemi hallgatók mintáján *Közgazdász Fórum* 16. évf. 1. szám: 37-58.
- Kovács, L.** (2015) A pénzügyi kultúra kutatása és aktuális feladataink <http://www.bankszovetseg.hu/wp-content/uploads/2015/06/Kovacs-Levente-79-88.pdf> Letöltve: 2017. 05. 10.
- Kovács, P. – Cseri, Cs. – Ország, G.** (2015) Econventio teszt Célcsoportok összehasonlítása 2015 <http://econventio.hu/#letoltheto-dokumentumok/econventio-teszt-2015-tanulmanyok> Letöltve: 2018. 05. 14.
- Kovács, P. – Kuruczleki, É.:**(2017) Econventio-teszt eredmények 2017 Econventio Konferencia előadás 2017. 12. 15. Budapest, Magyarország
- Lane, P. J. – Lubatkin, M.** (1998) Relative absorptive capacity and interorganizational learning *Strategic Management Journal*: 461-477.
- Lusardi, A.** (2012): Numeracy, Financial Literacy, and Financial Decision-Making, *Numeracy*, Vol. 5, No. 1, Article 2. DOI: <http://dx.doi.org/10.5038/1936-4660.5.1.2> Letöltve: 2017. 08. 25.
- Mathiassen, L. – Pries-Heje, J.** (2006) Business agility and diffusion of information technology. *European Journal of Information Systems*, 15(2): 116.
- OECD/International Survey of Adult Financial Literacy Competencies <http://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/OECD-INFE-International-Survey-of-Adult-Financial-Literacy-Competencies.pdf> Letöltve: 2017. 05. 08.
- Remund, D. L.** (2010): Financial Literacy Explicated: The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy, *The Journal of Consumer Affairs*, Vol. 44, No. 2: 276–294
- Students' financial literacy PISA 2015 Results (Volume IV) <http://www.oecd.org/education/pisa-2015-results-volume-iv-9789264270282-en.htm> Letöltve: 2018. 05. 08.
- Vass, P.** (2017) Pénzügyi ismeretekkel összefüggő aktuális kutatási eredmények (Im.: A pénzügyi kultúra aktuális kérdései, különös tekintettel a banki szolgáltatásokra Szerkesztette: Pál Zsolt, Miskolc 2017. konferencia-kiadvány: 81-96.) <http://gtk.uni-miskolc.hu/files/11368/aPKAK.pdf> Letöltve: 2017. 04. 25.
- World Digital Competitiveness Ranking 2017 <https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-rankings/world-digital-competitiveness-rankings-2017/> Letöltve: 2018. 04. 16.

A DIGITÁLIS PÉNZÜGYI ISMERETTERJESZTÉS LEHETŐSÉGEI ISKOLAI KÖRNYEZETBEN” CÍMŰ KUTATÁS EREDMÉNYEI

PAP Judit

Magyar Nemzeti Bank, Pénziránytű Alapítvány

A Pénziránytű Alapítvány tevékenységében kiemelt hangsúlyt kap a tankönyvek, oktatási tartalmak digitalizációja, valamint a pedagógusok felkészítése. Az Alapítvány a Századvég Politikai Iskola Alapítvány kutatócsoportja bevonásával 2017 végén kutatást végzett a digitális pénzügyi ismeretterjesztés iskolai környezetben való lehetőségeiről. A kutatás célja az általános és középiskolai pedagógusok tapasztalatai, preferenciái és attitűdjei alapján a digitális pénzügyi ismeretterjesztés lehetőségeinek felmérése iskolai környezetben. A kutatócsoport több helyszínen általános és középiskolai pedagógusok körében fókuszcsoporthoz tartozó interjúkat készített (összesen 8 fókuszcsoport 6-6 fő részvételével) annak érdekében, hogy feltérképezze, a pedagógusok hogyan viszonyulnak az oktatást érintő digitalizációs folyamatokhoz és kihívásokhoz, milyen tipikus attitűdök azonosíthatók, és mik lehetnek a sikeres előrelépés fő hajtóerői/gátjai. A kutatás megállapította, hogy a digitális jellegű oktatási lehetőség ellenére a kezdeményezések rendszerszintű elterjedésének egyelőre számos akadály van. A jó gyakorlatok jobbra néhány, jellemzően fiatalabb, újtásra fokozottan nyitott tanár révén terjedve épülnek be a közoktatás mindennapi menetébe. A pedagógiai gyakorlat valós megújításának, a tanárok tömeges megnyerésének egyik leghatékonyabb módja az lehet, ha számukra minél több könnyen alkalmazható, egyszerű („user-friendly”), és kidolgozott, kész megoldás állna rendelkezésre. 2018-tól kezdődően az EMMI és az Eszterházy Károly Egyetem Oktatókutatási és Fejlesztési Intézet vezetésével várhatóan új lendületet vesz a Digitális Oktatási Stratégia megvalósítása, többek között az újgenerációs tankönyvek fejlesztésével, és a több tíz-ezer tanár digitális kompetencia-fejlesztését célzó tanártovábbképzésekkel.

Kulcsszavak: pedagógusok, digitális pénzügyi ismeretterjesztés, fókuszcsoport

BEVEZETÉS

A Pénziránytű Alapítvány tevékenységében kiemelt hangsúlyt kap a tankönyvek, oktatási tartalmak digitalizációja, valamint a pedagógusok felkészítése (Merényi et al, 2016) Az Alapítvány digitális fejlesztéseinek minél sikeresebb pozicionálása és eredményes iskolai hasznosulása érdekében szorosan nyomon követi a Digitális Oktatási Stratégia végrehajtásához kapcsolódó szakpolitikai lépéseket, valamint a témában készült kutatási eredményeket.

Digitális Oktatási Stratégia (DOS) A Kormány által 1536/2016. (X. 13.) Korm. határozattal elfogadott Magyarország Digitális Oktatási Stratégiája szorosan kapcsolódik a pénzügyi kultúra oktatásához is, mivel a pénzügyek kezelése, intézése során is elengedhetetlen a folyamatos technológiai fejlődés vívmányainak ismerete és biztonságos alkalmazása. A munkaerőpiacon való boldogulásnak is egyre inkább alapfeltétele a digitális kompetenciák megléte (Pénzügyi tudatosság fejlesztésének stratégiája). A oktatási stratégiák célja többek között biztosítani, hogy a köznevelésből kikerülő tanulók megfelelő digitális kompetenciával, és médiatudatossággal rendelkezzenek. Ez magába foglalja a pénzügyi platformok tudatos és biztonságos használatának ismeretét. Már fiatal korban fontos lehet a családi költségvetés

digitális tervezése, nyomon követése, később az internetbankolás és a pénzügyi szolgáltatások online összehasonlítása, elektronikus módon történő igénybevétele (Németh et al 2015, 2016, Béres, 2013).

A Pénziránytű Alapítvány Századvég Politikai Iskola Alapítvány kutatócsoportja bevonásával 2017 végén külön kutatást is végzett a digitális pénzügyi ismeretterjesztés iskolai környezetben való lehetőségeiről, az általános és középiskolai pedagógusok tapasztalatai, preferenciái, attitűdjei alapján. Az alábbiakban röviden összefoglaljuk a hivatkozott kutatás legfőbb jellemzőit és eredményeit.

ELŐZMÉNYEK, HÁTTÉR

A köznevelés jelenleg zajló modernizációjában a korszerű, digitális eszközökön elérhető tartalmak és módszerek kidolgozása, illetve az infokommunikációs technikák (IKT), módszerek iskolai bevezetése és terjesztése során az alábbi fő tendenciák figyelhetők meg:

- Az IKT infrastruktúra komoly fejlesztése zajlik az oktatási intézményekben;
- Nagy különbségek mutatkoznak az iskolák között a lehetőségekben, és ezek kihasználásában;
- A modern, korszerű eszközök megjelenése nem jár együtt automatikusan a pedagógiai gyakorlat megújításával;
- Az IKT eszközök alkalmazása nem öncél, hanem pedagógiai, szaktárgyi célokat, a diákok korszerű képességfejlesztését kell(ene) szolgálnia;
- 2018-tól kezdődően az EMMI és az Eszterházy Károly Egyetem Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet kiemelt hangsúly helyeznek a digitális eszközökön elérhető korszerű tartalmak és módszerek alkalmazására, és a pedagógusok felkészítésére.

A SZÁZADVÉG - PÉNZIRÁNYTŰ KUTATÁS CÉLJA, KERETEI

- A kutatás célja, témája: a digitális pénzügyi ismeretterjesztés lehetőségeinek felmérése iskolai környezetben, általános és középiskolai pedagógusok tapasztalatai, preferenciái és attitűdjei alapján.
- A kutatás keretei: a Századvég Politikai Iskola Alapítvány kutatócsoportja 2017. IV. negyedében több helyszínen végzett általános és középiskolai pedagógusok körében fókuszcsoporthoz tartozó interjúkat (összesen 8 fókuszcsoporthoz 6-6 fő részvételével) annak érdekében, hogy feltérképezze, a pedagógusok hogyan viszonyulnak az oktatást érintő digitalizációs folyamatokhoz és kihívásokhoz, milyen tipikus attitűdök azonosíthatók, és mik lehetnek a sikeres előrelépés fő hajtóerői/gátjai.
- A résztvevőket és a helyszíneket úgy választottuk ki, hogy az ország különböző társadalomföldrajzi adottságú területeit, valamint különféle típusú iskolákat és oktatott tárgyakat képviseljenek – az interjúkat Budapesten, Debrecenben és Pécsen kerületek rögzítésre, és a pedagógus résztvevők az adott városokból, illetve azok vonzáskörzetébe tartozó kisebb településekről érkeztek. Közöttük fele-fele arányban voltak a középiskolai, illetve az általános iskolai tanárok, illetve a képviselő iskolatípus szerint (hagyományos gimnázium, szakképző intézmények) is kiegyenlített volt.

LEGFONTOSABB KUTATÁSI EREDMÉNYEK

Általános tanári attitűd, spontán asszociáció a digitalizáció említésével kapcsolatban:

- Túlsúlyban volt a technikai eszközök említése (laptop, projektor, interaktív tábla, internet, okoseszközök, wifi, internet), és a negatív kapcsolódó érzelmek (személytelenség, félelem, görcs, káosz, zűrzavar).
- A negatív érzelmek felsorolása mellett megjelentek olyan pozitív jelzők is, mint fejlődés és papírnélküliség. A negatív, félelemmel teli érzésekről leginkább az idősebb, vidéki pedagógusok számoltak be, míg a fejlődésről a fiatalabbak és a budapestiek.

Eszközellátottság

- Jelentősen eltérő, és a fenntartótól erősen függő iskolai felszereltség rajzolódott ki. Kedvezőbb helyzetben vannak a vidéki és az általános iskolák. Ez részben azzal magyarázható, hogy a közép-magyarországi régió és Budapest nem részesülhet az uniós forrásokkal támogatott fejlesztésekből. Az általános iskolák esetében az aktív szülői közreműködés miatt számottevő az üzleti és a magán támogatók szerepe az iskolák eszközellátottságának javításában. A céges-támogatói forrásokhoz kötődő fejlesztések azonban sok esetben epizodikusak, esetlegesek.
- Az állami iskolákban dolgozó pedagógusok a fejlesztések hiányosságáról, akadozó voltáról számoltak be.
- Általános problémát jelent az iskolai eszközök gyors elavulása, karbantartása.
- Az informatikatermet csak informatikaórán használják a pedagógusok, a tanulók is csak az informatikaóra keretén belül használhatják a gépeket.
- A diákok többsége rendelkezik saját mobillal, okostelefonnal, ez alól a fővárosi általános iskolások jelentik a kivételt. A vidéki pedagógusok elmondása szerint olyan gyerekek is van okostelefonja, akinek a szülei nélkülözések közt élnek. A legtöbb diák nemcsak az eszközzel rendelkezik, hanem mobilinternettel is, így bármikor online tudnak lenni.
- Iskolai wifit szinte mindenhol kizárólag az oktatók használhatják.

Összességében a fókuszcsoporthoz tartozók interjúja alapján az állapítható meg, hogy a problémák gyakran nem kizárólag az eszközellátottságból fakadnak, hanem a már adott digitális eszközök használatba vételét nehezítő, illetve ellehetetlenítő körülményekből is.

Digitális eszközök tanórai használata

- E-naplót szinte minden iskolában használnak a pedagógusok, és az ebből fakadó papírnélküliséget, a tér- és időfüggetlenséget és a folyamatos nyomon követhetőséget előnyként értékelték.
- A digitális eszközök, módszerek tanórai alkalmazásának fő területei, tapasztalatai:
 - hasznos a szemléltetés és tudásátadás terén: egyszerűbb szemléltetés, gyorsabb és egyszerűbb képi információátadás;
 - kedveltek a csoportos és interaktív alkalmazásra optimalizált megoldások (pozitív példa a választadó rendszer);

- a gyerekek szeretik az ilyen órákat („kapu”, élmény), de a tanóra időkerete kevés a tanulók tényleges bevonásához;
 - a gyerekek gyakran nem megfelelően használják az internetet, nem tudnak szelektálni az információk közt.
 - a pedagógustól sokkal több felkészülési időt igényel.
- A tanórai lehetőségek korlátozottsága miatt a pedagógusok gyakran inkább otthoni feladatokhoz kapcsolódóan veszik igénybe a digitális oktatási lehetőségeket.
 - Viszonylag elterjedtek a tanórán kívüli kapcsolattartást és feladatvégzést szolgáló digitális megoldások.

Az Alapítvány számára fontos megerősítést jelent a kutatás azon eredménye, mely szerint a megkérdezettek között egyetértés mutatkozott a pénzügyi oktatás szükségességében. Preferálták az ehhez kapcsolódó digitalizálást is.

A SWOT ELEMZÉS LEGFONTOSABB EREDMÉNYEI

- Bár E-naplót szinte minden iskolában használnak, a további digitális megoldások használatát illetően jelentős affinitásbeli különbségek mutatkoztak a megkérdezettek között.
- A pedagógusok IKT-eszközök oktatásban történő alkalmazásához való hozzáállása kettősséget mutat. Egyrészt lehetőségeket látnak az innovatív megoldásokban saját tanítási gyakorlatuk mind a diákok, mind saját maguk számára történő élvezetesebbé, változatosabbá tételére, másrészt viszont a rendelkezésre álló módszerek implementálását sokkal inkább feladataik bonyolításaként, mintsem egyszerűsítéseként élik meg.
- A digitális technikákhoz kapcsolódva egyértelműen kirajzolódik a tanárok és a diákok között a gondolkodásbeli és kommunikációs szakadék. A fentiekből is fakadóan a pedagógusok ismétlődően kudarcélményeket élnek át, ami fokozza az idegenkedést.
- A tanárok tartózkodása, ellenállása jelentősnek ítéelhető. A pedagógusok helyzetértékelése szerint a tanárookra általánosságban is jellemző a konzervativizmus, az újtól való elzárkózás. Ehhez egyes interjúalanyok szerint az is hozzájárul, hogy a szakma kissé elöregedettnek tekinthető, az utánpótlás terén nem minden zökkenőmentes.
- A fókuszcsoportos kutatás továbbá arra is rávilágított, hogy a tanárok gyakran nem a továbbképzések, hanem alternatív források révén jutnak hozzá az általuk leginkább preferált ötletekhez. Többen autodidakta módon ismerkednek a lehetőségekkel (elsősorban külföldi, nemzetközi honlapokra tudnak támaszkodni az új ismeretek megszerzésében), vagy éppen kreatív énjükre támaszkodnak, mások saját gyerekeiktől, illetve diákjaiktól kapnak tanácsokat, ötleteket.

ÖSSZEGZÉS

- A digitális jellegű oktatási lehetőség ellenére a kezdeményezések rendszerszintű elterjedésének egyelőre számos akadálya van.
- A jó gyakorlatok jobbjára néhány, jellemzően fiatalabb, újításra fokozottan nyitott tanár révén terjedve épülnek be a közoktatás mindennapi menetébe.

- A pedagógiai gyakorlat valós megújításának, a tanárok tömeges megnyerésének egyik leghatékonyabb módja az lehet, ha számukra minél több könnyen alkalmazható, egyszerű („user-friendly”), és kidolgozott, kész megoldás állna rendelkezésre.
- 2018-tól kezdődően az EMMI és az Eszterházy Károly Egyetem Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet vezetésével várhatóan új lendületet vesz a Digitális Oktatási Stratégia megvalósítása, többek között az újgenerációs tankönyvek fejlesztésével, és a több tízezer tanár digitális kompetencia-fejlesztését célzó tanártovábbképzésekkel.

IRODALOMJEGYZÉK

Pénzügyi tudatosság fejlesztésének stratégiája NGM (2017-11-14)

536/2016. (X. 13.) Kormány határozat Magyarország Digitális Oktatási Stratégiájáról
Digitális

NÉMETH E, JAKOVÁC K, MÉSZÁROS A, KOLLÁR P, VÁRPALOTAI V: *Pénzügyi kultúra fejlesztési programok felmérése*, Kutatási jelentés, Állami Számvevőszék, 2016.

Németh E, Béres D, Huzdik K: The Attitude of Young Hungarian Adults to Loans. *INTERNATIONAL JOURNAL OF BUSINESS AND SOCIAL SCIENCE* 6:(4) pp. 63-73. (2015)

Béres D, Huzdik K Kovács P, Sági Á, Németh E: Felmérés a felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúrájáról. Kutatási jelentés, Url: <http://www.asz.hu/tanulmanyok/2013/kutatasi-jelentes-felmeres-a-felsooktatásban-tanulo-fiatalok-penzugyi-kulturajarol/t353.pdf> (2013)

Merényi Zs, Vasné Botár Á, Fritz Sepúlveda P: *Iránytű a pénzügyekhez*. (Tankönyv 9-10. évfolyamos diákok számára), Budapest, 2016, Könyvtárellátó Nonprofit Kft.

A PÉNZÜGYI SZEMÉLYISÉG TÍPUSOK STABIL FAKTORAI A MAGYAR LAKOSSÁG KÖRÉBEN

ZSÓTÉR BOGLÁRKA

egyetemi adjunktus

Budapesti Corvinus Egyetem

Kutatásunk célja a magyarországi lakosság pénzügyi személyiségtípusainak megismerése. A minta 1000 fős, reprezentatív korra, nemre, településtípusra és végzettségre, és a 18-65 éves lakosságot öleli fel. Mérőeszközként a 36 tételből álló pénzügyi személyiség tesztet alkalmaztuk, amelyet dr. Németh Erzsébet dolgozott ki, és az első elemzések alapján 9 pénzügyi személyiségtípust különítettünk el. A korábbi kutatásainkhoz képest jelen felmérésben 8 faktort azonosítottunk. A pénznyelő, a dolgozó, az árérzékeny, a tervező és a nem tudja kézben tartani pénzügyeit faktorok stabilan ebben a kutatásban is kirajzolódnak. Az eredmények egyrészt a kialakított skála validálását segítik, továbbá a személyiségjegyek különböző dimenzióinak azonosítását teszik lehetővé. A faktorok alapján a kutatás következő lépése olyan lakossági csoportok azonosítása, amelyek jól elkülönülnek egymástól, ugyanakkor a csoporton belüli jellemzőik nagyon homogének. Ez alapján demográfia sajátosságokkal is fel tudjuk ruházni a pénzügyi személyiségtípusokat.

Kulcsszavak: *pénzügyi magatartás, pénzügyi attitűd, faktorelemzés*

BEVEZETÉS ÉS SZAKIRODALMI HÁTTÉR

A pénzügyi kultúra kutatása Magyarországon a pénzügyi válság hatására felerősödött, több területen is komoly eredményeket mutattak fel a kutatók. Egyik ilyen pénzügyi kultúrát is érintő vizsgálati ág a pénzügyi személyiségtípusok vizsgálata, amely érinti a pénzügyi attitűdöket, a pénzügyi magatartást is. A pénzügyi piacok fejlődésével a pénzügyi termékek is egyre bonyolultabbá és komplexebbé válnak (Habschick et al., 2007; Botos et al., 2012). Ezzel párhuzamosan pedig nemcsak a pénzügyi termékek, de az egyéni igények is változnak. Az igények és a piac komplexitása sajnálatos módon együtt jár a pénzügyi ismeretek és a pénzügyi kultúra alacsony szintjével (Chen - Volpe, 1998; Volpe - Chen - Liu, 2006, Lusardi – Mitchell, 2014). Magyarországon a pénzügyi kultúra három dimenzióját vizsgáló tanulmányból kiderül, hogy a pénzügyi ismeretek és attitűd magas szintje nem eredményezi a megfelelő, felelősségteljes és jövőorientált pénzügyi magatartást (Kenesei, 2014). Az előbbieket alapján kijelenthető, hogy a pénzügyi kultúra fejlesztése, a pénzügyi magatartás megfelelő irányba való mozdítása megkérdőjelezhetetlen fontosságú.

A pénzügyi attitűdökkel, személyiségtípusokkal az 1970-es évektől számos kutató foglalkozott már, keresve, hogy milyen tényezők mentén alakulnak az emberek pénzügyi magatartás-mintázatai.

Az első tanulmány Goldberg és Lewis (1978) nevéhez fűződik. Ők az egyének három típusát különböztették meg: gyűjtögetők, önállóságra törekvők és hatalmi játékosok. Tanulmányukban arra jutottak, hogy az önállóságra törekvők azért halmozzák fel a pénzt, hogy csökkentsék diszkomfort érzetüket, míg a gyűjtögetők a pénz felhalmozása által a gazdasági és környezeti változásból fakadó kárt szeretnék elkerülni. A hatalmi játékosoknál

az előző két csoporttal szemben nem a biztonságra való törekvés a fő cél, hanem elsősorban más emberek figyelmét és csodálatát akarják elérni a pénz birtoklása által. Forman (1987) egy évtizeddel később egészíti ki Goldber és Lewis rendszerét egy újabb kategóriával, a játékosokéval, mely csoport tagjai a pénz megszerzését intenzív izgalmi és érzelmi állapotokhoz kapcsolják – ilyen lehet a póker vagy a rulett játék, illetve esetenként magát a tőzsdét is fel lehet fogni egyfajta szerencsejátéknak (pl.: Kína).

Yamauchi és Templer (1982) a pénz iránti attitűdöt Mellan-hoz (1970) hasonlóan többdimenziós fogalomként definiálta. Kutatásuk alapján az első dimenzió a hatalompresztízs, amelyben a pénz az egyének hozzáállásában a siker és a hatalom szimbóluma. Ebben az értelemben a pénz hozzásegíti az egyént ahhoz, hogy hatalomra, biztonságra és szabadságra tegyen szert, és kiemelkedhessen a többiek közül. Ez megegyezik Goldberg és Lewis korábbi, 1978-as, illetve Zsótér és Nagy későbbi, 2012-es kutatási eredményeivel. Bell (1998), illetve Durvasula és Lysonski (2010) kutatásai ezt még kiegészítik annyival, hogy a hatalom-presztízs dimenzióba tartozó egyének folyamatos fogyasztás növekedése egyben növeli az egyének anyagiasság-központúságát, amely végül kényszeres vásárlásban csúcsosodhat ki. A második dimenzió a megtakarítás és az idő. Az ebbe a csoportba tartozó egyéneknél a jövőre való felkészülés és a pénzügyi helyzet folyamatos kontroll alatt tartása játssza a főszerepet. Számukra a megtakarítás és felhalmozás elsődleges jelentőséggel bír, rendszeresen nyilvántartják a pénzügyeik alakulását. Ők képesek lemondani a jelenbeli fogyasztásról a későbbi, várhatóan nagyobb fogyasztás reményében. A lemondást a biztonságérzetük erősítésével magyarázhatjuk rövidtávon. A bizalmatlanság képezi Yamamuchi és Templer (1982) harmadik pénzügyi személyiség dimenzióját. A kategóriába tartozó egyének közös jellemzője, hogy gyanakodva, már-már félve tekintenek a pénzre. Számukra a pénz gyakorlatilag a bizalmatlanság forrása. Általánosságban elmondható, hogy azok az egyének, akik bizalmatlanok a pénzt, illetve a pénzügyeiket illetően, általában saját magukban sem bíznak meg megfelelő mértékben. Ilyen lehet például az, ha valaki nem rendelkezik elég tapasztalattal, vagy ismerettel adott területen, vagyis jelen esetben a pénzügyek területén. A szerzőpáros negyedik és egyben utolsó dimenziójában található a szorongók, akik ebből kifolyólag hajlamosak az idegeskedésre (szorongás-idegeskedés dimenzió). A pénz ennek a személyiségstípusnak ellentmondásos jelenség, mivel az egyszerre jeleni számukra a szorongást, illetve a védelmet biztosító eszközt. Másként fogalmazhatnánk egyszerűen úgy is, hogy ők a „mi lesz, ha nem lesz” típusú személyiségek. A paradox személyiség sajátja, hogy szorongásukat általában vásárlással enyhítik, amely esetenként akár kényszeres tevékenységgé is válhat (Valence et al., 1988).

Yamauchi és Templer (1982) imént felvázolt tipológiáját használta fel hazánkban Bauer és Mitev (2011) is. Kutatásukban az ún. „Money Attitude Scale” megtakarítás-idő dimenzióját használták fel a kényszeres vásárlással való összefüggések vizsgálatára. Eredményeik alapján a pénz tartalékolása és a megfontolt költekezés nem alkothatnak egy dimenziót. Szerintük a megtakarítás és a kényszeres vásárlás együttes jelenléte is lehetséges, hiszen lehetnek fogyasztók, akik megengedhetik maguknak a kényszeres vásárlást. Ez egybeesik Ridgway és szerzőtársai által korábban, 2008-ban publikált tanulmány eredményeivel.

Furnham mérése 1984-ben a pénzzel kapcsolatos hitekre és magatartásmintákra irányult. Az általa használt skála neve "Money Beliefs and Behaviors Scale" (szabad fordításban: pénzügyi ismeretek és pénzügyi viselkedés skála). A skála hatvan állítását összesen hat faktorra Pénzügyi személyiség kutatás 8 csökkenti. Ezek a (1) kényszeresség, (2) hatalom, (3) megtakarítás, (4) biztonság, (5) elégedetlenség, (6) erőfeszítés. A kényszeresség Furnham (1984) kutatásában azt jelenti, hogy az egyének a pénzt a másokkal való összehasonlítás alapjául használják. Az ilyen személyek a pénz tulajdonlását összekötik a fölényvel, amelytől a második kategória, vagyis a hatalom csak kis mértékben különül el. A hatalom kategóriába

sorolt egyéneknél – a korábbi kutatások eredményeihez hasonlóan – a pénz birtoklása a hatalom elsődleges (kis túlzással mondhatni, hogy kizárólagos) alapja. A harmadik dimenzió a megtakarítás, amely Furnham szerint a pénzügyi konzervativitásra, illetve a biztonság előtérbe helyezésére irányul. Az elégedetlenkedők dimenziójába tartozó egyének közös jellemzője, hogy sohasem érzik azt, hogy elég pénzükhöz van, vagyis a „többnél jobb a még több” hozzáállás jellemzi őket, amely egyben egyfajta hajtóerő is számukra. Végül, de nem utolsósorban az erőfeszítés dimenzióba tartoznak mindazok Furnham szerint, akiknél a pénz, illetve a pénzhez való hozzáállás kapcsán megjelenik a munka motívuma, amely egyben egyfajta értékszemléletet is tükröz. Látható, hogy Furnham eredményei nem térnek el lényegesen a korábbi kutatások eredményeitől. Furnham (1984) 60 állításból álló skáláját 2004-ben Christopher és szerzőtársai, valamint Masuo és szerzőtársai már rövidített verzióban használták kutatásaikban. Christopher és szerzőtársai esetében a kapott dimenziók az eredeti hat faktorhoz képest: elégedetlenség (amely megegyezik az eredeti kutatás egyik faktorával), öndicsőítés, konzervatív hozzáállás, valamint a pénzhez kapcsolódó negatív érzelmek. Látható, hogy tartalmukban is megváltoztak a faktorok jelentései. Mindez a Masuo és szerzőtársai által végzett kutatásban még inkább tetten érhető. Az általuk megadott három faktor: hatalom, biztonság és pénzügyi szerénység.

Tang (1992) a pénzzel kapcsolatos attitűdök alapján hat faktort azonosított kutatásában, amelyek affektív, kognitív, valamint konatív tényezőket is tartalmaznak. Az affektív komponensen belül a pénz jó és gonosz voltát jeleníti meg, vagyis azt, hogy milyen érzelmeket vált ki a pénz. A kognitív komponensen belül a teljesítmény, tisztelet és hatalom jelentkezik, vagyis egyfajta értékelő gondolatok a pénzhez kapcsolódóan. A konatív komponensen belül jelenik meg a költségvetés, vagyis a tényleges viselkedést ez határozza meg leginkább. Az eredetileg 30 állításból álló kérdőív (mérőeszközt) Tang később már csak rövidebb változatban használja, először 12 állítással (Tang, 1995), végül 6 állítással (Tang és Kim, 1999). A hat állítás összesen három faktort határoz meg. Első a költségvetés („Körültekintően vezetem a költségvetésemet”, „Körültekintően használom a pénzemet”), Pénzügyi személyiség kutatás 9 második a pénzhez kapcsolódó negatív érzések („A pénz rossz”, „A pénz minden rossznak a forrása”), míg a harmadik a pénz a siker záloga („A pénz a siker szimbóluma”, „A pénz a teljesítményt tükrözi”).

Mellan (1997) az előző kutatókhoz képest több, összesen kilenc személyiségtípust különböztetett meg a pénzhez való viszonyulásuk alapján: spórolós, költekező, aszkéta, menekülő, harácsoló, dorbézoló, aggodalmaskodó, kockázatvállaló, kockázatkerülő. A Mellan-féle tipológiában spórolósnak az számít, aki ragaszkodik a pénzéhez, nehezen szánja rá magát arra, hogy abból pillanatnyi örömet okozó dolgokat vásároljon önmagának vagy szeretteinek. A pénz egyfajta biztonságot képvisel számára, így a hedonista magatartás idegen tőle. A költekező pénzügyi személyiségtípus számára az okoz örömet, ha akkor és arra tudja költeni a pénzét, amikor szükségét érzi – ez általában egy-egy külső ingerhez kötött. Másként nevezhetjük őket impulzívoknak is. A személyiségtípustól idegen a takarékoskodás és a költségvetés készítése. Mellan-féle pénzügyi személyiségtípusok: Spórolós Költekező Aszkéta Menekülő Dorbézoló Harácsoló Aggodalmaskodó Kockázatvállaló Kockázatkerülő. A pénzügyi aszkétákat az zavarja, ha sok pénzükhöz van. Ez egyfajta büntudatot gerjeszt bennük – különösen igaz ez akkor, ha hirtelen nagy pénzüsszeghez jutnak. Meg vannak győződve arról, hogy a pénz mindennek a megrontója. Mellan (1997) menekülőként jellemzi azokat, akik igyekeznek kerülni a pénzzel kapcsolatos napi teendőket. A csoportba tartozó egyének nem szeretnek foglalkozni a pénzügyeikkel, így költségvetést sem készítenek általában. Valójában hasonlíthatjuk ezt a tulajdonságot Yamamuchi és Templer (1982) bizonytalanság kategóriájához is, vagyis lehetséges, hogy nem reálisan értékeli a pénzügyi tudását, és meg van győződve arról, hogy a pénzügyekkel kapcsolatosan nincs meg a megfelelő

ismeretanyaga. A harácsoló személyiségtípus képezi a következő kategóriát. Az ide tartozó egyének fő jellemzője, hogy a rendelkezésükre álló pénz mennyisége – pontosabban növelése – az egyik fő céljuk, mivel ez egyben hatalmuk bizonyításának eszköze is. A spórolós és költséges személyiségtípus kombinációját nevezi Mellan (1997) dorbézolóknak. Hajlamos arra, hogy egy ideig spóroljon (mondjuk egy nagyobb cél megvalósítása érdekében), ugyanakkor, ha külső inger (impulzus) éri, akkor mérlegelés nélkül képes megvásárolni. Az aggodalmaskodó személyiségtípus megjelenik itt is. A csoportba tartozó egyének jellemzője, hogy önbizalomhiánnyal küzdenek, félnek a kontroll elvesztésétől, és éppen ezért tartják kézben pénzügyeiket. Jellemző rájuk, hogy folyamatosan figyelik pénzügyi helyzetüket. A kockázatvállalók csoportjába tartozó egyének számára a pénz kalandot, izgalmat és szabadságot jelent. Szeretik kockára tenni pénzüket, mert szeretik a borzongást és az adrenalin, ami ezzel jár. Végül, de nem utolsó sorban Mellan (1997) utolsó kategóriája a kockázatkerülők csoportja. Számukra a pénz egyenlő a biztonsággal, és ebből kifolyólag a pénzt is inkább otthon tartja, ha lehetősége van rá.

Korábbi, a témában végzett kutatásainkban kísérletet tettünk a felméréseinkben résztvevők pénzügyi attitűd és magatartás mentén való csoportosítására. Jelen tanulmányunkban az előzőekből előzetesen nyert tapasztalatainkra is támaszkodunk. Egy 2012-ben készült felmérés eredményei alapján a magyar felsőoktatásban tanuló fiatalok szegmenseit határoztuk meg pénzügyi attitűdjeik és hitelekkel kapcsolatos véleményük alapján (Zsótér et al., 2015), amely a következő eredményeket hozta számunkra:

1. konzervatívak,
2. lazák,
3. tapasztaltak.

A konzervatívok csoportja nagyon alacsony kockázatvállalási hajlandósággal, magát tudatosnak tartó vélekedéssel jellemezhető, valamint kimagaslóan erős náluk a pénzügyekhez kapcsolódó morális értékek figyelembevétele. A lazák csoportja kevésbé tudatos és magas kockázatvállalási hajlandósággal írható le, inkább rövidtávon gondolkodó egyénekből áll. A tapasztaltak csoportja pénzügyileg tudatos, nagyon alacsony kockázatvállalási hajlandósággal és magas morális értékekkel jellemezhető. A tanulmány rávilágított arra, hogy a felsőoktatásban tanuló fiatalokat pénzügyi kultúra szempontjából nem tekinthetjük homogénnek.

A pénzügyi sérülékenység tekintetében fontos eredmény az úgynevezett aggódó költségesek csoportjának beazonosítása (Németh et al., 2017). Egyfelől jellemző rájuk, hogy az OECD felmérésének 2015-ös eredményei alapján az elmúlt 12 hónapban pénzügyi problémákkal küzdöttek. Pénzügyeikkel kapcsolatban az aggódás és szorongás folyamatosan jelen van az életükben. Különösen sérülékennyé teszi ezt a csoportot, hogy bár pénzügyi gondokkal küzdenek és jellemzően nincs megtakarításuk, amennyiben pénzhez jutnak, úgy azt hajlamosak azonnal elkölteni. A klaszterek alapvetően a 12 tételes OECD által kidolgozott pénzügyi attitűdskála mentén különülnek el, de az eredmények azt mutatják, hogy egyéb tényezők mentén is jellemezhető a csoport. A pénzügyileg sérülékeny fiatal felnőttek csoportjának jellemzői összefoglalóan:

- 1) alacsonyabb szintű pénzügyi tudással és készséggel rendelkeznek,
- 2) kevesebb terméket ismernek és használnak,
- 3) pénzügyi döntéseiket egyedül hozzák, vagy más hozza meg helyettük, közös döntéshozatal nem jellemző rájuk,
- 4) szignifikánsan kevesebben készítének költségvetést,

- 5) inkább a mának élnek,
- 6) ha lehetőségük van, költekeznek, nem tesznek félre pénzt,
- 7) pénzügyi problémákkal nehezítik a megélhetésüket, s emiatt sokat szoronganak,
- 8) kisebb településeken élnek,
- 9) alacsony a jövedelmük és
- 10) nem jellemző rájuk a pénzügyi célok kitűzése (Németh et al., 2017).

Kutatásunk célja, hogy a 2015-ben elkezdett pénzügyi személyiségtípusokat fókuszba állító vizsgálatokat folytassuk, az első eredmények validitását megállapítsuk.

ALKALMAZOTT KUTATÁSI MÓDSZERTAN

A kérdőív 36 kérdésből álló, úgynevezett Likert skála. A kitöltők egytől ötig értékelhetik, hogy mennyire jellemző rájuk egy-egy tulajdonság, viselkedés. Olyan kérdésekre kell válaszolniuk, mint például: „Előfordul, hogy egy nagyobb bevásárlás során többet költök, mint terveztem”; „Készíték uzsonnát, hogy ne a büfében vásároljunk”; „A sárga csekket a sírba visznek”, vagy „Pontosan tudom, minek mennyi az ára”.

A 36 tételből álló mérőeszköz kialakítása Németh Erzsébet nevéhez fűződik. 2015-ben a lekérdezés alapján a válaszadók 6 dimenzió mentén kaphatták meg pénzügyi személyiségtípusukat. Ez a hat dimenzió a következő volt: 1. Árérzékeny, 2. Beosztó, 3. Mértéktartó, Fegyelmezett, 4. Takarékos, 5. Dolgos, 6. Kézben tartja a pénzügyeit (Béres et al., 2015). A kutatócsoport az előzetesen kialakított faktorok mellett – amelyeket előre definiált személyiségprofiloknak neveztek el – lefuttatott a 36 állításra egy faktorelemzést, amely a tapasztalati úton nyert személyiségprofilokat határozta meg. Ez utóbbi esetben összesen 9 faktort különítettek el, amelyek a következők voltak: 1. Kispénzü beosztók, 2. Pénznyelők, 3. Rend értéket teremt, 4. Árérzékenyek, 5. Gyűjtögetők, 6. Tervezők, 7. Egyszer hopp, másszor kopp, 8. Dolgos, 9. Nem tudja kézben tartani a pénzügyeit.

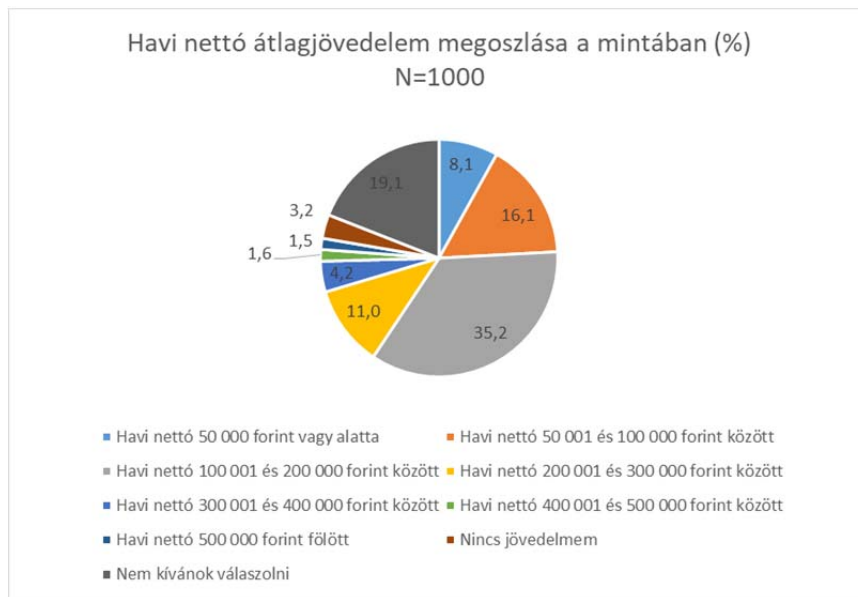
Jelen kutatásban a 36 tételből álló állításhalmazt főkomponens-elemzéssel bontottuk dimenziókra és összehasonlítást végeztünk a 2015-ös eredményekkel. Ezután K-közép klaszterelemzést végeztünk, hogy a lakosságot olyan csoportokra bonthassuk, amelyek bizonyos pénzügyi-személyiségtényezők mentén hasonlítanak egymásra, mások mentén pedig jól elkülönülnek. Választásunk azért esett a K-közép klaszterelemzésre, mert ez az elemzési módszer jól kezeli a nagy elemszámot is (Sajtos – Mitev, 2007). A klaszterek közötti különbségeket bizonyos jellemzők (demográfiai sajátosságok és pénzügyi kultúrához kapcsolódó jellemzők) mentén keresztábra-elemzéssel és variancia-elemzéssel állapítottuk meg.

ADATGYŰJTÉS ÉS MINTA

Ahhoz, hogy megvizsgálhassuk, hogy a pénzügyi személyiségprofilok mennyire stabilak, egy reprezentatív mintán is elvégeztük a kutatást. A reprezentativitás jelen kutatásban a magyar 18-65 éves lakosságban korra, nemre, településtípusra értendő. A vizsgált minta 1000 fős. Az adatgyűjtés online kérdőív kitöltésével történt, az NRC Piackutató Kft. segítségével. Az adatfelvétel időpontja 2018. március hónap volt.

A vizsgált mintára jellemző, hogy a nemek aránya kiegyenlített, közel azonos. A válaszadók átlagéletkora 42,5 éve, a legfiatalabb kitöltő 18 éves, a legidősebb 65 éves. Az életkor szórása 13,6. A minta 9,5%-ára jellemző, hogy nincs még munkatapasztalata. Akinek van (N=905), ott átlagosan 22,36 év munkatapasztalatról beszélhetünk. A mintára leginkább a középfokú

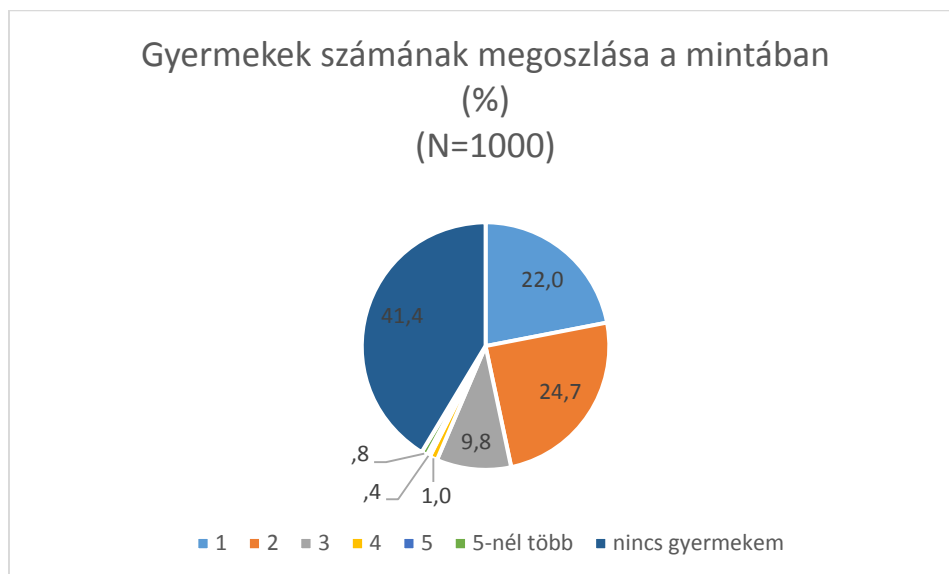
végzettség jellemző (érettségi nélkül 37,8%, érettségivel 34,3%). Gazdasági képzésben a kitöltők 19,3%-a vett részt. A nettó átlagjövedelem esetében közel 20%-a a válaszadóknak nem kívánt válaszolni. Legnagyobb arányban (35,2%) a havi nettó 100000 és 200000 forint közötti jövedelem jellemző. A mintában 3,2% nem rendelkezik saját jövedelemmel.

Forrás: saját szerkesztés

1. ábra: A minta megoszlása a havi nettó átlagjövedelem alapján (%)

A gyermekek számát tekintve elmondható, hogy a minta 41,4%-ának nincs gyermeke. A gyermekes családokban egy (22%) vagy két (24,7%) gyermek a legjellemzőbb.

2. ábra: A minta megoszlása a gyermekek számát tekintve (%)

A minta demográfiai jellemzői összefoglalóan az alábbi táblázatban találhatóak:

1. táblázat: A minta demográfiai alapjellemzői

Minta	
(N=1000 fő)	
ÁTLAG ÉLETKOR	42,5 év
NEM	
• Férfi	49,1%
• Nő	50,9%
LAKHELY	
• Budapest	17,8%
• Megyeszékhely	19,1%
• Egyéb város	33,1%
• Község vagy falu	30,0%
LEGMAGASABB ISKOLAI VÉGZETTSÉG	
• 8 általános vagy annál alacsonyabb	8,8%
• középfokú végzettség érettségi nélkül	37,8%
• középfokú végzettség érettségivel	34,3%
• felsőfokú végzettség	18,1%
• posztgraduális	0,9%
RÉSZT VETT-E GAZDASÁGI KÉPZÉSBEN	
• igen	19,3%
• nem	80,7%

AZ ELEMZÉS EREDMÉNYEI

A személyiségprofilok meghatározásához alkalmazott 36 állítás faktorelemzése (főkomponens-elemzés, varimax rotáció) során összesen nyolc dimenziót kaptunk. A skála a reprezentatív mintán a 2015-ös nem reprezentatív kutatáshoz képest sokkal stabilabb képet mutat, ugyanis a faktorsúlyok is sokkal magasabbak. Egyetlen állítás esetében fordul elő, hogy 0,4 alá esik a faktor loading, ez pedig a „Szeretem kipróbálni a szerencsémét”, ugyanakkor tartalmilag jól illeszkedik az adott dimenzióba (hedonista), ezért megtartjuk, nem zárjuk ki. A faktorelemzés során kapott dimenziókat a 2. táblázat mutatja be.

2. táblázat: A főkomponens-elemzésből nyert 8 faktor elnevezése és a hozzájuk tartozó állítások

Faktorok és állítások	Faktor loading
<i>Hedonista</i>	
Szeretem a menő cuccokat.	,716
Gyakran megjutalmazom magam.	,697
Ha valami megtetszik, megveszem.	,682
Szeretek a barátaimmal vásárolgatni.	,673
Nehezen állok ellen, ha valamit nagyon kedvező áron kínálnak.	,668
Szeretek a barátaimmal szórakozni.	,604
Ha rendet teszek, derül csak ki, mi mindent vettem fölöslegesen.	,510
Van néhány rossz szokásom, ami viszi a pénzt.	,491
Sokat költök egészséges ételekre és ásványvízre.	,412
Szeretem kipróbálni a szerencsém	,374
<i>Tudatos</i>	
Pontosan tudom, minek mennyi az ára.	,693
Számon tartom a kiadásaimat.	,691
Mindig alaposan végiggondolom bevásárlás előtt, hogy mire van szükségem.	,673
Összehasonlítom az árakat, mielőtt megvennék valamit.	,601
Jól be tudom osztani a pénzem.	,555
Készíték bevásárló listát.	,535
Pontosan tudom, mennyi pénzem van készpénzben és a bankszámlámon.	,525
Hajlamos vagyok sokáig válogatni egy-egy termék megvásárlása előtt.	,474
Rendet tartok a háztartásban.	,466
<i>Kifolyik a pénz a kezéből</i>	
Nyomasztóan sok az adósságom.	,812
Néha egy-egy számlát csak késve tudok befizetni.	,785
Hónap végén gyakran kell kölcsön kérnem.	,766
Mindig van elég megtakarításom a váratlan kiadásokra.	-,551
A sárga csekkek a sírba visznek.	,526
Egyszerűen fogalmam sincs, mire megy el a pénzem.	,493
<i>Dolgos</i>	
Ha több pénzre van szükségem, pluszmunkát vállalok.	,669
Magam készítette ajándékokkal lepem meg a szeretteimet.	,578
Készíték uzsonnát, hogy ne a büfében vásároljunk.	,547
Ha kevés a pénzem, spórolok.	,510
<i>Impulzus vásárló</i>	
Gyakran meglepődöm, hogy egy nagyobb bevásárlás után mennyit kell fizetnem a kasszánál.	,633
Előfordul, hogy egy nagyobb bevásárlás során többet költök, mint terveztem.	,546
<i>Gyerek és otthon</i>	

Mindent meg akarok adni a gyermekeimnek.	,756
Szeretem, ha a lakásban jó meleg van.	,418
<i>Hanyag</i>	
Nem szoktam visszakérni a visszajáró aprópénzt.	,667
Nem szeretem kidobni a még használható dolgokat.	-,461
<i>Kényelmes</i>	
Nem szeretek főzni, inkább készített eszünk.	,726

A 2015-ös kutatás során, amikor először került tesztelésre a 36 tételes pénzügyi személyiség skála, a következő faktorok alakultak ki a főkomponens-elemzés során:

- Kispénzű beosztó
- Pénznyelő
- Rend értéket teremt
- Árérzékeny
- Gyűjtögető
- Tervező
- Egyszer hopp, másszor kopp
- Dolgos
- Nem tudja kézben tartani a pénzügyeit

Jelen kutatásban pedig a következő faktorokat kaptuk:

- Hedonista
- Tudatos
- Kifolyik a pénz a kezéből
- Dolgos
- Impulzus vásárló
- Gyerek és otthon
- Hanyag
- Kényelmes

A két kutatást, az ott kapott faktorokat és azok tartalmi elemeit összevetve, megállapítható, hogy több olyan dimenzió is van, amely átfed. Mindez a faktorok stabilitásáról ad tanúbizonyságot. A hedonista faktor gyakorlatilag a 2015-ös kutatásban pénznyelőnek elnevezett faktorról azonos, a tudatos kettő másikat is lefed, még hozzá a tervezőt és az árérzékeny faktort. A nem tudja kézben tartani a pénzügyeit (2015) és a kifolyik a pénz a kezéből (2018) gyakorlatilag szintén azonos dimenzióknak tekinthetők. A dolgos pedig elnevezésében is ugyanazt kapta mindkét kutatás során. Jelen kutatásban tehát 4 faktor lefed a 2015-ös kutatásban kapott 9 faktorból 5-öt, amely a skála használhatóságát erősíti meg. A stabilabb faktorsúlyok pedig azoknál a dimenzióknál is, melyek nem fednek át, arra hívják fel a figyelmet, hogy magával a skálával és a most kapott faktorokkal érdemes a jövőben is tovább dolgozni. A két faktorstruktúra átfedéseit a 3. táblázat mutatja be.

3. táblázat: A 2015-ös és a 2018-as kutatás összehasonlítása a kapott faktorok alapján

2015-ös kutatás tapasztalati úton nyert faktorai		2018-as kutatás faktorai
Pénznyelő	=	Hedonista
Árérzékeny	=	Tudatos
Tervező		
Nem tudja kézben tartani pénzügeit	=	Kifolyik a pénz a kezéből
Dolgos	=	Dolgos
Kispénzü beosztó		Impulzus vásárló
Egyszer hopp, másszor kopp		Gyermek és otthon
Rend értéket teremt		Hanyag
Gyűjtögető		Kényelmes

Az egyező faktorok által lefedett állítások számai a következők:

- hedonista: 10 állítás
- tudatos: 9 állítás
- kifolyik a pénz a kezéből: 6 állítás
- dolgos: 4 állítás

Mindez azt mutatja, hogy a 36 állításból 29 állítás tartalmilag hasonló struktúrát eredményezett a korábbi kutatással is.

A faktorok alapján, a faktorátlagokat használva, K-közép klaszter-elemzéssel megvizsgáltuk, milyen lakossági csoportokat kaphatunk a pénzügyi személyiség profilok egyezősége alapján. A klaszter-elemzés eredményeként egy négy klaszterből álló megoldást kaptunk. (3. ábra)

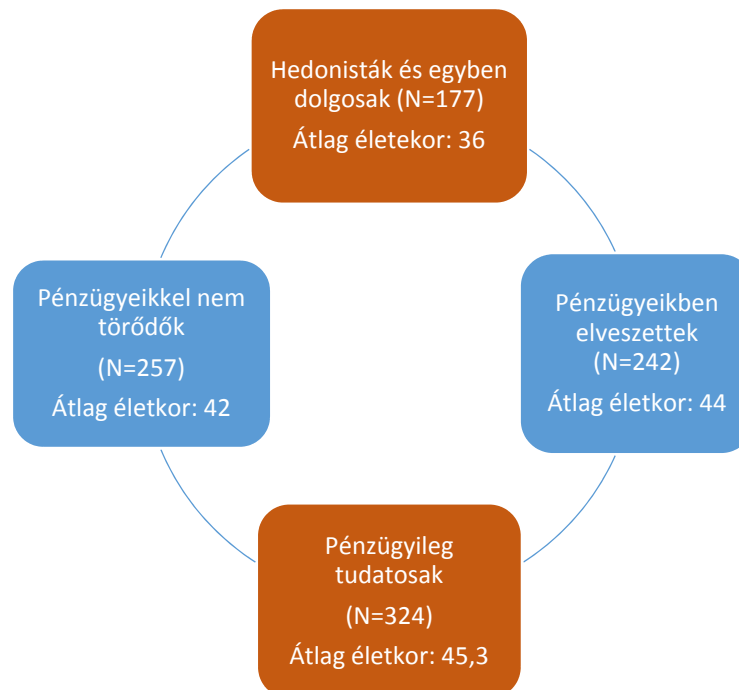
Az első klaszter a „Hedonisták és egyben dolgosak” a legkisebb (N=177) klaszter, ugyanakkor érdekes kombinációja a pénzszerő és dolgos magatartásnak. Általában e két kategóriát egymást kizárónak tartjuk, hiszen úgy véljük, aki szórja a pénzt, az nem lehet dolgos, és fordítva, aki dolgos, az biztosan minden fillérnek megnézi a helyét. Mindez úgy tűnik, ebben a vizsgálatban megdőlni látszik. Ez a klaszter az átlagéletkort tekintve a legfiatalabb klaszter is egyben. Az életkort tekintve statisztikailag szignifikáns különbség van a klaszterek között. Jellemzően itt a legalacsonyabb az átlagos munkatapasztalat is (16 év), ez természetesen a fiatalabb átlagéletkorból is következhet. Ebben a klaszterben szignifikánsan nagyobb arányban (58,8%) vannak a nők.

A második klaszter a „Pénzügyileg tudatosak” (N=324). Ez a klaszter méretét tekintve a legnagyobb. Az átlagéletkor 45,3 év, tehát az előzőhöz képest egy idősebb és tapasztaltabb csoportról beszélhetünk. Az összes klasztert tekintve is ez a legmagasabb átlagéletkorról jellemezhető lakossági csoport. Az átlagos munkatapasztalat ebben a klaszterben 24,8 év, ami szintén a legmagasabb a négy klaszter közül. Ebben a csoportban szignifikánsan magasabb a nők aránya (56,5%).

A harmadik és negyedik klaszter méretüket tekintve hasonlóak: a „Pénzügeikkel nem törődők” (N=257) és a „Pénzügeikben elveszettek” (N=242). A „Pénzügeikben elveszettek” azok, akiknél legmarkánsabban azok a pénzügyi személyiség-jellemzők jelennek

meg, amelyek a „Kifolyik a pénz a kezéből” faktorhoz tartoznak. Ők tehát azok, akik nem tudják kézben tartani pénzügyeiket, pedig egyébként nem jellemző rájuk a hedonista hozzáállás (a hedonista jellemzők alapvetően nem jelennek meg markánsan).

Pénzügyileg tehát tisztában vannak saját jellemzőikkel, szemben a másik csoporttal, akik a „Pénzügyeikkel nem törődők”. Ők azok, akik a legalacsonyabb tudatossággal jellemezhetők, legkevésbé dolgoznak, ugyanakkor nem is érzik úgy, hogy kifolyna a pénz a kezükből. Úgy tűnik, egész egyszerűen nem foglalkoznak ezzel a kérdéssel. Átlagéletkort tekintve a „Pénzügyeikben elveszettek” csoportjára 44 év jellemző, míg a „Pénzügyeikkel nem törődők” átlagosan 42 évesek. A két csoport közül a pénzügyeikben elveszettek azok, akik valószínűleg

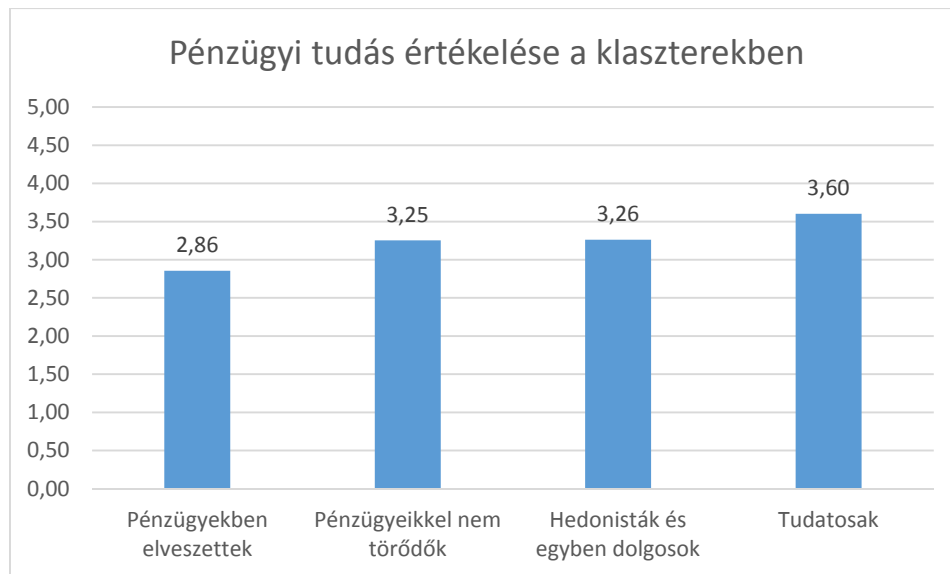
3. ábra: A klaszterelemzés során kapott klaszterek

a pénzügyi sérülékenység szempontjából kiemelkedő csoport, tehát mindenképpen külön figyelmet érdemelnek a jövőben a segítségnyújtás tekintetében. Ebben a két csoportban a férfiak aránya magasabb: a „Pénzügyeikben elveszettek” esetében ez az arány 54,1% - nem szignifikáns, a „Pénzügyeikkel nem törődők” esetében 56,8% - statisztikailag szignifikáns.

Iskolai végzettséget tekintve elmondható, hogy a pénzügyileg elveszettek esetében leginkább az alacsonyabb végzettségek dominálnak (főként a középfokú végzettség érettségi nélkül). A hedonista és dolgozó, valamint a pénzügyeikkel nem törődő csoportnál az érettségi és a felsőfokú végzettség dominál.

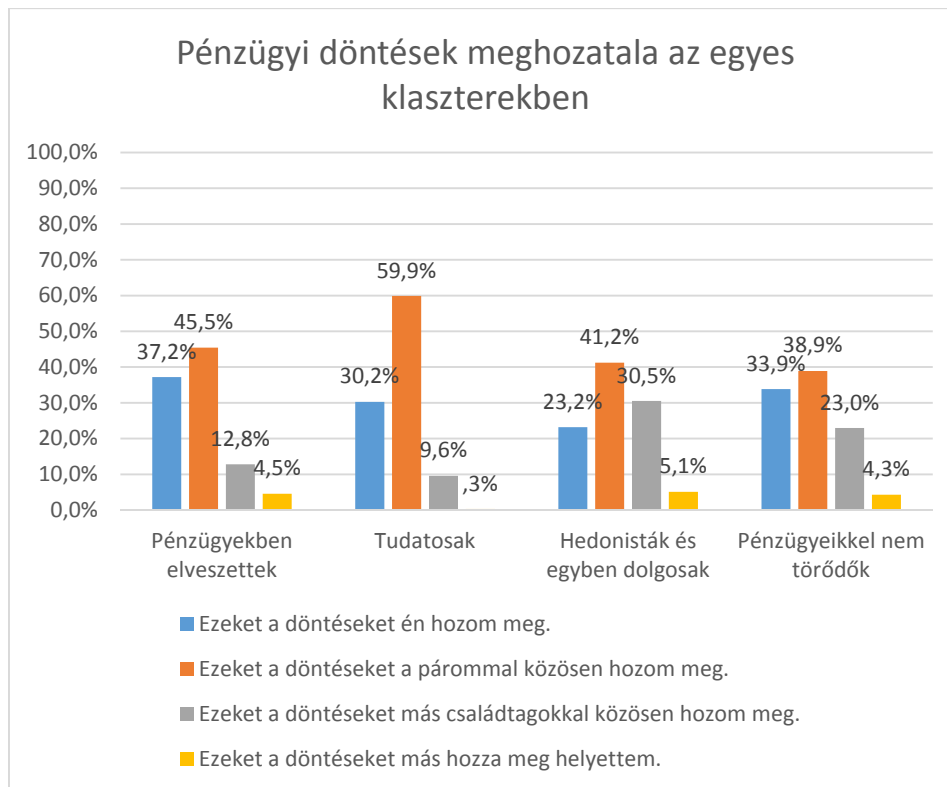
Azt is megvizsgáltuk, a klaszterek között van-e különbség a hitellel rendelkezés tekintetében. Eredményül azt kaptuk, hogy szignifikánsan nagyobb arányban vannak a hitellel rendelkezők a pénzügyileg elveszettek körében, és a hedonisták és egyben dolgozók csoportjában pedig szignifikánsan kevesebben vannak azok, akik nem rendelkeznek semmilyen hitellel. Ez is arra hívja fel a figyelmet, hogy éppen azok rendelkeznek hitellel, akik egyébként a legelveszettebbek a pénzügyeiket tekintve, tehát pénzügyileg biztosan sérülékeny csoportról beszélhetünk.

A pénzügyi tudást illetően statisztikailag szignifikáns különbséget találunk a klaszterek között. A válaszadók 1-től 5-ig terjedő skálán jelölhették be, mennyire érzik biztosnak tudásukat a pénzügyek terén. Legmagasabbra (átlag=3,6; szórás=0,96) a tudatos csoport értékeli saját pénzügyi tudását, tehát úgy tűnik a tudatosság egyfajta önbizalommal is együtt jár. Legalacsonyabbra saját tudását a pénzügyileg elvesztett csoport értékelte (átlag=2,86; szórás=1,07). Összességében elmondható, hogy még a tudásukat a mintán belül magasra értékelők is csak 3,6-os átlagot értek el, ami azt jelenti, hogy az 1-5 skálán a 4-est sem érik el. A magyar lakosság tehát összességében nem rendelkezik magas önbizalommal a pénzügyi tudását illetően.

4. ábra: A pénzügyi tudás értékelése a klaszterekben

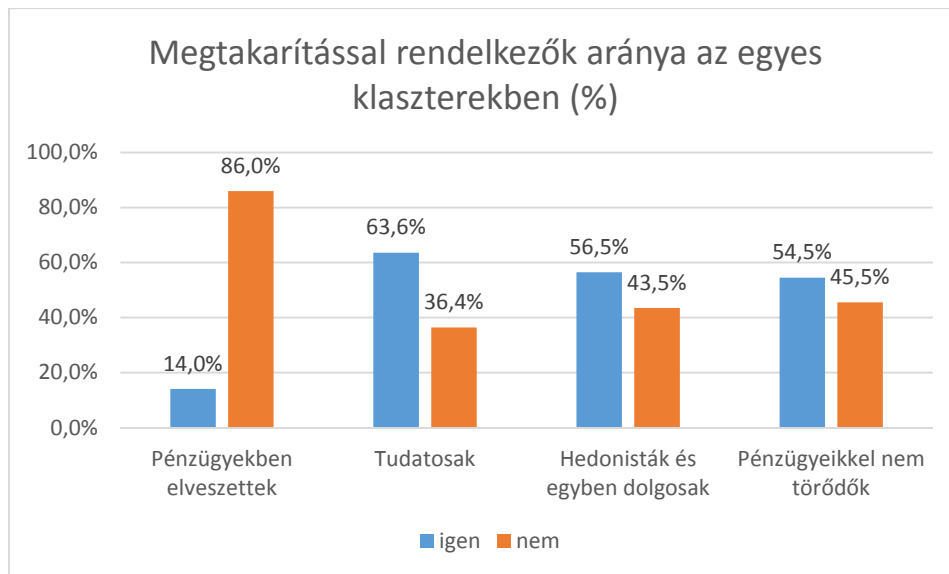
Pénzügyi szempontból fontos megvizsgálni, hogy mely csoportokban hogyan történik a pénzügyi döntések meghozatala: egyszemélyes döntés vagy csoportos döntést hoznak-e az egyének, netán kiengedik kezükből a döntést és más hozza meg helyettük.

5. ábra: A pénzügyi döntések meghozatala a klaszterekben

Az egyéni döntések aránya a pénzügyileg elveszettek csoportjában a legmagasabb. Ez megint csak aláhúzza az odafigyelés fontosságát erre a csoportra, hiszen azok hozzák meg legtöbb esetben egyedül a döntéseiket, akik a leginkább elveszetteknek érzik magukat. Persze fontos kiemelni, hogy a párral közösen meghozott döntés is viszonylag magas arányban megjelenik ebben a klaszterben. A párral közösen meghozott döntések legmarkánsabban a tudatosak csoportjában jelenik meg. Fontos kiemelni, hogy itt gyakorlatilag szinte egyáltalán nem jellemző a másokra átruházott döntés, míg mondjuk a hedonista és egyben dolgozók csoportnál ez 5% feletti. Más családtagok bevonása legjellemzőbben a hedonisták és egyben dolgozók klaszterben jelenik meg.

A megtakarítások kapcsán elmondható, hogy a válaszadók 47,9%-a rendelkezik megtakarítással. A klaszterenkénti bontást vizsgálva pedig azt látjuk, hogy a tudatosak rendelkeznek legnagyobb arányban megtakarításokkal (63,6%), és a pénzügyileg elveszettek csupán 14%-ára jellemző, hogy lenne megtakarítása. A hedonisták és egyben dolgozók csoportja nagyon hasonló mintázatot mutat a pénzügyeikkel nem törődők csoportjával a megtakarítások tekintetében.

6. ábra: A megtakarítással rendelkezők aránya az egyes klaszterekben

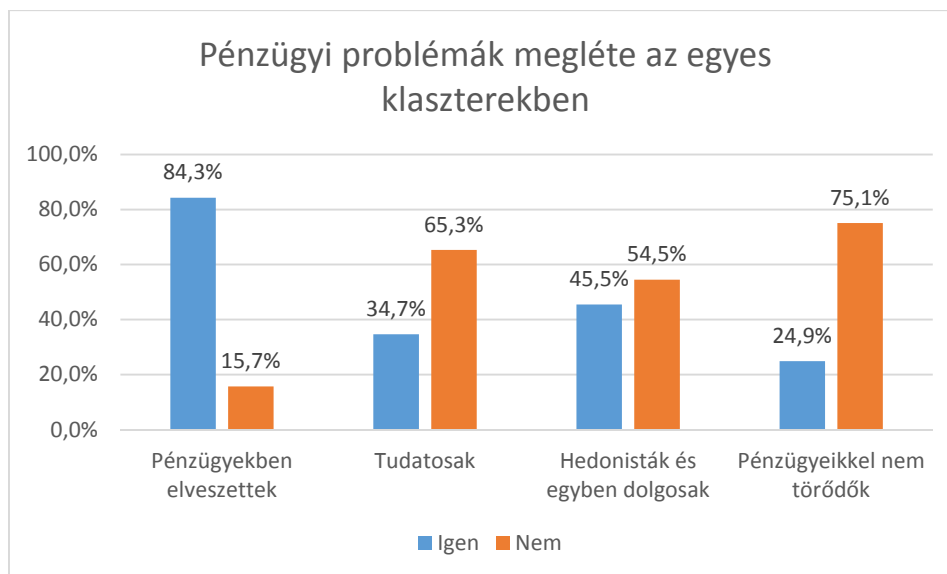
A tudatosságot vizsgáló állításokkal kapcsolatosan a négy állítás közül háromban a pénzügyekben elveszett csoport az, amely a legalacsonyabb átlagértéket érte el: a számlák pontos, határidőben történő fizetése esetén, a jövőbeli váratlan kiadásokra való tartalékolás kapcsán, valamint a döntések előtti tájékozódás kapcsán. Három állításban a tudatos csoport érte el a legmagasabb átlagértéket, és egy esetben mindösszesen egy századdal lett kevesebb az átlagértéke az első helyezettől. A kiadások és bevételek vezetéséről szóló állítás az, amelyben a legmagasabb átlagértéket (3,36) a hedonisták és egyben dolgozók csoportja érte el, a legalacsonyabbat (2,62) pedig a pénzügyeikkel nem törődők. (4. Táblázat) A legalacsonyabb és legmagasabb átlagértékeket külön kiemeltük. A különbségek a varianciaelemzés alapján statisztikailag szignifikánsak.

4. táblázat: Tudatosságot mérő állítások átlagértékei klaszterek szerint

Állítások	Klaszterek elnevezése	Klaszterek elemszáma	Átlag értékek
Részletes nyilvántartást vezetek a kiadásaimról és bevételeimről.	Pénzügyekben elveszettek	242	2,89
	Tudatosak	324	3,35
	Hedonisták és egyben dolgozók	177	3,36
	Pénzügyeikkel nem törődők	257	2,62
	Összesen	1000	3,05
A pénzügyi termékekkel, szolgáltatásokkal kapcsolatos döntéseim előtt mindig alaposan tájékozódom.	Pénzügyekben elveszettek	242	3,00
	Tudatosak	324	3,90
	Hedonisták és egyben dolgozók	177	3,72
	Pénzügyeikkel nem törődők	257	3,53
	Összesen	1000	3,56
A számláimat mindig pontosan, határidőre befizetem.	Pénzügyekben elveszettek	242	3,04
	Tudatosak	324	4,61
	Hedonisták és egyben dolgozók	177	4,26
	Pénzügyeikkel nem törődők	257	4,50
	Összesen	1000	4,14
Akármekkorák is a bevételeim, mindig félreteszek pénzt a váratlan jövőbeli kiadásaimra.	Pénzügyekben elveszettek	242	3,87
	Tudatosak	324	4,39
	Hedonisták és egyben dolgozók	177	4,08
	Pénzügyeikkel nem törődők	257	4,07
	Összesen	1000	4,13

Forrás: saját szerkesztés

A pénzügyi problémákra vonatkozó kérdés a következőképpen jelent meg az online kérdőívben: Az emberek néha úgy látják, hogy jövedelmükből nem tudják fedezni megélhetési költségeiket. Megtörtént ez Önnel is az elmúlt 12 hónapban? A pénzügyekben elveszettek esetében nagyon magas arányban (84,3%) volt jelen pénzügyi probléma, és érdekes arány figyelhető meg a hedonisták és egyben dolgozók csoportjában is, hiszen 45,5%-uk válaszolt igennel a pénzügyi probléma meglétére. Legalacsonyabb arány (24,9%) a pénzügyeikkel nem törődő csoport esetében figyelhető meg. Vélhetően a csoport összességében egy kiegyensúlyozott csoportnak tekinthető, tehát azért nem foglalkoznak pénzügyeikkel, mert maga a fogyasztás nem kiemelkedő jelentőségű számukra (alacsony hedonizmus), ugyanakkor nagyobb gondjaik sincsenek a pénzügyeikben. (7. ábra)

7. ábra: A pénzügyi problémák megléte az egyes klaszterekben

ÖSSZEFOGLALÁS

A 2018 márciusában lefolytatott online kérdőíves kutatás eredményei alapján arra következtethetünk, hogy a Németh Erzsébet által 2015-ben kidolgozott harminchat tételes pénzügyi személyiség skála állításai stabil faktorokba tömörülnek. A főkomponens-elemzés nyolc faktort eredményezett, amelyből négy faktor (összesen 29 állítás) tartalmilag lefed a 2015-ös kutatás kilenc tapasztalati faktorából ötöt. A stabil, mindkét vizsgálati mintára igaz faktorok a következők: hedonista, tudatos, kifolyik a pénz a kezéből, dolgozók. A faktorsúlyok sokkal stabilabb struktúrára engednek következtetni, mint azt az első kutatás kimutatta.

A faktorelemzés stabil faktorai alapján a jelen reprezentatív mintába tartozó válaszadókat összesen négy klaszterbe lehet sorolni: hedonisták és egyben dolgozók, tudatosak, pénzügyekben elveszettek és pénzügyeikkel nem törődők. A hedonisták és egyben dolgozók azok, akik mind a hedonizmus, mind a dolgozóság dimenziójában magas pontszámot értek el, tehát egyszerre jellemző rájuk mindkét – egymástól alapvetően távol eső – tulajdonság. A tudatosak azok, akik pénzügyeikben tudatosnak tartják magukat. Pénzügyeikkel nem törődők összességében egyik dimenzióban sem értek el magas pontszámot. A pénzügyekben elveszettek pedig azok, akik úgy érzik, kifolyik a pénz a kezükből.

A fenti jellemzőket egyéb pénzügyi kultúrával kapcsolatos kérdés mentén is megvizsgáltuk. A tudatos csoport pénzügyi tudását illetően magasabb önbizalommal rendelkezik az átlagnál, de összességében még ők is inkább csak közepes és jó közé értékelik tudásukat. A pénzügyekben elveszettek tudásukat a legalacsonyabbra értékelik, nagyon nagy arányban találkoznak pénzügyi gondokkal, legkevésbé jellemző rájuk megtakarítás megléte, gondjaik vannak a számlák határidőre történő befizetésével. Ez a csoport nagyon hasonló jellemzőket mutat egy korábbi kutatásban pénzügyileg sérülékeny csoportnak definiált klaszterrel (Németh et al., 2017), bár ott 18-35 éves korosztály esetében körvonalazódtak a pénzügyi sérülékenységre utaló jellemzők. Jelen kutatásban erre a csoportra átlagosan a 44 éves életkor jellemző, tehát idősebb korosztályról van szó, ami azt jelenti, hogy a pénzügyi sérülékenység kortól függetlenül van jelen, és fontos lakossági csoportot határoz meg.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bauer, A. & Mitev, A. Z.** (2011) A kényszeres vásárlás pénzügyi attitűd és magatartási modellje. *Addiktológia: Addictologia Hungarica* 4, pp. 318-352.
- Béres D, Huzdik K, Németh E & Zsótér B** (2015) Pénzügyi személyiség. A magyar lakosság pénzügyi magatartása, szokásai és attitűdjei. Kutatási jelentés. ISBN: 978-963-12-3815-0.
- Botos K, Botos J, Béres D, Csernak J, Németh E** (2012): Financial Literacy and Risk-Taking of Households in the Hungarian Central Great Plain. *PÉNZÜGYI SZEMLE/PUBLIC FINANCE QUARTERLY* 57:(3) pp. 267-285.
- Christopher, M., Lawson, R. & Peck, H.** (2004) Creating agile supply chains in the fashion industry. *International Journal of Retail and Distribution Management*. Vol. 32.No. 8, pp. 367-376.
- Durvasula, S. & Lysonski, S.** (2010) Money, money, money – how do attitudes toward money impact vanity and materialism? – the case of young Chinese consumer, *Journal of Consumer Marketing*, Vol. 27 Iss: 2, pp. 169–179.
- Forman, N.** (1987) *Mind over money*. Toronto: Doubleday.
- Furnham, A.** (1984) Many sides of the coin: The psychology of money usage. *Personality and Individual Difference* 5 (5) pp. 501-509.
- Goldberg, H. & Lewis, R.T.** (1978) *Money Madness: The Psychology of Saving, Spending, Loving and Hating Money*, New York: William Morrow and Co.
- Masuo Y., Morita M., Oka S. & Ishido M.** (2004) Motor hyperactivity caused by a deficit in dopaminergic neurons and the effects of endocrine disruptors: a study inspired by the physiological roles of PACAP in the brain. *RegulPept* 123 (1–3) pp. 225–234.
- Mellan, O.** (1997) *Barátságban a pénzzel*. Helikon Kiadó p. 266.
- Németh Erzsébet, Zsótér Boglárka, & Luksander Alexandra** (2017) A 18-35 évesek pénzügyi kultúrája – A pénzügyi sérülékenység háttértényezői. *Esély* 2017/3, pp. 3-34.
- Ridgway GR., Henley SM., Rohrer JD., Scahill RI., Warren JD, & Fox NC** (2008) Ten simple rules for reporting voxel-based morphometry studies. *Neuroimage* 40. pp. 1429–1435.
- Tang, T. & Kim, J.K.** (1999) The Meaning of Money among Mental Health Workers: The Endorsement of Money Ethic as Related to Organizational Citizenship Behavior, Job Satisfaction, and Commitment. *Public Personnel Management*, 28 (1), pp. 15-26.
- Tang, S. & Hall, V.C.** (1995) Even with problems, meta-analysis contributes, *Applied Cognitive Psychology*, 9, pp.405-409.
- Tang, T. L .P.** (1992) The Meaning of Money Revisited. *Journal of Organizational Behavior*, 13, pp. 197-202.
- Tang, T. L. P.** (1993) The Meaning of Money: Extension and Explanation of the Money Ethic Scale in a Sample of University Students in Taiwan. *Journal of Organizational Behavior*, 14, pp. 93-99.
- Valence, G., d'Astous, A. & Fortier, L.** (1988) Compulsive Buying: Concept and Measurement. *Journal of Consumer Policy*, 11, pp. 419-433.

Yamauchi, K. T. & Templer, D. I. (1982) The Development of a Money Attitude Scale.
Journal of Personality Assessment, 46: pp. 522-528.

Zsótér, B. & Nagy, P. (2012) Mindennapi érzelmeink és pénzügyeink. A pénzzel kapcsolatos attitűdök és a materiális irányultság szerepe a pénzügyi kultúra fejlesztésében.
Pénzügyi Szemle 2012/3 pp. 310-321.

PÉNZÜGYI ATTITÚDOK VIZSGÁLATA A PÉNZÜGYI SZÉKTORBAN DOLGOZÓKNÁL

BUDAI-ERÉNYI STELLA, DR. MÉSZÁROS ARANKA

emberi erőforrás tanácsadó, egyetemi docens

SZIE GTK TTI

Az OECD pénzügyi tudatossággal kapcsolatos korábbi publikációi szerint a magyarok a többi vizsgált országhoz képest pénzügyi ismereteiket tekintve élen járnak, a pénzügyi viselkedést tekintve viszont a lista végén szerepelnek. Ennek különböző okai lehetnek, pl. a kultúra jéghegy modelljét a pénzügyekre adaptálva valószínűleg a kívülről nem látható, valamivel nehezebben mérhető tényezők, az emberek gondolkodásmódja, vélekedései, értékei, érzései, attitűdjei is befolyásolhatják, hogy a megszerzett ismereteket vajon miért nem alkalmazzák a gyakorlatban a vizsgált személyek.

A lakosságnál mért attitűdökre valószínűleg hatással lehet a pénzügyi szektorban dolgozó személyek pénzügyekhez való hozzáállása is. Ezen attitűdökre vonatkozó vizsgálatokat sem a hazai, sem a nemzetközi szakirodalomban nem találtunk, ezért tűztük ki célul a pénzügyi közvetítő rendszer képviselőinek a szociálpszichológiai értelemben vett pénzügyi attitűd vizsgálatát három dimenzióban: a megismerési (kognitív), érzelmi (affektív) és viselkedési (konatív) összetevőkre vonatkozóan fogalmaztunk meg kérdéseket.

2017-18-as kutatásunk eredményei azt mutatták a közel 300 fős mintán, hogy a többi szektorban dolgozóhoz képest a pénzügyi szektorban dolgozók pénzről és a pénzügyekről való vélekedése – kognitív összetevő - pozitívabb, a pénzügyek intézése közben is pozitív érzések jellemzőek rájuk, ugyanakkor az attitűd viselkedési összetevőjében nem jelentkezik ez a tendencia, itt a lakosság körében mértékhez hasonló negatív képet kaptunk.

Kulcsszavak: *pénzügyi attitűd mérése, pénz iránti attitűd, pénzügyi tudatosság, viselkedési összetevő, pénzügyi szektor*

BEVEZETÉS

A pénzügyi kultúra és pénzügyi attitűd szakirodalmát áttekintve, a témához kapcsolódó kutatásokat feldolgozva azt tapasztaltuk, hogy a vizsgálatok jellemzően a lakosság pénzügyi kultúráját, pénzügyi tudatosságát és pénzügyi attitűdjeit helyezik előtérbe, kevésbé térnek ki a pénzügyi közvetítő rendszerben dolgozók szerepére. Ezen információk alapján fontosnak tartottuk a munkatársak pénzügyi attitűd vizsgálatát, hiszen mint a pénzügyi szektor képviselői, a mindennapi pénzügyi ügyintézés folyamatának résztvevői, személyes kapcsolataik révén jelentősen befolyásolhatják a hozzájuk forduló emberek pénzügyi szemléletét, ügyfeleik pénzügyi attitűdjeire közvetlenül vagy közvetve hatással lehetnek.

Az OECD által publikált 2010-es vizsgálati eredmények szerint 4 földrész 14 országából Magyarország az emberek pénzügyi ismeretei tekintetében a legtöbb mutató esetében a listák elejére került (a magyar lakosság 95%-a helyesen válaszolt az egyszerűbb matematikai kérdésekre, még nyitott kérdések esetén is). Ezzel szemben a pénzügyi viselkedés terén az utolsó három helyezett között szerepelt a vizsgált országok között pl. a megtakarítási kérdésekre a megkérdezetteknek mindössze 27%-a nyilatkozott igen válasszal, a pénzügyi

viselkedés átlagpontszáma csak Albániában és Peruban mutatott alacsonyabb értéket. (Atkinson - Messy 2012.)

2015-ben az OECD módszertanát alkalmazva készült egy felmérés a Pénziránytű Alapítvány megbízásából, mely megismételte a korábbi vizsgálatot. A reprezentatív minta eredményei szerint *a magyarországi lakosság pénzügyi termékismerete magas, de meglehetősen alacsony arányban nyilvánul ez meg a viselkedésben*, (pl. a megkérdezettek mindössze egynegyede foglalkozik családi költségvetés készítésével).

Ezek az adatok azért meglepőek, mert Woodyard több, mint 25.000 esetet tartalmazó, amerikai háztartás mintáján végzett kutatásában – a magyar adatoktól eltérően - azt állapította meg, hogy a magasabb pénzügyi ismeretek általában pozitívabb pénzügyi viselkedéssel korreláltak. (Woodyard et al 2017.) A fenti eredményeket figyelembe véve különösen érdekes a magyar lakosság eredményeiben több vizsgálatban is megtalálható kognitív és viselkedési szintű ellentmondás és felmerül a kérdés, hogy vajon bármilyen módon befolyásolhatják-e a lakosság körében mért eredményt a pénzügyi szektor munkatársainak attitűdjei?

Kutatásunk célja az volt, hogy feltárjuk, hogy a pénzügyi közvetítő rendszer képviselői vajon milyen pénzügyi attitűdökkel rendelkeznek.

PÉNZÜGYI ATTITŰDÖK VIZSGÁLATÁNAK TÖRTÉNETE

Yamauchi és Templer (1982) nevéhez fűződik a pénzügyi attitűdök vizsgálatának egyik mérföldköve, a szerzők a pénzhez fűződő értékelő viszonyulást mérték. 7 fokozatú Likert skálára adott válaszok alapján 5 faktort azonosítottak Pénzügyi attitűdskálájuk segítségével (Money Attitude Scale, MAS): (1) "Hatalom-Presztíz", (2) "Megtartás-Idő", (3) "Bizalmatlanság" (4) "Minőség" és (5) "Aggodalom" faktorokat. Az eredeti faktorok azonosítását követően további vizsgálatokban az egyes faktorok eltérő elnevezésekkel is megjelennek. (Roberts-Sepulveda 1999.)

Furnham (1984) „Pénzügyi tudatosság és viselkedés” skálája (Money Beliefs and Behavior Scale, MBBS) segítségével feltárt attitűd dimenziók a következők voltak: „biztonság”, „elégedetlenség”, „hatalom”, „megtakarítás”, „kényszeresség” és „erőfeszítés”. Az MBBS fejlesztéshez Furnham Goldberg és Lewis (1978), Rubinstein (1981), Yamauchi és Templer (1982) tanulmányaiból is merített. (Baker-Hagedorn 2008.)

Gresham és Fontenot (1989) a MAS használatával tanulók és szülei 557 fős mintáján azonosította a „hatalom-presztíz”, „bizalmatlanság-szorongás”, „megtartás-idő” és „minőség” faktorokat. (Baker-Hagedorn 2008.)

Tang és Gilbert (1995) kutatása már kiterjed az attitűd mindhárom összetevőjére, a pénz, mint a hatalom megtestesítője a vélekedés szintjén jelent meg, az érzelmi dimenzióban a szorongás és a megszállottság kapcsolódott hozzá, míg a viselkedési összetevőben a költségvetés-készítési szokásokat és a megtakarítási hajlandóságot vizsgálták. (Sepulveda-Roberts 1996.)

Mellan (1997) „költekező, spórolós, harácsoló, dorbézoló, aggodalmaskodó, kockázatvállaló kockázatkerülő, menekülő és aszkéta” pénzügyi személyiség típusokat tárt fel. (Zsótér et al 2016.)

Tatzel (2002) a MAS felhasználásával szintén a pénzügyi attitűdök három összetevőjét mérte, s azt a következtetést is levonta, hogy mindenki egyfajta „pénzvilágban” él, van kapcsolódása a pénzhez és a pénzügyekhez. (Tatzel 2002.)

2012-ben Magyarországon a lakosság pénzügyi attitűdjeire vonatkozóan a már említett OECD eredményekben jelent meg egy kiugró érték: az emberek több, mint 50%-a az „Élj a mának!” állítással értett egyet a pénzügyi viselkedés dimenziójában, a többi vizsgált ország esetében a

magasabb pénzügyi ismeretekhez pozitívabb, előrelátóbb pénzügyi viselkedés társult. (Atkinson - Messy 2012.)

2013-ban Kovács et al. kutatása MAS használatával azt a tényt azonosították, hogy a gazdálkodás és menedzsment, valamint a pénzügy és számvitel szakosok a legszorongóbbak, ha a pénzügyek intézésével kapcsolatos állításokat kell értékelniük. (Kovács et al. 2013/a). Egy másik kutatócsoport, a pénzügyi kultúra és attitűd mérésére az Econventio-indexet alkalmazta, azt tapasztalták, hogy a középiskolások válaszaik alapján a következő csoportokba oszthatók: „pénzügyi ismeretekkel nem rendelkezők”, „barátokkal, egyéb forrásból, saját tapasztalatból” információt szerzők, „amit a családtól látok”, az „interneten tájékozodom” és az „iskolában tanultakra támaszkodom”. (Kovács et al. 2013/b.)

Gasiorowska kifejlesztett egy olyan pénzügyi attitűdmérő kérdőívet (Money Attitudes Questionnaire, MAQ), mellyel a (1) pénzügyi tudatosság, (2) hatalom, (3) szorongás, (4) hitelekkel kapcsolatos ellenérzés, (5) a felelősség áthárítása (6) minden rossz gyökere attitűd dimenziókat mérte. (Gasiorowska 2014.)

2015-ben Béres et al. a pénzkezelési stílusokat térképezte fel. A típusok, melyeket azonosított: (1) Kispénzü beosztók, (2) Pénznyelő, (3) A rend értéket teremt, (4) Árérzékeny, (5) Gyűjtögető, (6) Tervező, (7) Egyszer hopp, másszor kopp, (8) Dolgos, (9) Nem tudja kézben tartani a pénzügyeit. (Béres et al. 2015.). Németh et al ezen személyiségtípusokat 2016-ban tovább vizsgálta és az egyének szintjén az itt felsorolt kilenc pénzkezelési stílus megerősítést nyert. (Németh et al 2016.)

Dunay et al. (2017) egyetemi hallgatók pénzügyi és vállalkozói attitűdjeit felmérő kutatásának eredményei szerint a családi háttér befolyásolja leginkább a vizsgált korosztály pénzügyi tudatosságát, de a barátok, ismerősök véleménye, valamint a tanulmányaik során elsajátított ismeretek is jelentős hatást gyakorolnak a pénzügyi attitűdjeikre. (Dunay et al 2017.)

2017-ben Woodyard és munkatársai a befektetési és hitelfelvételi szokásokat vizsgálva arra a következtetésre jutottak, hogy a fogyasztói döntéshozatal fejlődésében szerepe van annak, hogy milyen objektív és szubjektív elemeket közvetítenek a pénzügyi tanácsadók a tanácskérőként megjelenő ügyfeleknek. (Woodyard et al 2017.) Ezen kutatás is alapul szolgált saját kérdésfeltevésünkhöz, konkrétan, hogy a pénzügyi szektor munkatársai milyen pénzügyi attitűdökkel rendelkeznek.

ATTITŰDÖK A PÉNZÜGYI SZEKTORBAN

Kutatásunk elméleti alapjául szolgált a Mészáros több tanulmányában kiemelt – eredetileg Husz és Szántó által megemlített- Selfridge kulturális „jéghegy modell”-je. (Selfridge-Sokolik 1975 in Mészáros 2017.)

A modell alapján egyértelmű, hogy a pénzügyi kultúra vizsgálata esetén a pénzügyi ismeretek és a viselkedés az, ami jól látható, mérhető. A különböző kutatásokban nagyrészt a jéghegy „felszín feletti” részének vizsgálata történik, kevesebb szó esik a „felszín alatti” tényezőikről, a pénzzel, mint attitűdtárggyal és a pénzszektor szereplőivel kapcsolatos vélekedési, érzelmi és viselkedési összetevőkről. (Mészáros 2017.)

A magyaroknál e két területen megjelenő ellentmondó eredmények magyarázatára szolgálhatnak a mélyben meghúzódó azon összetevők, melyek meghatározhatják, hogy az elsajátított pénzügyi ismeretek megjelennek-e a viselkedésben. Ezen elemek közé tartoznak többek között a vélekedések, feltételezések, sztereotípiák, értékek, az érzelmek, a viselkedési indítatások, szociálpszichológiai gyűjtőfogalommal a pénzügyi attitűdök.

A *pénzügyi attitűd* fogalma szociálpszichológiai értelemben a *pénzhez, pénzügyi intézményekhez és az ott dolgozókhöz kapcsolódó értékelő viszonyt* is tartalmazza. (Mészáros, 2012.) Amikor két ember interakcióba lép egymással (a pénzügyek intézése közben az ügyfelek és a pénzügyi dolgozók között az ügyek intézése során ez folyamatos) a két ember tudatosan és nem tudatosan hat egymásra, ez is igazolja a pénzügyi szektorban dolgozók pénzügyi attitűdjei fontosságát.

A pénzügyi szektorban jellemző az alkalmazotti és a vállalkozói jogviszony is, sok esetben az értékesítés területén vállalkozóként működő pénzügyi tanácsadókkal találkozhatunk. Mihály és munkatársai alkalmazottak és vállalkozók pénzügyi attitűdjét vizsgálva arra világított rá, hogy a vállalkozókra magasabb fokú „belső kontrollosság” jellemző, tehát pénzügyi helyzetük alakulásáért saját felelősségüket hangsúlyozták, kevésbé tulajdonították azt a külső környezet hatásainak. (Mihály et al 2014.) „Általános megfogalmazásban: belső kontrollosnak nevezük azt a személyt, aki a pozitív vagy negatív eseményeket úgy észleli, mint a saját viselkedésének kontrollálható következményeit. Ezzel szemben a külső kontrollos személyiség úgy észleli a pozitív vagy negatív kimenetelű eseményeket, mint amelyek inkább a környezetnek tulajdoníthatóak,” nincsenek összefüggésben a saját viselkedésbeli megnyilvánulásokkal, személyiségbeli tényezővel. (Mihály et al. 2014. p 68.)

Az egyének pénzügyi döntéseit vélhetően befolyásolja a pénzügyi tanácsadó attitűdje, feltételezhetjük, hogy más gondolatokat, érzelmeket, értékeket közvetít a tanácsadó külső vagy belső kontrollosság esetén. Egy jól működő tanácsadónak ismernie kell a hozzá forduló egyéneket, beállítódásait, fontos, hogy képes legyen nyitott kommunikációt folytatni és támogatni ügyfelét pénzügyi döntéseiben. Előfordulhat, hogy az ügyfelek kínosan élik meg saját pénzügyi helyzetüket és ez esetben a tanácsadó pozitív pénzügyi attitűdje segíthet a negatív érzések leküzdésében és a tudatos döntéshozatal elősegítésében. (Goleman, 2007.).

A PÉNZÜGYI SZEKTORBAN DOLGOZÓK SZEREPE, KOMPETENCIÁI

Napjainkban szinte minden iparágban előtérbe kerül a technológiai fejlődés, a folyamatosan változó környezet új kihívások elé állítja a bankszektort is. Svédországban Jungerhem és Larson 2017-ben azt kutatta, hogy a bankszektor munkatársai hogyan tudnak lépést tartani a fejlődéssel, az egyes informatikai megoldások mennyire befolyásolják a személyes ügyfélkapcsolatokat. Arra a következtetésre jutottak, hogy a pénzügyi szektorban az információtechnológiai eszközökkel való helyettesíthetőség bizonyos tanácsadói pozíciókban fel sem merülhet, mert a számítógépek nem rendelkeznek azokkal a kommunikációs, döntéstámogató és kognitív képességekkel, amelyek az ügyfelek számára a pénzügyeik személyes intézése során fontosak. (Jungerhem-Larson 2017.) Ezen vizsgálat során kiderült, hogy mennyire fontosak azok a kompetenciák, melyek segítenek a pénzügyi dolgozóknak a munkájuk hatékony ellátásában.

A kompetencia fogalmával írható le az egyén egy szakterületen megszerzett ismerete és életpályáján összegyűjtött tapasztalatainak összessége, mely a jól teljesítő dolgozót a közepestől megkülönböztetheti. A kompetencia azt is magában foglalja, hogy az egyén képes ismeretei és tapasztalatai olyan kombinált felhasználására, ami csak rá jellemző. Az emberek a rájuk bízott feladatot úgy oldják meg, hogy alapvető kompetenciáikra építenek, miközben a személyiségükre jellemző viselkedés megjelenik a munkahelyi feladataik elvégzésében. (Kissné 2013.)

A pénzügyi tanácsadóknak a következő kompetenciákra van szükségük, hogy hatékonyan végezhessék munkájukat? Az emberek közötti társas kapcsolatokban jellemző a verbális és non-verbális kommunikáció, a pénzügyi ügyintézés folyamatában megjelenik a célzott

beszélgetés, mint módszer. A pénzügyi tanácsadók részéről az eredményes ügyintézéshez szükséges a megfelelő *konfliktuskezelési készség*, a *problémamegoldó gondolkodás* és a hatékony, *asszertív kommunikáció*. Bizonyos helyzetekben még beleérző képességre (empátiára) is szükség lehet ügyintézői oldalról, hiszen időnként az ügyfelek ki nem mondott igényeit is felszínre kell hozniuk. A pszichológiai kutatásokban az agyi területek vizsgálatánál *átfedést találtak a társas és érzelmi területek között*, amiből arra lehet következtetni, hogy összefüggés van az érzelmek és *társas kapcsolatok kezelése* között. (Goleman, 2007.) A kompetenciavizsgálatok sorában Mukhametzyanova szociálpszichológiai kutatásokat végzett munkatársaival különböző feladatokat ellátó banki dolgozók körében. Az *empátia*, a konfliktuskezelés, mások meghallgatásnak képessége és a hatalomra-törekvés vizsgálata volt a kutatás célja. A központi és az ügyfelekkel közvetlen kapcsolatban álló munkatársak között különbözőségeket tapasztaltak, míg a *központban a problémamegoldás és elemzési képesség* volt erősebb, addig a *közvetlen ügyfélkapcsolat* esetében a *szóbeli kommunikáció és meggyőzés képessége*. Eredményeikből arra következtettek, hogy a banki dolgozók hatással vannak ügyfeleikre, képesek a gyors kapcsolatteremtésre és vágnak a proaktív problémamegoldásra. (Mukhametzyanova et al 2015.)

A Pénziránytű Alapítvány vizsgálata alapján arra derült fény, hogy *Magyarországon* hitel felvétele esetén és befektetési termékek választásánál az emberek pénzügyi tanácsadóktól, az internetről, barátaiktól, rokonaiktól és banki ügyintézőktől is informálódnak a döntéshozatal előtt. A kapott adatok alapján az *ügyfelek 22%-a* a pénzügyi terméket *értékesítő személytől* gyűjtött információ alapján döntött pénzügyeiben. (Pénziránytű 2015) *Az USA-ban ez az arány sokkal magasabb*, az *ügyfelek 41,5%-ban* a pénzügyi szektorból származó információk alapján hoztak döntést a hitelek felvételéről vagy befektetési termékek vásárlásáról. (Kovács - Terták 2016). Érdekes, hogy míg itthon mindössze az ügyfelek 1/5-e, ezzel szemben az USA-ban 2/5-e, azaz az ügyfelek közel kétszerese hozta meg befektetési döntését a pénzügyi közvetítő rendszerből származó információk alapján.

A VIZSGÁLAT BEMUTATÁSA

A kutatás célja

Kutatásunk célja az volt, hogy feltárjuk, hogy a pénzügyi közvetítő rendszer képviselői milyen pénzügyi attitűdökkel rendelkeznek, az attitűdök három összetevőjét vizsgáltuk meg:

1. Kognitív (megismerési)
2. Affektív (érzelmi)
3. Konatív (viselkedési)

A vizsgálati minta és elemzése

Mivel a magyar szakirodalomban nem találtunk a pénzügyi szektorban dolgozók attitűd vizsgálatát tartalmazó kutatásokat, feltételezéseinket a már ismertetett, lakossági kutatások alapján a pénzügyi szektorra vonatkoztattuk oly módon, hogy részben a saját tapasztalatainkra, gyakorlati ismereteinkre is támaszkodtunk.

A vizsgálat során a pénzügyi szektorban dolgozók válaszait hasonlítottuk össze a mintában szereplő, nem pénzügyi szektorból érkező válaszokkal. A kérdőív kitöltését on-line felméréssel végeztük el, 5 fokozatú Likert skála és Osgood skála segítségével. (Halász et al. 1979.) A kérdőívet 293 fő töltötte ki, 117 fő a pénzügyi szektorból és 176 fő a nem pénzügyi, azaz az egyéb szektorokból.

Az elemzésnél leíró és következtető statisztikai módszereket alkalmaztunk. Mivel a szakirodalomban kifejezetten a pénzügyi szektorban dolgozók pénzügyi attitűdjeit vizsgáló

kutatásokat nem találtunk, az első eredmények esetében a két vizsgált csoport, a pénzügyi szektor és az egyéb szektor adatainak elemzésére az IBM SPSS Statistics program alkalmazásával a Mann-Whitney-próbára helyeztük a hangsúlyt és szórás számoltunk. Megvizsgáltuk, hogy van-e szignifikáns kapcsolat ezen két csoport válaszai között. Az eredmények bemutatását oszlopdiagramokkal valósítottuk meg, a szemléltetéshez itt átlagértékeket használtunk. A feldolgozáshoz alkalmazott programok az MS Excel, valamint IBM SPSS Statistics voltak. Fontosnak tartottuk, hogy olyan hipotéziseket állítsunk fel, melyek összehasonlíthatóak a már publikált kutatások eredményeivel.

Kognitív (megismerési) dimenzió

I/A. A pénzügyi szektorban dolgozók pozitívabban vélekednek a pénzről, mint a többi válaszadó

I/B. A pénzügyi szektorban dolgozók nagyobb mértékben belső kontrollosak, mint az egyéb szektorokban dolgozók.

Affektív(érzelmi) dimenzió

II/A. A pénzügyi szektorban dolgozók saját pénzügyeik intézése során magabiztosabbak a többi válaszadóhoz képest.

II/B. A pénzügyi intézmények munkatársai pozitívabb érzéseket élnek meg saját pénzügyeik kezelése során, mint az egyéb szektorokban dolgozók.

Konatív (viselkedési) dimenzió

III/A. Hipotézisünkben azt feltételeztük, hogy az „Élj a mának!” filozófiát nagyobb mértékben elutasítják a megkérdezett pénzügyi szektor munkatársai, mint az egyéb szektorok dolgozói.

III/B. Hipotézisben azt feltételeztük, hogy a pénzügyi szektorban dolgozók magasabb arányban egyetértenek azzal, hogy hosszú távra érdemes befektetni, mint a többi válaszadó.

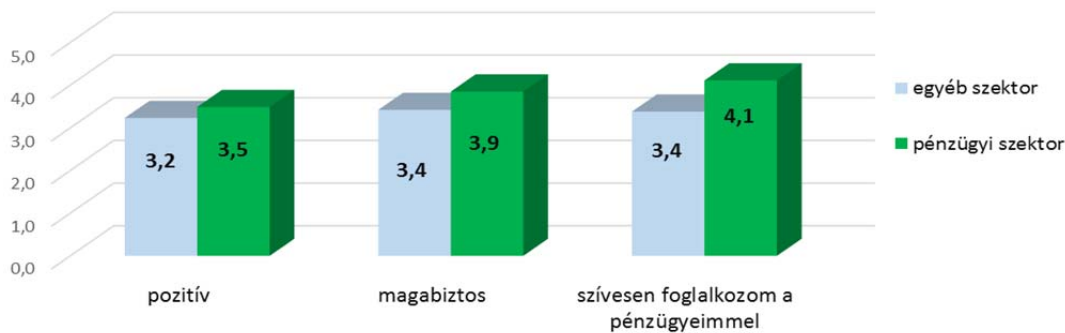
Hipotéziseink igazolására a két vizsgált csoport, a pénzügyi szektor és az egyéb szektor eredményeit Mann-Whitney-próbával hasonlítottuk össze, a szignifikancia szinteket a mellékletben mutatjuk be. Feltételezéseinket akkor tekintettük igazoltnak, ha a Mann-Whitney próbához $p < 0,05$ szignifikancia szint tartozott.

Eredmények I.: Kognitív dimenzió

A kognitív dimenzióban arra alapoztuk feltételezésünket, hogy a pénzügyi szektorban dolgozók ismereteiknek köszönhetően a pénzzel kapcsolatban gondolataik, vélekedésük pozitívabb, mint a többi szektorban dolgozóké. Azok a munkatársak, akik sok időt szánnak a pénzügyi ismeretek elsajátítására, vélhetően szívesen foglalkoznak a pénzzel. A kognitív hatékonyság magas szintje akkor alakulhat ki, ha a szektorban dolgozók szívesen végzik el a pénzzel kapcsolatos feladataikat pozitív vélekedésüknek köszönhetően. (Goleman 2007.).

Hipotéziseink:

I/A. A pénzügyi szektorban dolgozók pozitívabban vélekednek a pénzről, mint a többi válaszadó

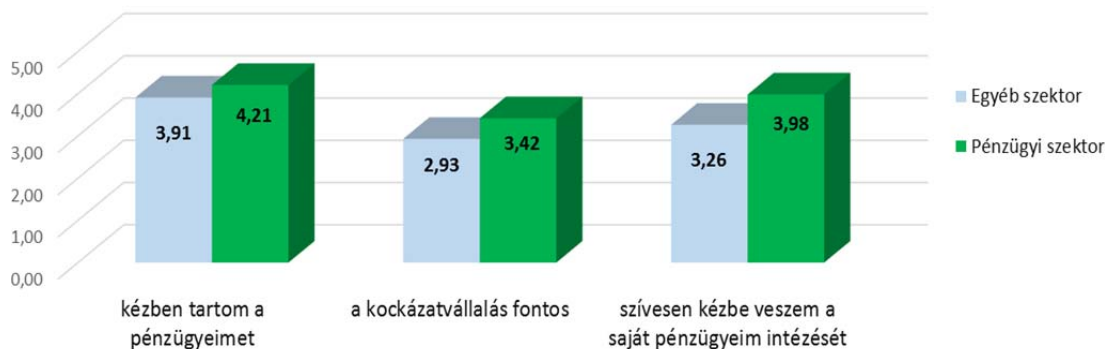

1. ábra A pénzzel kapcsolatos vélekedés

Az Osgood skála eredményei alapján azt állapítottuk meg, hogy saját pénzügyeikkel kapcsolatos pozitív állítások kapcsán a pénzügyi szektorban dolgozók magasabb értékeket adtak és pozitívabban vélekedtek a többi szektorban dolgozóknál. Ezt támasztotta alá az is, hogy a „Saját pénzügyeimet tekintve elégedett, magabiztos és megfontolt vagyok” volt a legtöbbet megjelölt vélekedés. A következtető statisztikák alapján *minden esetben kisebb volt a p értéke 0,01-nél*, nevezetesen: a pozitív állításokra vonatkozóan $p=0,0001$, a magabiztosság esetén $p=0,0082$, szívesen foglalkozom a pénzügyeimmel $p=0,00002$ volt.

A vélekedés dimenzióban a „belső kontrollosság” és „külső kontrollosság” vizsgálatára is fogalmaztunk meg hipotézist, mellyel azt kívántuk igazolni, hogy a pénzügyi szektorban a belső kontrollosság a többi szektorban dolgozóknál nagyobb mértékben jellemző, azaz a munkatársak inkább gondolják azt, hogy ők irányítják pénzügyeiket. (Mihály et al 2014.)

I/B. A pénzügyi szektorban dolgozók inkább belső kontrollosak, mint az egyéb szektorokban dolgozók.

2. ábra: A belső kontrollosság vizsgálata

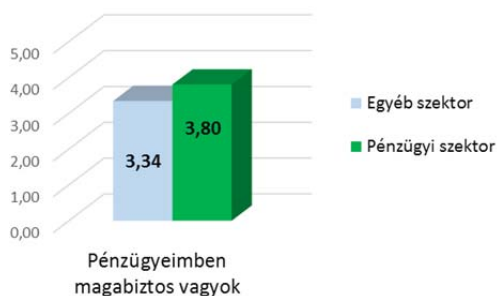
A pénzügyi szektorban magasabb értéket kaptak a többi szektornál a belső kontrollosságra utaló állítások: inkább kézben tartják a pénzügyeiket, a kockázatvállalást fontosabbnak értékelik és szívesen kézbe veszik saját pénzügyeik intézését. Ezt támasztották alá azon további állítások is, ahol ellentétpárok közül az irányító, tervszerű, előrelátó fogalmakat jelölték meg a válaszadók. A két vizsgált minta közötti különbségénél *minden esetben kisebb a p értéke, mint 0,05*, nevezetesen: a „kézben tartom a pénzügyeimet” állítás esetén $p=0,020$, „a kockázatvállalás fontos” esetén $p=0,00004$, „szívesen kézbe veszem a saját pénzügyeim intézését”-nél pedig $p=0,000002$ volt.

Eredmények II.: Affektív dimenzió

A pénzügyi attitűdök érzelmi összetevőjének mérése során azt feltételeztük, hogy a pénzügyi munkatársak érzései a pénzzel kapcsolatosan magabiztosabbak és pozitívabbak, mint a lakosság esetében.

Az affektív dimenzió esetében pozitív és negatív érzések megfogalmazásával igyekeztünk mindkét irányból vizsgálni a pénzügyekkel kapcsolatos érzéseket.

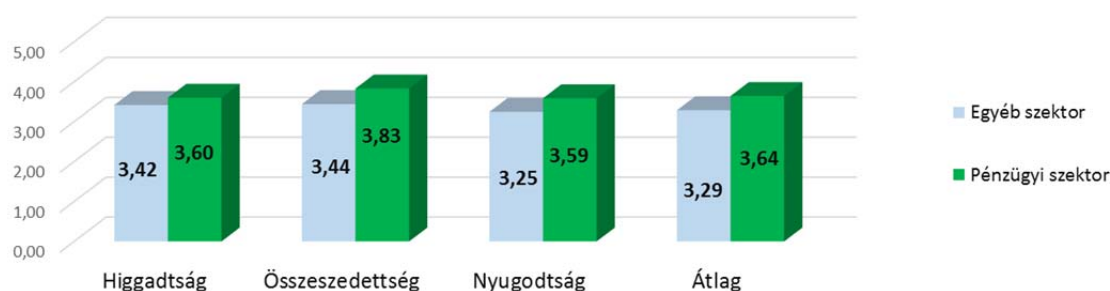
II/A. A pénzügyi intézeti dolgozók saját pénzügyeik intézése során magabiztosabbak a többi válaszadóhoz képest.

3. ábra: A pénzügyeimben magabiztos vagyok

Likert-skála segítségével 1-5-ig értékelhették a kitöltők az egyes állítások fontosságát, a 2. kérdésnél a „Pénzügyeimben magabiztos vagyok” állítás igazolta a hipotézisben felállított feltételezést, a vonatkozó p értéke 0,01 volt, ezt erősen szignifikáns különbségnek tekintettük.

II/B A pénzügyi intézmények munkatársai pozitívabb érzéseket élnek meg saját pénzügyeik kezelése során, mint az egyéb szektorokban dolgozók.

4. ábra: A pénzügyekkel kapcsolatos pozitív érzések

A pénzügyi szektorban dolgozók és a lakosság válaszai átlagának következtető statisztikákkal történő összehasonlítása P kisebb, mint 0,05-ös értéket eredményezett, a higgadtság $p=0,045$, az összeszedettség $p=0,002$, nyugodtság $p=0,006$ értékeket mutatott.

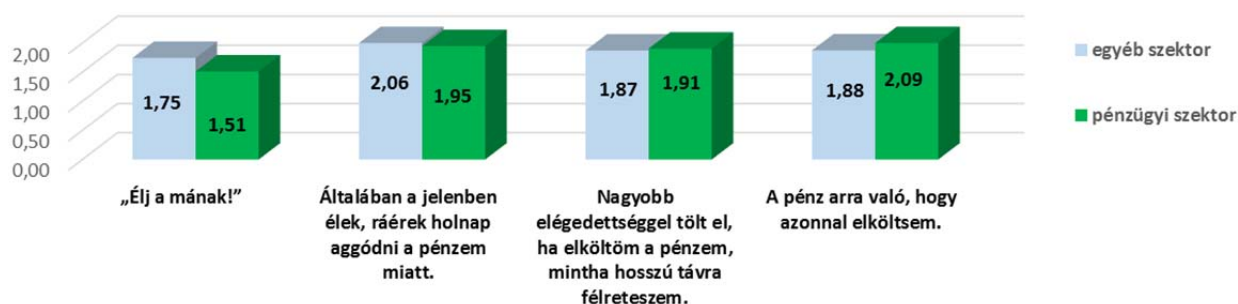
Eredmények III.: Konatív dimenzió

Magyarországon a pénzügyi viselkedés dimenziójában az OECD eredmények alapján az „Élj a mának!” állítással a válaszadók több, mint 50%-a azonosult. (Atkinson - Messy 2012.)

Fontosnak tartottuk, hogy a pénzügyi szektorban dolgozók esetében is megvizsgáljuk ezt az állítást.

A Pénziránytű Alapítvány kimutatta, hogy a 2008-as gazdasági válság után a háztartások a hosszabb távú megtakarításokat mellőzték, nem tartották olyan fontosnak a saját költségvetés vezetését és viselkedésüket inkább a rövid távú fogyasztás jellemezte. (Pénziránytű Alapítvány 2015).

III/A. Hipotézisünkben azt feltételeztük, hogy az „Élj a mának!” filozófiát nagyobb mértékben elutasítják a megkérdezett pénzügyi szektor munkatársai, mint az egyéb szektorok dolgozói.

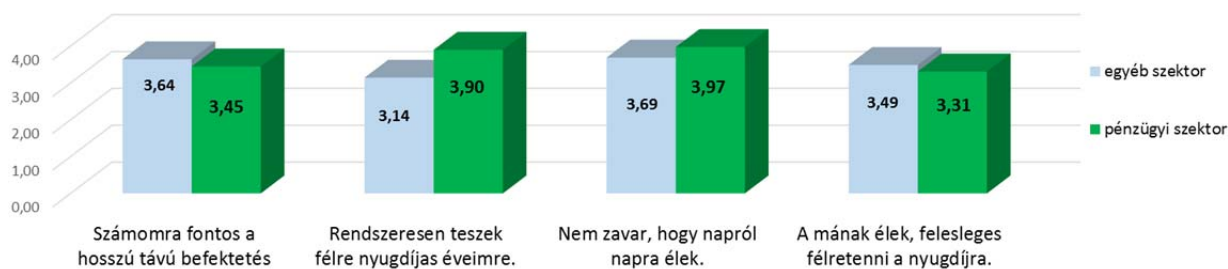

5. ábra: Az „Élj a mának!” viselkedés a vizsgált szektorokban

A kitöltők a megadott állításokra válaszaikat egy 1-5-ig tartó Likert-skálán jelölték, az 1: egyáltalán nem értek egyet és az 5: teljes mértékig egyetértek választ jelentette. Mivel az „Élj a mának!” gondolat az OECD kutatásokban és a Pénziránytű alapítvány kérdőívében is megjelent és meglehetősen jellegzetes gondolat, több szempontból a 6. ábrán szereplő állításokkal is vizsgáltuk.

Amint az ábrán is látszik, ellentmondó válaszokat kaptunk és a következő statisztikák alapján egyik állítás esetében sem volt a p érték 0,05 alatt, így a hipotézisünk nem igazolódott.

III/B. hipotézisben azt feltételeztük, hogy a pénzügyi szektorban dolgozók magasabb arányban egyetértenek azzal, hogy hosszú távra érdemes befektetni, mint a többi válaszadó.

6. ábra A hosszú távú befektetésekkel kapcsolatos viselkedés

Figyelemreméltó válaszok érkeztek ezen kérdésekre, a hosszú távú befektetés fontosságát kevésbé fogadták el a pénzügyi szektorból, mint a lakossági válaszadók, inkább jellemző rájuk, hogy rendszeresen tesznek félre nyugdíjas éveikre, kevésbé élnek a mának, ugyanakkor kevésbé zavarja őket, hogy napról napra élnek.

A szignifikancia szintek is változatosan alakultak: A „Számomra fontos a hosszú távú befektetés” $p=0,007$, a többi szektornál volt magasabb érték, a „Rendszeresen teszek félre nyugdíjas éveimre” esetén $p=0,0000004$, itt a pénzügyi szektorban dolgozók értéke magasabb szignifikáns különbséggel. A „Nem zavar, hogy napról napra élek” és „A mának élek, felesleges félretenni a nyugdíjra” pedig jóval a $p=0,05$ érték felett alakult. Ezen eredmények alapján nem igazolható a feltételezés, miszerint a pénzügyi szektorban dolgozók viselkedésében a hosszú távú befektetés nagyobb mértékben jelenik meg.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Úgy véljük, hogy a pénzügyi tudatosság növelésében a pénzügyi szektorban dolgozók elsődleges közvetítői szerepe érvényesülhet. Kiegészítő vizsgálatként azt is megkérdeztük a pénzügyi szektorban dolgozóktól, hogy hogyan vélekednek a tanácsadói szerepről, milyen érzéseket élnek meg munkájuk során.

A kis elemszámú kitöltésből kiemeljük azt, hogy a pénzügyi tanácsadói szerepben általában jól érzik magukat a munkatársak, a kutatásunk szempontjából érdekes válaszok arra a nyitott kérdésre érkeztek, hogy mire lenne szüksége egy pénzügyi tanácsadónak ahhoz, hogy hatékonyabban végezhesse munkáját? A klasszikusnak számító válaszok mellett, mint pl. jobb vállalatirányítás, IT feltételek és technológia, illetve több pénz és idő, olyan válaszok születtek, hogy „ha az emberek többsége tudna gondolkodni...”, „”, hogy a pénzügyi kultúra az ügyfélkörben emelkedjék”, „tájékozottabb ügyfelekre”, „Tudás, tudás, tudás ...”, amelyek mögött az húzódhat, hogy tájékozottabb, pénzügyileg tudatosabb ügyfelekre vágnak. Ez a gondolat felveti azt a kérdést is, hogy vajon hogyan vélekednek az ügyfelek a pénzügyi tanácsadókról, amit a jövőben érdemes megvizsgálni.

ÖSSZEFOGLALÁS

Eredményeink szerint a pénzügyi tanácsadók, munkatársak kognitív szinten pozitívabban vélekednek a pénzről, pozitívabb érzéseket élnek meg az egyéb szektorokban dolgozókhoz képest, ugyanakkor ez az attitűd konatív (viselkedési) dimenzióban nem nyilvánul meg. Általában az attitűdök 3 komponense együtt változik, (Halász et al. 1979. - in Mészáros 2017.) a magyar lakosságnál csak a kognitív komponens pozitív, a másik kettő negatív, a pénzügyi dolgozóknál pedig az első kettő pozitív lett, s a harmadik negatív, ezért érdemes erre a területre, azaz a pénzügyi szektorban dolgozók pénzügyi attitűdjeinek konatív (viselkedési) dimenziójára össznemzeti szinten is figyelmet fordítani. Ha itt elmozdulás hozható létre pozitív irányba, utána lehet majd a lakosság körében is változásokat feltételezni.

Bízunk benne, hogy a pénzügyi tudatosság fejlesztését célzó nemzeti stratégiai kidolgozásokor a már ismertett célkitűzésekkel és kutatási eredményekkel összhangban a párbeszéd erősödik a Nemzetgazdasági Minisztérium és a pénzügyi szektor vezetői, képviselői között annak érdekében, hogy az érintettek tapasztalataikkal hozzájárulhassanak ahhoz, hogy a pénzügyi attitűd viselkedési dimenziójában kedvező változás induljon be.

IRODALOMJEGYZÉK

- Atkinson, A. - F. A. Messy** (2012): „Measuring Financial, Literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study”, OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 15, OECD Publishing.
- Baker P. M. - Hagedorn B. R.** (2008) Attitudes to money in a random sample of adults: Factor analysis of the MAS and MBBS scales, and correlations with demographic variables the Journal of Socio-Economics 37
- Béres- D. - Huzdik K. - Németh E. – Zsótér B.** (2015): Pénzügyi személyiség A magyar lakosság pénzügyi magatartása, szokásai és attitűdjei, Kutatási jelentés 34 p.
- Dunay A. - Vinogradov S. - Illés B. Cs.** (2017): Entrepreneurial attitudes of university students. The Hungarian case study. pp. 81-100. In: Swadźba U. – Żak M. – Cekiera R. (szerk.): Praca – konsumpcja – przedsiębiorczość: Świadomość ekonomiczna młodego pokolenia. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Gasiorowska A.** (2014.) The relationship between objective and subjective wealth is moderated by financial control and mediated by money anxiety, Journal of Economic Psychology 43. 2014.
- Goleman D.** (2007): Társas intelligencia Az emberi kapcsolatok új tudománya, Nyitott Könyvműhely, Budapest
- Kissné A. K.** (2013.) A magyar honvédség hivatalos és szerződéses állományának, valamint a versenyszféra motiváltságának összehasonlító elemzése, Nemzeti Közszerződési Egyetem, doktori értekezés
- Kovács I. É.- Mihály N. – Mészáros A. – Madarász I.,** (2013/a): A pénzzel kapcsolatos attitűd és különböző demográfiai változók kapcsolatának vizsgálata magyar egyetemi hallgatók mintáján, Közgazdász Fórum 16. évf. 110. szám
- Kovács P. – Révész B. - Ország G.** (2013/b), A pénzügyi kultúra és attitűd mérése Tanulmány a TÁMOP-4.1.1.C-12/1/KONV-2012-0005 azonosító számú, „Ágazati felkészítés a hazai ELI projekttel összefüggő képzési és K+F feladatokra” című pályázat keretében
- Kovács L- Terták E.** (2016.) Financial Literacy Panacea or placebo? A Central European Perspective, Verlag Dashöfer, Bratislava Slovakia
- Mészáros A.** (2015): Pénzügyi attitűdök vizsgálata alkalmazottak és vállalkozók körében, INTERNATIONAL RESEARCH INSTITUTE s.r.o., Fejlődő jogrendszer és gazdasági környezet a változó társadalomban
- Mészáros A.** (2012): Pénzügyi tudatosság képzés a Gödöllői Szent István Egyetemen, A pszichológia mint társadalomtudomány: a 70 éves Hunyady György tiszteletére, Budapest: ELTE Eötvös Kiadó
- Mészáros A.** (2017): Pénzügyi attitűdök és pénzügyi viselkedés, A pénzügyi kultúra aktuális kérdései, különös tekintettel a banki szolgáltatásokra, Miskolc: A közgazdaságtan-módszertani képzés fejlesztéséért Alapítvány
- Mihály N. - Mészáros A. - Kovács I. É.- Madarász I. - Horváth CS.** (2014.) Pénzügyi attitűd és a „külső-belső kontroll” összefüggésrendszere, Vezetéstudomány, XLV. Évf. 2014. 10. szám

- Mukhametzyanova F. G. - Krasnenkova N. S. - Chukmarova L. F., Kazakov A. N. - Kryukov S. A. - Obukhova L. K.,** (2015.) The Formation of Social-Psychological Competence in Professional Activity of Subjects Two Different Groups of Bank Workers, *Asian Social Science*; Vol. 11, No. 1.
- Németh E. –Béres D. – Huzdik K. - Zsótér B.** (2016) Pénzügyi személyiségtípusok Magyarországon – kutatási módszerek és primer eredmények, *Hitelintézeti szemle* 15. évf. 2. sz.
- Roberts J. A. - Sepulveda C. J.** (1999.) Demographics and money attitudes: a test of Yamauchi Templer's (1982.) Money attitude scale in Mexico, *Personality and Individual Differences* 16
- Tatzel M.** (2002.) “Money worlds” and well-being: An integration of money dispositions, materialism and price-related behavior, *Journal of Economic Psychology* 23
- Woodyard A. S. - Robb C., -Babiarz P. - Jung J.** (2017) Knowledge and Practice: Implications for Cash and Credit Management Behaviors, *Family and Consumer Sciences Research Journal*, Vol. 45, No. 3
- Yamauchi, K. - Templer, D.** (1982): The development of a money attitude scale, *Journal of Personality Assessment*, 46
- Zsótér B. – Németh E. – Béres D.** (2016.): A pénzügyi kultúra személyiség-, attitűd- és viselkedésbeli komponensei – Összehasonlító elemzés, *Kultúra és Közösség* IV. folyam VII. évfolyam 2016/III. szám

KÍSÉRLET A MEGTAKARÍTÁST BEFOLYÁSOLÓ DEMOGRÁFIAI TÉNYEZŐK AZONOSÍTÁSÁRA – EGY FELMÉRÉS TAPASZTALATAI

BARANYAI ZSOLT

egyetemi docens, intézetvezető
Budapesti Metropolitan Egyetem

HUZDIK KATALIN

egyetemi docens, főtitkár
Budapesti Metropolitan Egyetem

Jelen tanulmány a magyar aktív korú lakosság megtakarítási aktivitását, illetve képességét befolyásoló demográfiai tényezők azonosítására tesz kísérletet. A Pénziránytű Alapítvány megbízásából az OECD által kidolgozott módszertan és kérdőív mentén a GfK Piackutató 1000 fős reprezentatív adatfelvételezést végzett 2015-ben. Erre az adatbázisra támaszkodtunk kutatások során. A binomiális logisztikus regresszió módszertanán alapuló vizsgálatok egyértelmű összefüggést tártak fel a megtakarítási aktivitás, valamint a válaszadók kora, legmagasabb iskolai végzettsége, a háztartás jellege, a rendelkezésre álló jövedelem nagysága, a lakóhely típusa és regionális elhelyezkedése között. Eredményeink szerint az idősebb, magasabb iskolai végzettséggel és jövedelemmel rendelkező egyének statisztikailag igazolhatóan magasabb aktivitást mutatnak, míg a többszemélyes háztartásokban a megtakarítás kevésbé jellemző, mint az egyszemélyesekben. Számításaink rámutattak, hogy lakosság demográfiai jellemzőinek területi aspektusai is kimutatható és igazolható hatással bírnak a megtakarításokra.

Vizsgálati eredményeink felhívják a figyelmet – többed ízben is – az oktatás szerepére, mint a pénzügyi kultúra fejlődésének, fejlesztésének egyik leghatékonyabb eszközére.

Kulcsszavak: megtakarítás, logisztikus regresszió, Magyarország, pénzügyi kultúra, demográfia

BEVEZETÉS

A pénzügyi kultúra fontossága – párhuzamosan a pénzügyi termékek terén megnyilvánuló intenzív innovációs tevékenységgel – az 1980-as évek végétől kezdődően lényeges felértékelődésen ment keresztül, amelyet a demográfiai, gazdasági és a politikai változások együtt befolyásoltak.

A pénzügyi kultúra iránti igény növekedésében szerepet játszó tényezőket alapvetően két csoportra osztják: (1) az egyének szükségleteiben, valamint (2) a pénzügyi szektorban végbement változásokra. Az egyéni szükségletek középpontjában az öngondoskodás igénye (kényszere) a meghatározó tényező, amelyben szerepet játszik többek között a szociális bizonytalanság erősödése, a várható életkor növekedése is. Ezzel szemben a pénzügyi szektor változásában elsősorban a pénzügyi piacok deregulációja a meghatározó tényező. A pénzügyi kultúra kiemelkedő szerepét az adja, hogy az egyének megváltozott szükségleteinek kielégítéséhez olyan pénzügyi termékeket kell keresniük, amelyek egyre bonyolultabbak és

átláthatatlanabbak. Ebben a megfogalmazásban a pénzügyi kultúra egy hidat képez a felmerülő társadalmi igények és az ezeket kielégíteni igyekvő pénzügyi termékek között. (Béres - Huzdik 2012)

A pénzügyi ismeretek hiányára, a nem tudatos pénzügyi magatartásra, a magas (nem a teherbíró képességhez illeszkedő) kockázatvállalásra és így közvetetten magára a pénzügyi kultúra igazi jelentőségére a 2008-ban kibontakozott pénzügyi válság hívta fel a figyelmet, ugyanis az egyének (háztartások) pénzügyek terén megmutatkozó felelőtlensége jelentős makrogazdasági kockázatokat hordoz. Azonban a pénzügyi kultúrával foglalkozó kutatások történelmi gyökerei egészen a XX. század elejéig nyúlnak vissza. A kutatások ekkor elsősorban a pénzügyi termékek fogyasztókhöz való eljuttatásának módszereire korlátozódtak. Az idő múlásával párhuzamosan, illetve a pénzügyi termékek területén tapasztalt innovációs tevékenység következtében a kutatások fókuszja folyamatosan változott. A fókuszok eltolódásával összhangban pedig a pénzügyi kultúráról alkotott elképzelés alakult át és így maga a fogalomrendszer is. Ez a gyakorlatban azt eredményezte, hogy a különböző kutatások eltérő módon definiálták a pénzügyi kultúra fogalmát. (Béres - Huzdik 2012)

Hung és szerzőtársai (2009) a pénzügyi kultúra fogalmát kereső – korábbi kutatások anyagait összegző – tanulmányukban kilenc eltérő értelmezést mutatnak be. Ezek alapján a pénzügyi kultúra definícióját meg lehet közelíteni:

1. a pénzügyi tudáson;
2. a pénzügyi folyamatok megértésének képességén;
3. a pénzügyi tudás alkalmazási képességén és a megszerzett tapasztalatokon;
4. a pénzügyi összefüggések és definíciók ismeretén;
5. a megalapozott pénzügyi döntések meghozatalának képességén;
6. a legalapvetőbb pénzügyi fogalmak ismeretén;
7. az egyszerű (alapvető) pénzügyi döntések meghozatalának képességén;
8. a megalapozott és tudatos döntések meghozatalának képességén; valamint
9. az egyszerű pénzügyi fogalmak ismeretén keresztül.

Látható, hogy az egyes megközelítési módok között számos átfedés van, ezért a fent nevezett tanulmány szerzői helyesen arra a következtetésre jutnak, hogy a pénzügyi kultúra definíciójának keresése helyett a pénzügyi kultúrát koncepcióként kell kezelni. (Béres - Huzdik 2012)

Magyarországon a Nemzeti Bank az elsők között dolgozott ki olyan átfogó definíciót, amely a pénzügyi kultúra koncepciójának számos elemét magában foglalja:

„A pénzügyi ismeretek és készségek olyan szintje, amelynek segítségével az egyének képesek a tudatos és körültekintő döntéseikhez szükséges alapvető pénzügyi információkat azonosítani, majd azok megszerzése után azokat értelmezni, és ez alapján döntést hozni, felmérve döntésük lehetséges jövőbeni pénzügyi, illetve egyéb következményeit.” (Magyar Nemzeti Bank 2008)

Annak ellenére, hogy az MNB megfogalmazása csak implicit módon tartalmazza a pénzügyi kultúra társadalomra gyakorolt hatását – amelyet Czakó és szerzőtársai (2011) hangsúlyoznak – ez a definíció elég közel áll a pénzügyi kultúra koncepciójához.

A pénzügyi kultúra kutatásokban megnyilvánuló különbségek nagy kihívás elé állították, és állítják mind a mai napig azokat, akik egy egységes definíciót szeretnének alkotni. A pénzügyi kultúrát egyfajta koncepcióként kezelik a kutatások. A koncepció magában foglalja:

1. a pénzügyi tudást (pénzügyi ismeretek),
2. a pénzügyekben való jártasságot és tapasztalatot,
3. a pénzügyi készségeket és végül

4. a pénzügyi tudatosságot,

amelyek összességé végül meghatározza azt, hogy az egyének és a szervezetek miként hozzák meg pénzügyi döntéseiket.

A témában folytatott különböző kutatások szinte mindegyike tartalmaz demográfiai szegmentálást. Az 1. táblázat összefoglalva tartalmazza azokat a jellemzőket, amelyeket az alacsony, illetve a magas pénzügyi kultúrához kapcsolnak az egyes kutatások.

1. táblázat: A pénzügyi kultúra demográfiai jellemzői

Alacsony pénzügyi kultúra	Magas pénzügyi kultúra
Nők*	Férfiak*
Alacsony iskolai végzettségűek, szakképzetlen munkások	Diplomával rendelkezők
24 év alattiak és 74 év felettiak	45 és 59 év közöttiek
Alacsony jövedelemszint	Magas jövedelemszint
Kevés munkatapasztalat	Nagy munkatapasztalat
Szegények	Tehetősek
Kis megtakarítás, vagy megtakarítás nélküliek	(Nagy) megtakarítással rendelkezők
Mezőgazdasági szektorban dolgozók	Vállalkozók, cégtulajdonosok
Egyedülállóak	Gyermek nélküli párok
Bevándorlók	
Kisebbségek	

* **Megjegyzés:** egymáshoz képest

Forrás: Beal - Delpachitra, 2003; CBF, 2004b; Hung et al., 2009; Lusardi - Mitchell, 2007; RMR, 2003

Jól látható, hogy a szakirodalom szerint a pénzügyi kultúra elsősorban ott magas, ahol a jövedelemszint, illetve az élethelyzet lehetővé teszi a megtakarításokat és így a rövid távú szemlélet elhagyását is. (Béres - Huzdik 2012)

A háztartások megtakarításait befolyásoló tényezőkkel több elmélet is foglalkozik, azonban a legtöbb elméletben közös, hogy a háztartások a fogyasztásaikat és a megtakarításaikat a hosszú távú jövedelmi várakozásaikhoz igazítják. (Palócz - Matheika 2014)

Modigliani életciklus elmélete szerint a háztartások igyekeznek kiegyenlíteni a fogyasztási kiadásukat a különböző életciklusuk során. Az egyes generációk ennek megfelelően eltérő megtakarítási attitűdöket mutatnak. A fiatal háztartások megtakarítási rátája alacsony, illetve negatív, az alacsony jövedelmükhöz relatíve magasabb kiadások társulnak, mint például első lakásvásárlás, gyermeknevelés. A középkorú generáció, amely már magasabb jövedelemmel rendelkezik – munkában töltött évek számával a jövedelem is nő –, jövedelme nagyobb részét képes megtakarítani, amelynek háttérében az öngondoskodás is meghúzódik, amikor is korábbi megtakarításait éli majd fel. (Modigliani 1986; Palócz - Matheika 2014) Ez az időszak az egyén 35-40 éves korától kezdődik, és a jövedelem, valamint a megtakarítás a nyugdíj előtti időszakban éri el maximumát. Ezt követően a nyugdíjas éveket az aktív évek

alatt összegyűjtött vagyon felélése jellemzi. A racionális egyén minden időszak alatt megpróbálja fogyasztását optimalizálni. (Tóth - Árvai 2001)

Friedman permanens jövedelem elmélete a jövedelmet két részre osztja:

- permanens jövedelemre, azaz a jövőben is megmaradó jövedelemre, és
- átmeneti, nem tartós jövedelemre. (Mankiw 2005)

Friedman a keynesi fogyasztási függvénnyel ellentétben megállapította, hogy a háztartások nem az adott évi jövedelmük függvényében döntenek a fogyasztási kiadásairól, sokkal inkább a hosszabb távú, permanens jövedelmük alapján, figyelmen kívül hagyva a nem rendszeres jövedelmeket. Friedman véleménye szerint a fogyasztás legfőképp a permanens jövedelemtől függ, mivel a fogyasztók a hitelfelvétellel és megtakarításaikkal igyekeznek fogyasztásukat egyenletesebbé tenni, alkalmazva az időbeli elosztás elvét, válaszul a jövedelem átmeneti változásaira. (Bekker 2002 in Csernák 2018)

A permanens jövedelem elmélet lényege, hogy a háztartások fogyasztásukat olyan jellegű jövedelemnövekedés hatására növelik meg, amely permanens jövedelmükre szignifikáns hatással van. Azaz az elmélet szerint az egyszeri, váratlan jövedelmek nagy részét a háztartások megtakarítják, vagyis a váratlan jövedelemből való fogyasztási határhajlandóság alacsony, mivel ez a típusú jövedelem nincs számottevő hatással a háztartás permanens jövedelmére. (Tóth - Árvai 2001)

Tehát fontos kiemelni, hogy a megtakarításokat nem lehet elválasztani sem a jövedelemtől, sem pedig a fogyasztástól, a megtakarítás mértékét a kettő együttesen befolyásolja.

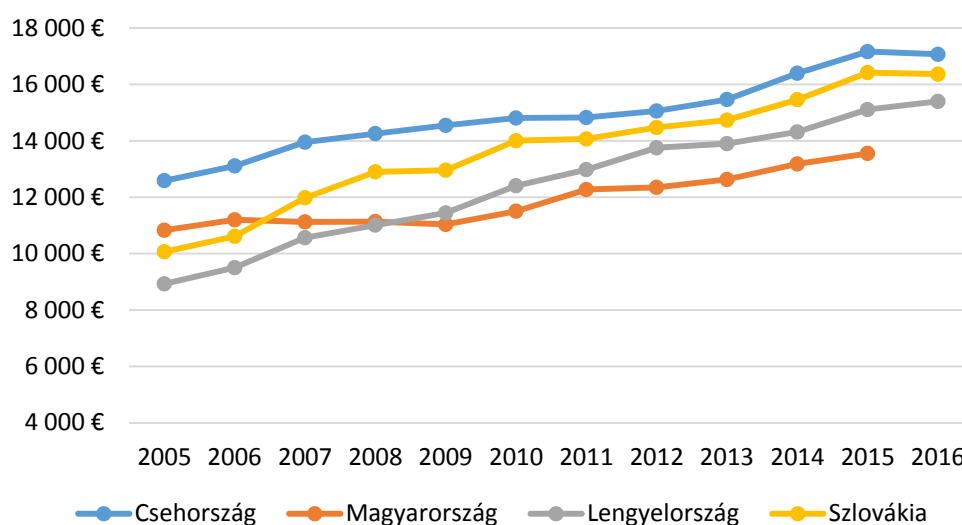
A szakirodalom szerint a pénzügyi kultúra elsősorban ott magas (fejlett), ahol a jövedelemszint, illetve az élethelyzet lehetővé teszi a megtakarításokat és így a rövid távú szemlélet elhagyását is. (Beal - Delpachitra, 2003; CBF, 2004b; Hung et al., 2009; Lusardi - Mitchell, 2007; RMR, 2003)

A rendelkezésre álló jövedelem vizsgálatánál az elsődleges szempont nem az indikátor összetételének alakulása, hiszen az az összefüggés, hogy minél nagyobb részt képviselnek a transzferek (társadalmi jövedelmek) az összes jövedelemből, annál rosszabbnak ítéltető a pénzügyi kultúra, amely leginkább az öngondoskodás motívumával függ össze. Ugyanakkor a jövedelmek nagyságának alakulását számos tényező befolyásolja. Ilyen például a gazdaság növekedési üteme, a foglalkoztatottság, a háztartások átlagos létszáma vagy éppen a demográfiai viszonyok.

Kopátsy (2011) könyvében érdekes nézőpontot képvisel, amikor azt állítja, hogy azokban a társadalmakban, ahol a népesség csökken, ott az életszínvonal nő, mivel az egy főre jutó GDP értéke magasabb lesz.

Az első indikátor, amelyet ajánlott vizsgálni a megtakarítás alakulásánál, a „háztartások egy főre jutó bruttó rendelkezésre álló jövedelme”. A rendelkezésre álló jövedelem, mint fogalom közelebb áll a gazdaságban szokásosan értelmezett jövedelemhez, mint a nemzeti jövedelem vagy a GDP. A háztartások esetében ez korrigálva van a kormányzattól kapott természetbeni jövedelmekkel (ezek közül a két legnagyobb, az egészségügyi és oktatási szolgáltatások), az időbeli és térbeli összehasonlítás pontosítása érdekében pedig vásárlóerő paritáson kalkulálva, és végül a nevezőben a népesség száma is megjelenik. (Szivós 2014) Ha összehasonlítjuk Magyarország jövedelmi szintjét 2005 és 2016 között vizsgálva, akkor a visegrádi országok csoportján belül Szlovákia és Lengyelország különösen gyorsabban, Csehország jövedelem szintje pedig gyorsabban emelkedett, mint hazánké. A vizsgált időszak elején Magyarország a csehek mögötti második helyet foglalta el a négy között, a vizsgált időszak végére azonban az

utolsó helyre csúszott vissza. A legdinamikusabban növekvő szlovákok 2007-ben előzték meg országunkat, a lengyelek két évvel később. (1. ábra)

Forrás: saját szerkesztés az EUROSTAT adatai alapján

1. ábra: A háztartások egy főre jutó bruttó rendelkezésre álló jövedelme a visegrádi országokban, 2005–2016

Nézőpontunkból azonban nem az egy főre eső jövedelem a lényeges, hanem az, hogy ez milyen jövedelemelemből áll össze.

A háztartások főbb bevételi forrásai az alábbi négy kategóriából származhatnak (2. táblázat).

2. táblázat: A háztartások bevételi forrásai

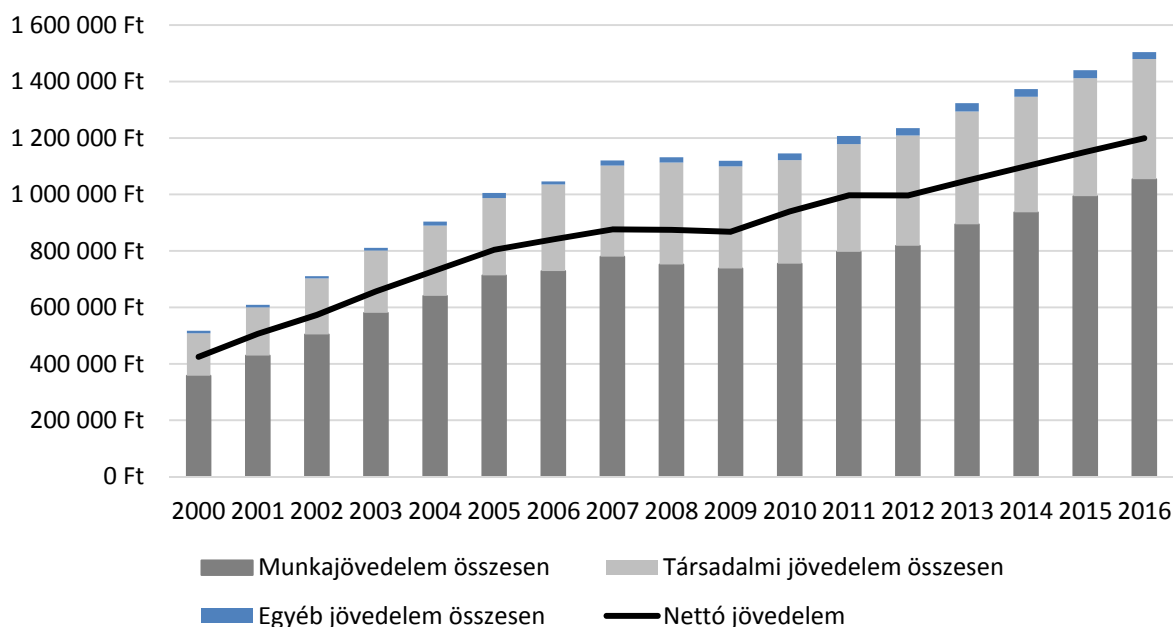
Munkavégzéshez kapcsolódó jövedelmek	Tulajdonból, vagyontól származó jövedelmek	Szociális juttatások	Rendkívüli bevételek
♦ Bér ♦ Prémium ♦ Nyugdíj ♦ Táppénz ♦ Egyebek	♦ Bérleti díj ♦ Kamat ♦ Profit ♦ Osztalék ♦ Egyebek	♦ Családi pótlék ♦ Szociális segély ♦ GYES, GYED ♦ Álláskeresői járadék -	♦ Nyereség ♦ Örökség ♦ Ajándék ♦ Adomány -

Forrás: Pénziránytű¹³

A 2. ábra a magyarországi háztartások jövedelmének az összetételét mutatja, amelyen jól látható, hogy a 2000-es évek végére a magyar háztartások jövedelmének több mint 30%-át a

¹³ Pénziránytű: Milyen bevételi lehetnek egy háztartásnak? In: Merényi Zsuzsanna – Megyesi Gabriella: Az én pénzem, Pénzügyi oktatási program – Második átdolgozott kiadás; <http://penziranytu.hu/archivalt-pop-torzsananyag/konyv/az-en-penzem/iii-akik-gazdalkodnak-%E2%80%93-szereplok-gazdasagban/haztartasok/8-bevetelek-kiadasok/2-milyen-bevetelei-lehetnek-eg>

társadalmi jövedelmek képezték. Ezek olyan pénzbeli szociális juttatások, amelyek az idősokkal, a munkanélküliséggel, gyermekvállalással hozhatók kapcsolatba.

Forrás: saját szerkesztés a KSH adatai alapján

2. ábra: A háztartások egy főre jutó éves átlagos jövedelme jövedelemforrások szerint, 2000–2016

Sapir (2005) európai szociális modellje alapján Magyarország szociális rendszere kifejezetten kontinentális, azaz nem hatékony, hiszen az EU átlagához képest is alacsony a foglalkoztatottság, viszont igen szolidáris. Ezt mutatja az is, hogy a második legnagyobb bevételi forrása a háztartásoknak, amiből háromnegyed részt a nyugdíj, valamint nyugdíjkiegészítések jelentik, továbbá utal a társadalom elöregedésére is. Az ábrán jól látható, hogy a társadalmi jövedelmek mértéke a vizsgált időszak alatt folyamatosan nőtt. Ebből arra következtethetünk, hogy – a különböző társadalmi juttatásokat figyelmen kívül hagyva – egyre több nyugdíjasról kell gondoskodnia a társadalomnak, amely így egyre több jövedelmet kénytelen átcsoportosítani ilyen célokra. Könnyen megállapítható, hogy minél kisebb a szektor jövedelme, annál kevésbé lesz képes megtakarítani – a megtakarítások alakulása pedig szintén a pénzügyi kultúra egyik mérője.

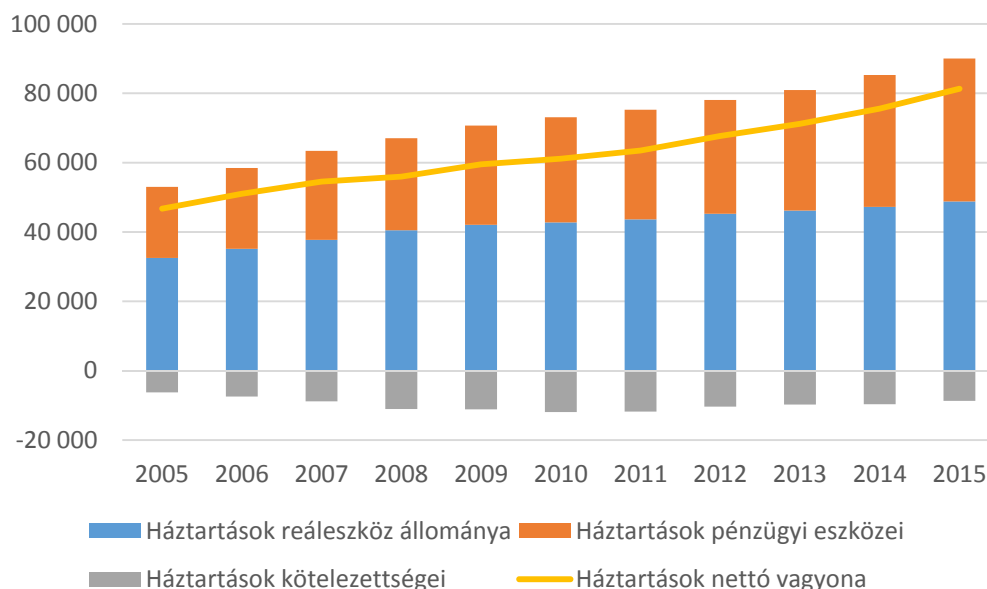
A megtakarításoknál – szemben a jövedelmek alakulásával – elsődleges vizsgálati szempont az indikátor értékének az alakulása, amelyet a megtakarítások összetételének a vizsgálata követ. A megtakarításokat nem lehet elválasztani sem a jövedelemtől, sem pedig a fogyasztástól. Az egy főre jutó fogyasztás és az egy főre jutó reáljövedelem nagyságának indexét vizsgálva, arra lehet következtetni, hogy a megtakarítások aránya makrogazdasági szinten növekszik, de az is kiderül, hogy a magyar lakosság jelentős hányada egyáltalán nem rendelkezik megtakarítással, így kijelenthetjük, hogy a Magyarországon a megtakarítások eloszlása nem egyenletes. A visegrádi országok összehasonlításánál a „háztartások tényleges fogyasztása” (AIC) makrostatisztikai fogalmat használtuk, ami az elfogyasztott javak és szolgáltatások összege, és amely tartalmazza a kormányzat és a nonprofit intézmények által a háztartásoknak nyújtott szolgáltatásokat is (például egészségügy és oktatás). Nemzetközi összehasonlításokban ezt az indikátort szokták alkalmazni, ez a jólét mérése szempontjából pontosabb, mint a GDP – bár meg kell jegyezni, hogy a kettő korrelációja magas, hiszen az

AIC a GDP legnagyobb kiadási komponense. (Szivós 2014) A visegrádi országok vizsgálata során azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a jövedelem és a fogyasztás trendjei közel azonosan alakulnak.

A magyar háztartások jövedelem felhasználását illetően elmondható, hogy a háztartások a rendelkezésükre álló teljes jövedelem döntő részét elfogyasztják, egy kisebb részét beruházzák, a maradék pedig a pénzügyi megtakarításukat adja ki.

A makrostatisztikai adatok alapján megállapítható a háztartások vagyona is, illetve megoszlása a különböző megtakarítási formák között. Alapvetően két kategóriát különböztetünk meg, a nem pénzügyi vagyont és a pénzügyi vagyont, azaz a bruttó vagyont, illetve a kötelezettségek levonásával a nettó vagyont értékét.

A háztartások bruttó vagyonaiban a reáleszközök állománya végig meghaladta a pénzügyi eszközök állományát. A vizsgált időszakban azonban a pénzügyi vagyont alakulásában figyelhető meg az állományok nagyobb növekedése. A reálvagyont GDP-arányos értéke mindeközben kisebb sávban mozgott, és az időszak alatt csökkent. A háztartási hitelezés 2000-es években történő felfutása a háztartások GDP-arányos nettó vagyona csökkenését, míg a tartozások utóbbi éveket jellemző csökkenése a nettó vagyont növekedését eredményezte. A pénzügyi eszközök állományának GDP-hez viszonyított aránya – 2008-tól eltekintve, amikor a pénzügyi válság miatt visszaesett a háztartások megtakarítása – folyamatos emelkedést mutat. Ezen belül viszonylag stabil szinten mozognak a pénzeszközök (készpénz és betétek) GDP arányos mutatói. A pénzügyi vagyont növekedését alapvetően az újabb befektetési formák megjelenése okozta. A pénzügyi közvetítőrendszer fejlődésével, illetve a központi kormányzat szerepének növekedésével ugyanis folyamatosan bővültek a befektetési lehetőségek. (3. ábra) (MNB 2017)

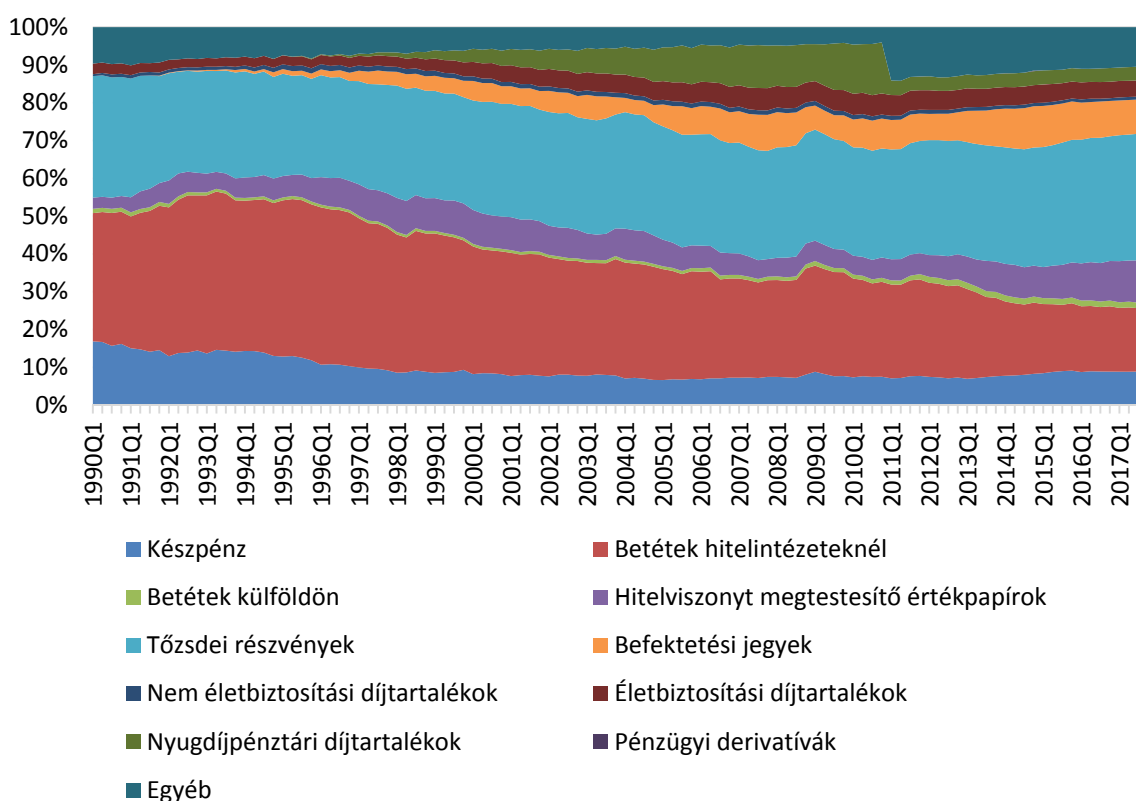

Forrás: saját szerkesztés a KSH adatai alapján

3. ábra: A háztartások bruttó és nettó vagyona, 2005-2015 (millió Ft)

A megtakarítók pénzügyi kultúráját attól függően értékelhetjük, hogy milyen befektetési formában tartják a pénzüket (minél összetettebb pénzügyi termékben tartják a pénzüket, illetve minél hosszabb távúak a befektetéseik, annál nagyobbra értékelhető a pénzügyi kultúra). A magyar háztartások pénzügyi vagyona alakulását mutatja a 4. ábra, amelyen az

egyes pénzügyi termékek likviditásuk alapján is csoportosíthatóak. Annak ellenére, hogy a hosszú távú befektetések aránya a rendszerváltás után növekedett (a nyugdíjpénztári vagyon átsorolása mellett is), a lakosság még mindig előnyben részesíti azokat a befektetési formákat, amelyek kevésbé összetettek és viszonylag hamar készpénzzé válthatóak. A válság hatására egyre többen állnak tudatosan hozzá a pénzügyekhez, így a válság pozitív hatással van a pénzügyi kultúra fejlődésére. A bankbetétek, illetve a készpénz magas aránya a pénzügyi kultúra alacsony szintjére utal, mivel rövid távú szemléletet tükröz, illetve a jövedelmezősége is elmarad más, összetettebb pénzügyi konstrukciókban kínáltaknál. Ezzel szemben fontos kiemelni, hogy növekvő arányt képviselnek az összetettebb, illetve hosszabb távra szóló befektetési formák, mint például az üzletrészek, amely párosítható a rövid távú befektetési szemlélet háttérbe szorulásával, a tervezéssel, illetve a magasabb jövedelmezőséggel, amelyek a magas pénzügyi kultúra ismérvei közé tartoznak.

Forrás: saját szerkesztés az MNB adatai alapján

4. ábra: A magyar háztartások pénzügyi vagyona, 1990-2017

A fentiek ismeretében elmondhatjuk, hogy a megtakarítások összetételének elemzése már lényegesen több információt tartalmaz, mint csupán a megtakarítások mértékének a vizsgálata – biztonsággal kijelenthetjük, hogy a rendszerváltás óta Magyarország pénzügyi kultúrája (legalábbis a megtakarítóké) pozitív irányú minőségi változáson ment keresztül, de az eredmények értékelésekor mindvégig szem előtt kell tartani, hogy a megtakarításokkal nem rendelkezők pénzügyi kultúráját ez a módszer nem fedi le.

A rendelkezésre álló makrogazdasági adatokból az rajzolódik ki, hogy akinek magasabb a jövedelme, az magasabb pénzügyi kultúrával is rendelkezik, függetlenül attól, hogy egyéneket vagy nemzeteket hasonlítunk össze. Ha ugyanis az egyének jövedelemszintje megengedi, hogy fogyasztási szokásaik elszakadjanak a létfenntartáshoz szükséges javak körétől, akkor

nagyobb valószínűséggel képződik megtakarítás is. Mindebből makrogazdasági szinten az következik, hogy az egy főre eső nagyobb GDP-vel rendelkező országok pénzügyi kultúrája valószínűsíthetően magasabb lesz az elmaradottabb országokénál. A társadalmon belüli jövedelem-eloszlás (GINI-index) azonban ezt nem feltétlenül támasztja alá, sőt, valószínűsíthető, hogy a kevesebb jövedelemből élő emberek jobban rá vannak szorulva a pénzügyeik megtervezésére, mint tehetősebb társaik

ANYAG ÉS MÓDSZER

Kutatásunkat primer adatgyűjtésből származó adatbázison végeztük. A Pénziránytű Alapítvány megbízásából az OECD által kidolgozott módszertan és kérdőív mentén a GfK Piackutató 1000 fős reprezentatív kutatást végzett 2015-ben, melyben a felnőtt lakosság pénzügyi tájékozottságát és pénzügyi műveltségét igyekeztek felmérni. Az adatfelvételezés módszertanát tekintve számítógépes támogatással támogatott, személyes kérdőíves kutatás volt, melynek célcsoportja a 18-79 éves magyar lakosság, a minta pedig reprezentatív a célcsoportra kor, nem, település-típus alapján.

A fenti adatgyűjtés eredményeként összeálló adatbázis több változója is felhasználásra került jelen kutatásban, melynek célja azon demográfiai tényezők/faktorok azonosítása, melyek vélhetően hatással bírnak a magyar aktív korú lakosság megtakarítási aktivitására. Az adattisztítást követően, a hiányosan válaszolók kizárásával az eredetileg 1000 fős minta 898 megfigyelési egységre redukálódott (N= 898).

A kutatás módszertani és logikai felépítése a következő: a megtakarítási aktivitás magyarázatára binomiális logisztikus regressziós modellt építettünk, melybe függő változóként a megtakarítási aktivitás került bináris formában (nincs megtakarítása – 0; van megtakarítása – 1).

A vélelmezett magyarázó változókból hét változót vontunk be a modellbe a következők szerint:

5. A válaszadók neme (GENDER), amely értelemszerűen egy kétértékű/dichotóm változó [1- Férfi; 2- Nő];
6. A válaszadók kora (AGE), amely folyamatos változóként lett szerepeltetve [év];
7. A válaszadók legmagasabb iskolai végzettsége (EDUCATION). Ebben az esetben az adatbázis értékeit transzformáltuk, öt végzettségi kategóriát hoztunk létre [1- 8 általános iskolai osztálynál kevesebb; 2- Általános iskola; 3- Középfokú végzettség érettségi nélkül; 4- Középfokú végzettség érettségivel; 5- Felsőfokú végzettség];
8. A válaszadók háztartásának típusa (HOUSEHOLD), két lehetséges kimenettel. [0- egyedül él; 1- nem egyedül él];
9. A válaszadók havi nettó jövedelmének nagyság-kategóriája. [1- Havi 155 ezer alatt; 2- Havi 155 ezer és 260 ezer között; 3- Havi 260 ezer felett];
10. A válaszadók lakóhelyének regionális elhelyezkedése. [1- Dél-Alföld; 2- Észak-Alföld; 3- Észak-Magyarország; 4- Dél-Dunántúl; 5- Nyugat-Dunántúl; 6- Közép-Dunántúl; 7- Közép-Magyarország];
11. A válaszadók lakóhelyének jellemzője a lakosok számában kifejezve. [1- Község, kisebb falu, vidék (3000 lakosnál kevesebb); 2- Kis- és közepes város (3000-100000 lakos); 3- Nagyváros (100000 lakos felett)].

A 7 változó közül az 3., 5., 6 és 7., mint kategóriális változók kerültek bevonásara, ahol minden esetben az utolsó kategória lett megjelölve, mint referencia-érték.

3. KUTATÁSI ERDMÉNYEK

A kutatás egyik fontos területét jelentette, hogy helyzetértékelést adjon a magyar társadalom megtakarítási aktivitásáról. Tapasztalataink szerint a mintában szereplő személyek 43%-a rendelkezett a felmérés időpontját megelőző 12 hónapban megtakarítással (függetlenül attól, hogy ez a megtakarítás a felmérés időpontjában rendelkezésre állt-e!). A megtakarítások formáját tekintve az információs lap hét lehetséges csoportot definiált, melyek közül a válaszadók akár többet is megjelölhettek (3. táblázat). A legjellemzőbb megtakarítási formaként a lakossági folyószámlán történő pénzgyűjtés került azonosításra, a válaszadók több mint egynegyede élt ezzel a lehetőséggel. Második legtöbb megjelölést a megtakarítási számla (12,25%) kapta, szinte holtversenyben az otthoni pénztartás (12,14%) válaszlehetőséggel. A további eredmények egyértelműen azt mutatják, hogy minden további megtakarítási forma (pl. értékpapírok, ingóságok stb.) meglehetősen diszpreferált megoldások a válaszadók körében, hiszen jellemzően 4%-nál többen nem tartják/tartották megtakarításaikat ilyen formában.

3. táblázat: Az egyes megtakarítási formák megjelölésének száma és gyakoriság a mintában

Megtakarítási kategória	Megjelölések	
	száma (db)	aránya (%)
Megtakarított pénzt lakásában tartotta vagy magánál hordta	109	12,14
Lakossági folyószámláján gyűjtötte a pénzt	239	26,61
Megtakarítási számlán helyezte el a pénzt	110	12,25
Családjának adta a pénzt, hogy megőrizzék	32	3,56
Megtakarítás <informális megtakarítási klub> keretében	5	0,56
Befektetési terméket vásárolt, kivéve a nyugdíjpénztári termékeket	29	3,23
Egyéb megtakarítás (ideértve arany vagy ingatlan vásárlását)	27	3,00
Nem volt megtakarítása	509	56,68

Forrás: Saját számítás

Bizonyos szempontból a magyar társadalom alacsony szintű pénzügyi ismeretét mutatják a megtakarítási formák megválasztása kapcsán előzőekben feltárt tapasztalatok. Ugyanakkor egyértelműen azonosítható a mintában egy olyan szűk csoport, aki bátran meri diverzifikálni (pénzügyi értelemben kockázatvállaló) megtakarításait az egyes formák között: 19 válaszadó nyilatkozott úgy, hogy 3 megtakarítási formával is rendelkezik/rendelkezett (ezek jellemzően lakossági folyószámlán és megtakarítási számlán elhelyezett megtakarítások voltak, melyhez véletlenszerűen társult még valamely másik forma). Két megtakarítási formában mintegy 81-en tartottak pénzt, döntően folyó- és megtakarítási számlákon. Érdekességként megemlítjük, hogy 1 fő vallotta azt, hogy 4 típusú megtakarítása is van.

Logikai modellünkben hét olyan faktort azonosítottunk, melyek vélhetően hatással bírnak az együttműködési aktivitásra. A továbbiakban e tényezők mentén mutatjuk be röviden a mintát. Nenek szerint vizsgálva a minta közel kiegyensúlyozott, 425 férfi (47,32%) és 473 nő (52,67%) adatait tartalmazta. A válaszadók átlagos életkora 46,83 év, (St. Dev.: 16,39 év; Modus: 40 év), amely a Pearson-féle aszimmetria (A) mutató 0,41-os¹⁴ értékével együtt jelzi,

¹⁴ A mutató negatív értéke azt jelzi, hogy az adatsor balra ferde, azaz több olyan válaszadó van, akinek az életkora alacsonyabb, mint az átlag. Ugyanakkor az 1 alatti érték enyhe aszimmetriára utal.

hogy a mintában az életkor szerint eloszlás követi a normál eloszlást (fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy a binomiális logisztikus regresszió módszertana robosztus eljárás, egyáltalán nem érzékeny az olyan adatsorokra, melyek nem normál eloszlásúak!).

Legmagasabb iskolai végzettség tekintetében a következő helyzetet mutatják az adatok: felsőfokú végzettséggel (5) a válaszadók mintegy 16%-a rendelkezik (137), míg középfokúval (3 és 4) közel kétharmaduk (586). Mindösszesen a válaszadók 19,49%-a jelölte meg az alacsony végzettséget (2) vagy annak hiányát (1) mint legmagasabb iskolai végzettséget.

A felmérésben alkalmazott kérdőív egy szerkezeti része a válaszadók háztartásának jellemzőiről is próbált információkat gyűjteni, ennek egyik elemeként a háztartás nagyságáról. A további vizsgálatokban az egyedülálló és társas háztartások kategóriáit elemezzük. Ilyen megközelítésben a válaszadók 16,3%-a egyedül, míg a fennmaradók valamilyen „társulás” keretében tartanak fenn háztartást. A legjellemzőbb az élettársi/háztartási viszonyon alapuló háztartás, de magas gyakorisággal jelenik meg a gyermekkel, illetve szülővel kialakított háztartás is. Az egyéb hozzátartozókkal, barátokkal, munkatársakkal működtetett háztartási modell is fellelhető, de ezek számossága és aránya lényegében elenyésző.

A vonatkozó közgazdasági elméletek mellett logikailag sem nehéz belátni, hogy a megtakarítások szempontjából a rendelkezésre álló jövedelem nagysága különösen fontos. Ilyen megközelítésben a kérdőív jövedelem-kategóriákra kérdezett rá. A legalsó (155 ezer forintos havi jövedelem alatti) kategóriába tartozik a válaszadók közel 45%-a, míg a legfelsőbe (260 ezer felett) 21%. A két kategória közöttibe pedig a válaszadók mintegy egyharmada.

Az adatbázis megteremti a lehetőségét egy olyan jellegű vizsgálatnak, melynek keretében a nem és a jövedelem alakulása között tárhatunk fel kapcsolatot, választ adva arra az „örökzöldnek” tekinthető vitára, hogy a férfiak vagy nők keresnek-e jobban. A kérdés eldöntésére – tekintettel a rendelkezésre álló változószett mérési szintjére – az asszociáció módszertanát használtuk. A vizsgálatokhoz a kiinduló kereszttáblát a 4. táblázat a) része tartalmazza (Tapasztalati vagy mért gyakoriságok), míg a táblázat b) részében kaptak helyet az ún. elméleti gyakoriságok. Ezek a gyakoriságok azt szemléltetik, hogy amennyiben a tapasztalati gyakoriság így alakulna, akkor a nem és jövedelem között nem lenne összefüggés. Mint azt láthatjuk, a táblázat alsó és felső részében szereplő értékek különböznek egymástól, csak az a kérdés, hogy ez a különbség statisztikai értelemben releváns-e?

A tapasztalati és elméleti gyakoriságok összevetésével számított Khi^2 mutató értéke 1,9694, vagyis a két változó (a nem és jövedelem) nem független egymástól, ugyanakkor mivel a Cramer-mutató értéke 0,05, vagyis ez a kapcsolat nagyon gyenge, statisztikailag nem értelmezhető. Ettől eltekintve, ha megnézzük az ún. felülreprezentációkat (aláhúzással és félkövérrel kiemelve), akkor azt látjuk a kapcsolat irányára vonatkozásában, hogy a nők inkább az alacsonyabb fizetési kategóriába tartozó bért kapják, míg a férfiak esetében a közepes és magas fizetési kategória a jellemzőbb. Fontos! Ezen megállapítások csak tendenciájában jelennek meg, statisztikai értelemben nem szignifikánsak! Továbbá az is érdekes kérdés, hogy további változók „kontrollja” mellett (pl. a végzettség bevonása) azonosíthatók lennének-e az úgynevezett kereszthatások (pl. azért alacsonyabb némileg a nők fizetése, mert jellemzően alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkeznek? stb.). Mivel nem ez a kérdéskör képezi a vizsgálatok fókuszát, nem vizsgáljuk a kérdést tovább.

4. táblázat: A nem és jövedelem közötti összefüggés – keresztábra-elemzés táblázata

a) Tapasztalati gyakoriságok				
Nem	Jövedelem-kategória			Összesen
	155 E Ft alatt	155-260 E Ft között	260 E Ft felett	
Férfi	175	154	96	425
Nő	215	165	93	473
Összesen	390	319	189	898
b) Elméleti gyakoriságok				
Nem	Jövedelem-kategória			Összesen
	155 E Ft alatt	155-260 E Ft között	260 E Ft felett	
Férfi	184,57	150,97	89,44	425
Nő	205,42	168,02	99,55	473
Összesen	390	319	189	898

Forrás: Saját számítás

A megtakarítási aktivitást befolyásoló tényezők közé két térbeliséget kifejező faktort is bevontunk, ezek a lakóhely regionális elhelyezkedése és a lakóhely szerinti település típusa változók. Regionálisan vizsgálva – követve az alapsokasági megoszlást – a közép-magyarországi régióból (K-M) származik a legtöbb válaszadó (253), majd ezt követik az alföldi régiók (É-A és D-A). A Dél- és Nyugat-Dunántúl régiójából kerültek be a legkevesebben a mintába. (5. táblázat)

A térbeliséget kifejező másik – és egyben utolsó – bevont változó a válaszadók lakóhelye szerint település típusa. Mint az az 5. táblázatban is látható, a legtöbb megfigyelési egység a közepes méretkategóriába sorolt települési típuson lakik, még a kicsi és nagy településekről közel azonos számban érkeztek válaszok.

5. táblázat: A minta regionális és település szerinti megoszlása

Település típusa (lakosok száma szerint)	Régió megnevezése							Összes
	D-A	É-A	É-M	D-D	Ny-D	K-D	K-M	
Kicsi (3000 alatt)	27	36	45	40	43	43	16	250
Közepes (3000 - 100000 között)	67	67	54	29	43	46	97	403
Nagy (100000 felett)	27	26	11	16	10	15	140	245
Összesen	121	129	110	85	96	104	253	898

Forrás: Saját számítás

A továbbiakban a logisztikus modell futtatásának tapasztalatai kerülnek összefoglalásra, ugyanakkor az eredmények bemutatása előtt fontosnak tartunk néhány technikai részletről szólni a statisztikai modell validálásához. A modell illeszkedését kifejező mutatók közül a Cox&Snell R^2 érték 0,141, a Nagelkerke R^2 pedig 0,189. Mint az ismeretes, az említett R^2 mutatók kevésbé jól interpretálhatók, mint azt a hagyományos lineáris regresszió esetében megszokhattuk és várnánk (a Cox&Snell értéke soha nem éri el az 1-et, ezért pontos értelmezése nehézkes, míg pedig az előbbi módosított változata, így használata továbbra is

problémás), ezét a szakirodalmi ajánlásokat követve kiszámítottuk a megmagyarázott és az összes heterogenitás viszonyát kifejező R_{LA}^2 érték is: $0,116^{15}$, amely megnyugtatóan magas. A modellhez tartozó klasszifikációs tábla szerint a pusztán módusz alapú becslés találati pontosságához képest (a nem megtakarító válaszadók aránya 56,7%!) a modellel 67,5%-os előrejelzési/becslési pontosság érhető el, amely a kapcsolódó statisztikai vizsgálatok (keresztábra-elemzés) szerint is szignifikáns javulás. Mindezek alapján a statisztikai modellünk valid, annak eredményei általánosíthatók.

A modellvizsgálat eredményei azt mutatják, hogy feltételezésünk helyes volt, a hét bevont változóból hat statisztikailag igazolhatóan ($p < 0.05$) hatással van a megtakarítási aktivitásra. Az R érték¹⁶ alapján megállapítható, hogy a megtakarítási aktivitás alakításában a legmagasabb iskolai végzettség (EDUCATION) szerepe a legjelentősebb (0.165), melyet a jövedelem (INCOME) szintje (0.114) és a lakóhely típusa változó (SETTLEMENT) parciális hatása (0.098) követ. (6. táblázat).

A vélelmezett változósztetből a nem (GENDER) parciális hatása nem elegendő ahhoz, hogy statisztikailag elfogadható megbízhatósági szint mellett azt mondhassuk, érdemben befolyásolni képes a megtakarítást. Ugyanakkor érdekességként megemlíthető, hogy férfiak körében közel 1,2-szer nagyobb valószínűséggel találunk olyat, akinek van megtakarítása, mint a nők körében.

Statisztikai modellünk a kort a negyedik legfontosabb tényezőként azonosította a változósztetben ($R= 0,086$). Ami a kapcsolat irányát illeti, az életkor előre haladtával egyre valószínűbb valamilyen megtakarítás megléte. A változóhoz tartozó B és $\text{Exp}(B)$ értékek nagysága ugyanakkor azt mutatja, hogy ez a valószínűség-növekedés meglehetősen szerény.

A demográfiai jellemzők közül a legmagasabb iskolai végzettség változó hatása bizonyult a legjelentősebbnek. Mint azt korábban említettük, ez a változó kategoriális változóként lépett be a modellbe, ahol az ilyen típusú változóknál a referenciát-érteket az utolsó kategória képviseli, vagyis jelen esetben a felsőfokú végzettséggel rendelkezők csoportja. Kategoriális változók esetében az egyes kategóriákhoz tartozó B érték előjel, illetve az $\text{Exp}(B)$ érték nagysága mutatja a kapcsolat irányát. Összefoglalva a tapasztalatokat, az iskolai végzettség növekedésével dinamikusan nő a megtakarítás valószínűsége is. Ezt a dinamizmust jól szemlélteti, hogy a 8 általános iskolával nem rendelkezőkhöz képest a felsőfokú

¹⁵ Székelyi – Barna (2008) felhívja a figyelmet a logisztikus regresszió modellek kapcsán, hogy ha sok független változó kerül beépítésre egy modellbe, az mesterségesen megnövelheti a teljes modell R^2 értéket. Ennek kiküszöbölésére javasolja a következő formulát a magyarázó erő kifejezésére: $R_{LA}^2 = \frac{G_M - 2k}{D_0}$, ahol a G_M a

Deviation chi-square, vagyis a modell reziduális varianciája, a k a modellben szereplő független változók száma; a $D_0 = -2\{(n_{Y=1}) \ln[P(Y=1)] + (n_{Y=0}) \ln[P(Y=0)]\}$, ahol az $n_{Y=1}$ a kooperáció, mint esemény bekövetkezésének gyakorisága; $P(Y=1)$ ugyanezen esemény bekövetkezésének valószínűsége; $n_{Y=0}$ és $P(Y=0)$ a kooperáció be nem következéseinek gyakorisága és valószínűsége. Az így kapott érték szintén 0 és 1 között mozog, ahol a 0 azt jelenti, hogy a modellbe bevont független változók egyáltalán nem járulnak hozzá a függő változó értékének becsléséhez, míg az 1 egyértelmű determinációra utal.

¹⁶ Módszertani szakirodalmak az egyes független változók modellben betöltött szerepének, „erősségének” kifejezésre javasolják az R érték használatát, amely érték nagysága utal a független változók „fontossági” sorrendjére. Ez a mutató nem része a regressziós outputnak, ki kell számítani a következő összefüggés szerint:

$$R = \sqrt{\frac{\text{Wald} - 2df}{D_0}}$$

végzettségük körében 10,5-szer nagyobb a megtakarítások meglétének valószínűsége (1/0,095).

A háztartás jellegének parciális hatása is statisztikailag relevánsnak bizonyult, bár nem jelentős ($R=0,044$). Említendő tapasztalat, hogy az egyedülállók nagyobb valószínűséggel (közel 1,6x) rendelkeznek megtakarítással, mint azok, akik valamelyik társas formáció keretében működtetik háztartásukat.

6. táblázat: A megtakarítási aktivitást befolyásoló tényezők - a binomiális logisztikus regresszió modelljének outputjai

Tényezők	B	Wald	Exp(B)	Exp(B) (CI95%)		Sig.	R
				Alsó	Felső		
GENDER	-0,152	1,045	0,859	0,642	1,149	0,307	0,000
AGE	0,016	11,136	1,016	1,007	1,026	0,001	0,086
EDUCATION		42,001				0,000	0,165
EDUCATION (1)	-2,354	17,397	0,095	0,031	0,287	0,000	0,111
EDUCATION (2)	-1,591	30,065	0,204	0,115	0,360	0,000	0,150
EDUCATION (3)	-1,349	29,464	0,259	0,159	0,422	0,000	0,149
EDUCATION (4)	-0,862	13,858	0,422	0,268	0,665	0,000	0,098
HOUSEHOLD	-0,444	4,403	0,641	0,423	0,971	0,036	0,044
INCOME		20,041				0,000	0,114
INCOME (1)	-0,989	20,039	0,372	0,241	0,574	0,000	0,120
INCOME (2)	-0,590	8,292	0,555	0,371	0,828	0,004	0,071
REGION		19,043				0,004	0,075
REGION (1)	-0,244	0,865	0,783	0,468	1,310	0,352	0,000
REGION (2)	0,269	1,196	1,309	0,808	2,119	0,274	0,000
REGION (3)	0,714	7,157	2,041	1,210	3,443	0,007	0,064
REGION (4)	0,695	6,017	2,003	1,150	3,489	0,014	0,057
REGION (5)	0,716	6,508	2,046	1,180	3,545	0,011	0,060
REGION (6)	0,391	2,118	1,478	0,873	2,500	0,146	0,010
SETTLEMENT		16,034				0,000	0,098
SETTLEMENT (1)	-0,272	1,376	0,762	0,484	1,200	0,241	0,000
SETTLEMENT (2)	0,433	5,100	1,541	1,059	2,243	0,024	0,050
Constant	-0,677	1,905	0,508			0,167	0,000

Forrás: Saját számítás

Vizsgálataink igazolták, hogy a rendelkezésre álló jövedelem nagysága és a megtakarítás között szoros összefüggés van, az összefüggés irány pozitív, vagyis minél nagyobb a jövedelem, annál nagyobb valószínűséggel rendelkeznek az egyének megtakarítással. A legmagasabb jövedelem-kategóriában a közepes jövedelem-kategóriához mérten 2x, míg a legalacsonyabbhoz képest 3x valószínűbb a megtakarítás.

A vizsgálatok területi kiterjesztése érdekes eredménnyel zárult. A közép-magyarországi régióhoz mérten – a dél-alföldi régió kivételével – minden régióban nagyobb (1,309-2,046x)

valószínűséggel találunk olyan személyt, aki rendelkezik megtakarítással, tehát a regionális elhelyezkedés – több esetben – szignifikánsan befolyásolja az együttműködési aktivitást.

A területi dimenziót képviselő település típus változó parciális hatása is érdemi hozzájárulást mutat ahhoz, hogy azonosíthassuk a potenciális megtakarító személyeket. Modellünk eredményei szerint a kisebb teleüléseken kevésbé jellemző a megtakarítás, míg a közepes méretű településen élők mutatják a legnagyobb aktivitást.

ÖSSZEFOGLALÁS

A tanulmány a megtakarítási aktivitást befolyásoló demográfiai tényezők azonosítására tett kísérletet a magyar aktív korú lakosság körében. Eredményeink egyértelműen azt mutatják, hogy az általunk vizsgált demográfiai jellemzők közül a kor, legmagasabb iskolai végzettség, háztartás jellege, rendelkezésre álló jövedelem, a lakóhely regionális elhelyezkedése és a település típusa érdemi hatást gyakorolnak a megtakarítások alakulására.

Vizsgálataink rámutattak, hogy az életkor, a legmagasabb iskolai végzettség és a havi nettó jövedelem pozitívan függenek össze a megtakarítással, vagyis az idősebb generációk, illetve a magasabb iskolai végzettséggel és jövedelemmel rendelkezők körében jellemzőbb az, hogy rendelkeznek valamilyen formában megtakarítással. Igazoltnak tekinthető továbbá, hogy az egyszemélyes háztartásokban inkább jellemző a megtakarítás, szemben a valamilyen modell szerint (pl. élettársi- vagy házastársi kapcsolat) kialakuló többtagú háztartásokkal. A lakosság demográfiai jellemzőinek területi aspektusai is kimutatható és igazolható hatással bírnak a megtakarításokra: az alföldi régiókban – leginkább a Dél-Alföld esetében – alacsonyabb a megtakarítás a Közép-magyarországi régióhoz mérten, ugyanakkor jellemzően a dunántúli régiókban és – érdekes módon – az Észak-magyarországi régióban pedig kiemelkedően magas. Település jellege szerint a legkisebb és legnagyobb teleülések kevésbé jellemezhetők takarékossgal, míg a közepes (3000 és 100000 lakos közötti) települések esetében kimutatható a magasabb megtakarítási aktivitás.

Vizsgálati eredményeink felhívják a figyelmet – többed ízben is – az oktatás szerepére, mint a pénzügyi kultúra fejlődésének, fejlesztésének egyik leghatékonyabb eszközére.

A kutatás továbbviteli lehetőségei is adóttak. Egyrészt új adatfelvételezés szükséges, melynek keretében egyrészt követhetők az időközben lezajlott változások, másrészt további – nem feltétlen demográfiai – tényezők modellbe történő bevonásával biztosítható, hogy még teljesebb képet kapjunk a megtakarítási hajlandóságot (vagy esetleg képességet) befolyásoló tényezőkről.

IRODALOMJEGYZÉK

Barna I. – Székelyi M. (2008): Túlélőkészlet az SPSS-hez. Budapest: Tipotex.

Beal, D. J. – Delpachitra, S. B. (2003): Financial Literacy among Australian University Students. *Economic Papers*, 22(1): 65-78.

Béres D. – Huzdik K. (2012): A pénzügyi kultúra megjelenése makrogazdasági szinten. *Pénzügyi szemle* 57. évf. 3. sz. 3pp. 22-33.

Béres D. – Huzdik K. – Kovács P. – Sági Á. – Németh E. (2013): Felmérés a felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúrájáról. Kutatási jelentés, Url: <http://www.asz.hu/tanulmanyok/2013/kutatasi-jelentes-felmeres-afelsooktatasban-tanulo-fiatalok-penzugyi-kulturajarol/t353.pdf>

- CBF (2004a):** Australians and Financial Literacy. In C. B. Foundation (Ed.). Sydney.
- CBF (2004b):** Improving Financial Literacy in Australia: Benefits for Individuals and the Nation, Research Report. Sydney: Commonwealth Bank Foundation.
- Czakó, Á. – Husz, I. – Szántó, Z. (2011):** Meddig nyújtózkodjunk? - A magyar háztartások és vállalkozások pénzügyi kultúrájának változása a válság időszakában. Budapest: BCE Innovációs Központ Nonprofit Kft.
- Csernák J. (2018):** A lakosság pénzügyekkel kapcsolatos attitűdjei a Kiskunságban. Doktori (PhD) értekezés, Gödöllő, 2018
- Hung, A. A. – Parker, A. M. – Yoong, J. (2009):** Defining and Measuring Financial Literacy.
- Lusardi, A. – Mitchell, O. S. (2007):** Baby Boomer Retirement Security: The Roles Of Planning, Financial Literacy and Housing Wealth. *Journal of Monetary Economics*, 54: 205-224.
- Magyar Nemzeti Bank (2008):** Együttműködési megállapodás a pénzügyi kultúra fejlesztéséről (MNB-PSZÁF), Budapest
- Magyar Nemzeti Bank (2017):** A háztartási szektor pénzügyi megtakarításai mikro- és makrostatisztikai adatok alapján. Magyar Nemzeti Bank, Budapest
- Modigliani, F. (1986):** Life cycle, Individual Thrift, and the Wealth of Nations. *The American Economic Review*, 76. évf., 3. sz., pp. 297–313.
- Nagy, P. – Zsótér, B. (2012):** Mindennapi érzelmeink és pénzügyeink. A pénzzel kapcsolatos attitűdök és a materiális irányultság szerepe a pénzügyi kultúra fejlesztésben. *Pénzügyi Szemle*, 3. kötet, pp. 310-321.
- Palócz É. - Matheika Z. (2014):** A háztartási megtakarítások szerepe a gazdaságok stabilitásában és növekedésében. *Társadalmi Riport 2014*. 12. évf. 1. sz. pp. 324-350.
- RMR (2003):** ANZ Survey of Adult Financial Literacy in Australia: Final Report. Melbourne, Australia: Ray Morgan Research.
- Szivós P. (2014):** A magyar háztartások jövedelme és fogyasztása nemzetközi összehasonlításban: felzárkózás vagy leszakadás? *Társadalmi Riport 2014*. Budapest pp. 51-62. ISSN 1216-6561
- Tóth I. J. – Árvai Zs. (2001):** Likviditási korlát és fogyasztói türelmetlenség - A magyar háztartások fogyasztási és megtakarítási döntéseinek empirikus vizsgálata. *Közgazdasági Szemle*, XLVIII. évf., 2001. december pp. 1009–1038.

A MEGTAKARÍTÁSI FORMÁK VÁLTOZÁSA 2000 ÉS 2016 KÖZÖTT¹⁷

SZÉLES ZSUZSANNA

egyetemi docens

Budapesti Metropolitan Egyetem

A lakosság folyó fogyasztásra el nem költött jövedelmeinek vizsgálta kedvelt kutatási terület. A gazdasági környezet változása nagyban befolyásolja a megtakarítások nagyságát, valamint annak összetételét. A kutatás fő célja, annak vizsgálata, hogy a különböző országok háztartásai az egyes megtakarítási formák közül melyiket részesítették előnyben 2000 és 2016 között. Vizsgálataimhoz az OECD, valamint az Eurostat adatbázisait használtam fel. A vizsgálat során használt adatokból kiderült, hogy a legjelentősebb megtakarítással a svájci és az USA háztartási rendelkeznek, míg az egy főre jutó megtakarítás az egyik legalacsonyabb Törökországban, azonban a készpénzben és betétben elhelyezett összeg, éppen Törökországban a legmagasabb, több mint 70 %-a az összes megtakarításnak. Az egy főre jutó megtakarítás 2000 és 2016 között az 3,65-szeresére növekedett Magyarországon, míg az USA-ban 1,82-szeresére emelkedett a vizsgált időszakban. Jelentős különbségek figyelhetők meg a vizsgált adatokban az egyes országok között, 2016-ban, ha a rangsor első helyén álló Svájc lakosainak megtakarításait 100%-nak tekintjük, akkor Magyarországon 14,55%, míg Törökországban mindössze 4,84% a megtakarítás egy átlagos svájci háztartáshoz képest.

Kulcsszavak: megtakarítási ráta, rendelkezésre álló jövedelem, megtakarítási formák, egy főre jutó megtakarítás, betét és készpénzállomány aránya

BEVEZETÉS

A megtakarítás, mint az a jövedelem, amelyet nem a folyó fogyasztás céljaira szolgáló termékek és szolgáltatások megvásárlására fordítanak sokféle szempontból vizsgálható. A közgazdászok sokat foglalkoznak ezzel a kérdéskörrel, mivel a gazdaságban a megtakarítások képezik a beruházások alapját. Ezek képződhetnek a makrogazdaság különböző szféráiban, így a háztartásoknál és a vállalatoknál is, én csak a lakossági megtakarításokkal foglalkoztam ezen tanulmányban. A megtakarítások mind mikroökonómiai, mind a makroökonómiai megközelítésben fontosak, mivel egyrészt az a háztartások döntése, hogy mennyit költenek el a jelenben fogyasztásra és halasztanak el jövőbeli fogyasztásaikra, azaz mennyit takarítanak meg mikroökonómiai természetű, ebben a megközelítésben a döntéshozók egyéni viselkedésére irányul. Másrésztől makroökonómiai oldalról is fontos, hiszen a háztartások döntései hosszú távon és rövidtávon egyaránt befolyásolják a gazdaság egészének működését. A pénzügyi piacon a forráskihelyezések alapja a pénzügyi intézmények által összegyűjtött passzív állománya. Amennyiben nincs elegendő megtakarítás-állomány egy gazdaságban, úgy a beruházásokhoz sincs kellő mennyiségű tőke, tehát a gazdaság nem képes rendeltetésszerűen működni. (Horváthné et al., 2013)

¹⁷ A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a Budapesti Metropolitan Egyetem együttműködésével készült.

Vaniss és munkatársai (2012) szerint a társadalmat az öngondoskodás, megtakarítások terén koherensnek tekinteni, a különböző életkor eltérő igényeket mutat akár a fogyasztás, akár a megtakarítás igényeket tekintjük. A megtakarításra, öngondoskodásra történő ösztönzést nem lehet elég korán kezdeni, bár ennek szükségességét az egyén nem mindig érzi át.

A gazdasági és társadalmi folyamatok, változások, a globalizáció a háztartásokra és ezen belül az egyénekre is hatással vannak. Változik a társadalmi, gazdasági környezet és ezzel együtt az egyének igényei is átalakulnak. Egyes kutatások szerint manapság egyre inkább a pénz tudatos felhasználása játszik fő szerepet az átlagemberek gondolkodásában. (Csiszárík-Kocsir et al., 2016) Napjainkban a fejlett társadalmakban élő egyének számára egyre kevésbé fontos az anyagi javak felhalmozása, sokkal inkább a szabadidőt, az élmények szerzését helyezik előtérbe. Ezzel a megtakarítások vizsgálatának szempontjai, módozatai és az azt befolyásoló tényezők is változnak, ami a jövőbeli kutatásokat nagyban befolyásolhatja. Kiemelten fontos ezzel a kérdéskörrel foglalkozni, mivel a megtakarítás nagysága, összetétele a gazdaság fontos fokmérője. Pearce (1993) szerint minden olyan jövedelem, amelyet nem a folyó fogyasztás céljait szolgáló termékek és szolgáltatások megvásárlására fordítanak, azaz a jövedelem el nem költött része a megtakarítás.

A megtakarítások nagysága egyaránt függnek a jövedelmektől és a fiskális politikai változóktól is, de ezeken túl még sok tényező befolyásolja az egyének döntéseit, mint például:

- Hozam;
- Kockázat;
- A pénzügyi szolgáltató stabilitása, ez a tényező különösen a válság után vált meghatározóvá;
- A pénzügyi és befektetési szolgáltatás típusa;
- Az igénybe vehető garancia mértéke és az igénybevételének módja (Országos Betétbiztosítási Alap - OBA, Befektetővédelmi Alap - BEVA);
- A befektetés során felmerülő költségek nagysága és felmerülésének ideje;
- Melyik befektetési forma illeszkedik leginkább az igényeinkhez, milyen időtárban válik időlegesen „feleslegessé” a megtakarításunk;
- Befolyásolhatja az életszakasz, mivel eltérő élethelyzetben más és más befektetési formákat vehetünk igénybe;
- Gazdasági növekedés;
- Az infláció;
- A demográfiai összetétel, ezen belül is meghatározó a lélekszám növekedése és a korösszetétel.

A lista hosszú és az itt felsoroltakon kívül még számos tényezőt találhatunk, amelyek hatással vannak a megtakarítási és befektetési döntéseinkre. Nem ugyan azt jelenti megtakarítani és befektetni, a megtakarítás kevesebb pénzügyi ismeretet igényel, egyszerűbb, kiszámíthatóbb, a külsőtényezők befolyása kisebb, ilyen például a banki betétbe történő megtakarítás elhelyezése, vagy megtakarítási számla nyitása. Az imént felsoroltaktól a befektetés annyiban tér el, gyakorlati tapasztalat szükséges (legalábbis előny), a pénzügyi piacok mélyebb ismerete, jelentősebb a kockázatvállalás, de a hozam is magasabb lehet, ilyenek az értékpapírba történő befektetések.

A PÉNZÜGYI KÖZVETÍTŐ RENDSZER SZEREPE

A pénzügyi piac elsődleges feladata a gazdaságban keletkező szabad pénzeszközök (nagyreszt a megtakarítások alkotják), tőkék eljuttatása a felhasználókhöz (beruházókhöz). Az egyes országokban eltérések figyelhetők meg a pénzügyi közvetítő rendszer felépítésében, működésében, amelyet a hagyományok és a vallás jelentősen befolyásolhat. A következőkben csak a konvencionális pénzügyi rendszerek működése kerül áttekintésre. A felhasználók keresletet támasztanak a megtakarítók jelenleg rendelkezésre álló, azaz jelenbeli pénzére, amely időlegesen feleslegessé válik, a megtakarítók pedig jelenlegi pénzt kínálnak a felhasználók jövőbeli pénzéért. A pénzügyi piacon tehát különböző időpontbeli pénzek cserélnek gazdát.

A közvetítő rendszer szerepét illetően a tőkeáramlás két formáját különböztetjük meg (Kohn, 1998):

- a. Közvetlen tőkeáramlás: a megtakarítás közvetlenül cserél gazdát a végső felhasználó jövőbeli pénzével, azaz az ő fizetési ígéretével. A különböző értékpapírok szabványosításának köszönhetően a megtakarító és a felhasználó igényei könnyen megfeleltethetők egymásnak, így csak egymásra találásukat kell elősegíteni. Ezt a folyamatot könnyíthetik meg az értékpapír-piaci közvetítők.
- b. Közvetett tőkeáramlás: a megtakarításokat először egy közbeeső intézménynek össze kell gyűjtenie, hogy azokat a végső felhasználók nagyságrendre, kockázatra, lejáratra és likviditásra vonatkozó igényei szerint átalakítva továbbadja.

A közvetítő intézményeket sokféle szempontból lehet csoportosítani. Elsősorban a hazai pénzügyi intézményi rendszer intézményei vesznek részt a közvetett tőkeáramlás elősegítésében, de ezen túl számos más intézmény támogatja ezt a tevékenységet, ilyenek lehetnek (Losonczi – Magyar, 1993):

- Kereskedelmi bankok: ezek a pénzügyi intézmények jogosultak valamennyi pénzügyi szolgáltatás nyújtására;
- Szakosított hitelintézetek: jelzálogbankok, fejlesztési hitelintézetek, lakástakarék pénztárak;
- Nem monetáris jellegű pénzügyi intézmények (biztosítók, nyugdíjalapok): meghatározott céllal jönnek létre, hogy az általuk összegyűjtött pénzalapjukból kártérítéseket fizessenek, illetve nyugdíjat folyósítsanak ügyfeleiknek. Alapfeladatuk minél színvonalasabb ellátásához az összegyűjtött tőke biztonságos és jövedelmező befektetése szükséges. Az önkéntes nyugdíjalapok bevételei és kiadásai, ezáltal szabad pénzeszközei hosszú távon is nagy pontossággal számszerűsíthetők, így lehetőségük nyílik hosszú lejáratú és nagy hozamú befektetésekre, elsősorban vállalati kibocsátású kötvények és részvények vásárlására is.
- Befektetési „bankok” (alapok): tőkepiaci értékpapír kibocsátások, valamint befektetések megszervezésére, lebonyolítására szakosodott intézmények. Arra specializálódnak, hogy az értékpapírt vásárolni szándékozók tőkéjét összegyűjtsék, majd ezt az összegyűlt megtakarítás állományt nagy szakértelemmel, naprakész információkkal, jövedelmezően befektessék. Portfóliójukat úgy alakítják, hogy a kockázatokat megosztva a lehető legnagyobb jövedelmet realizálják. Az ügyfelek a társaság által elért jövedelemből befektetéseik (befektetési jegyeik) arányában részesülnek. Az ügyfél haszna befektetési jegy vételi és eladási árfolyama közti különbség;

- Finanszírozási társaságok: forrásaik értékpapír-kibocsátásból és kölcsöntőkéből származnak. Az így szerzett tőkét kis összegű, zömmel rövidlejáratú fogyasztási vagy üzleti célú hitelek nyújtására fordítják.
- Egyéb közvetítő pénzintézetek: brókercégek, lízingtársaságok.

A pénzügyi piacok eszközei a pénzügyi piacon létrejövő cserében keletkeznek, a megtakarítás ideiglenes átadásakor, formájukat tekintve értékpapír, utalvány, szerződés, vagy egyéb jogi dokumentum alakjában. A pénzügyi piac legfontosabb eszközei a különféle értékpapírok.

A pénzügyi piacokat a következő szempontok szerint csoportosítjuk:

- Időbeliség szempontjából: pénzpiac és tőkepiac. A pénzpiacon a rövid lejáratú (éven belüli), a tőkepiacon a hosszú lejáratú (éven túli) pénzügyi eszközök cserélnek gazdát;
- A kibocsátás alapján: a piac lehet nyílt és zárt típusú. A nyílt piac esetén a pénzügyi eszközök értékesítése nyilvános kibocsátással, azaz bárki hozzáférhet, míg a zárt piac esetében a piaci szereplők egy meghatározott része lehet jelen.
- A piac funkciója alapján: elsődleges és másodlagos piacról beszélhetünk. Az elsődleges piacon a felhasználó (befektető) közvetlenül a megtakarítótól szerzi meg a pénzügyi terméket, míg a másodlagos piacon az egyszer már kibocsátott pénzügyi eszközök cseréljen újra és újra gazdát. A tőzsde egy ilyen tipikus másodlagos piac;
- Az ügyletek esedékessége szerint: azonnali és határidős piacot különböztetünk meg. Az azonnali vagy más néven prompt piac jellemzője, hogy a szerződéskötéssel egyidejűleg megtörténik a teljesítés is. A határidős (termin) piac olyan ügyletek lebonyolításának színtere, amelyknél a szerződéskötéstől időben külön válik a teljesítés (amely valamely jövőbeli időpontban válik esedékessé). A határidős piac szereplőit gyakran az elérhető spekulációs nyereség, illetve a kockázatkezelési szándék motiválja.
- A pénzügyi eszköz jellege alapján: kiemelhető az értékpapírpiac, amely az értékpapírok adásvételének a helyszíne. Ez a piac is lehet elsődleges vagy másodlagos, azonnali vagy határidős, nyílt és zárt.

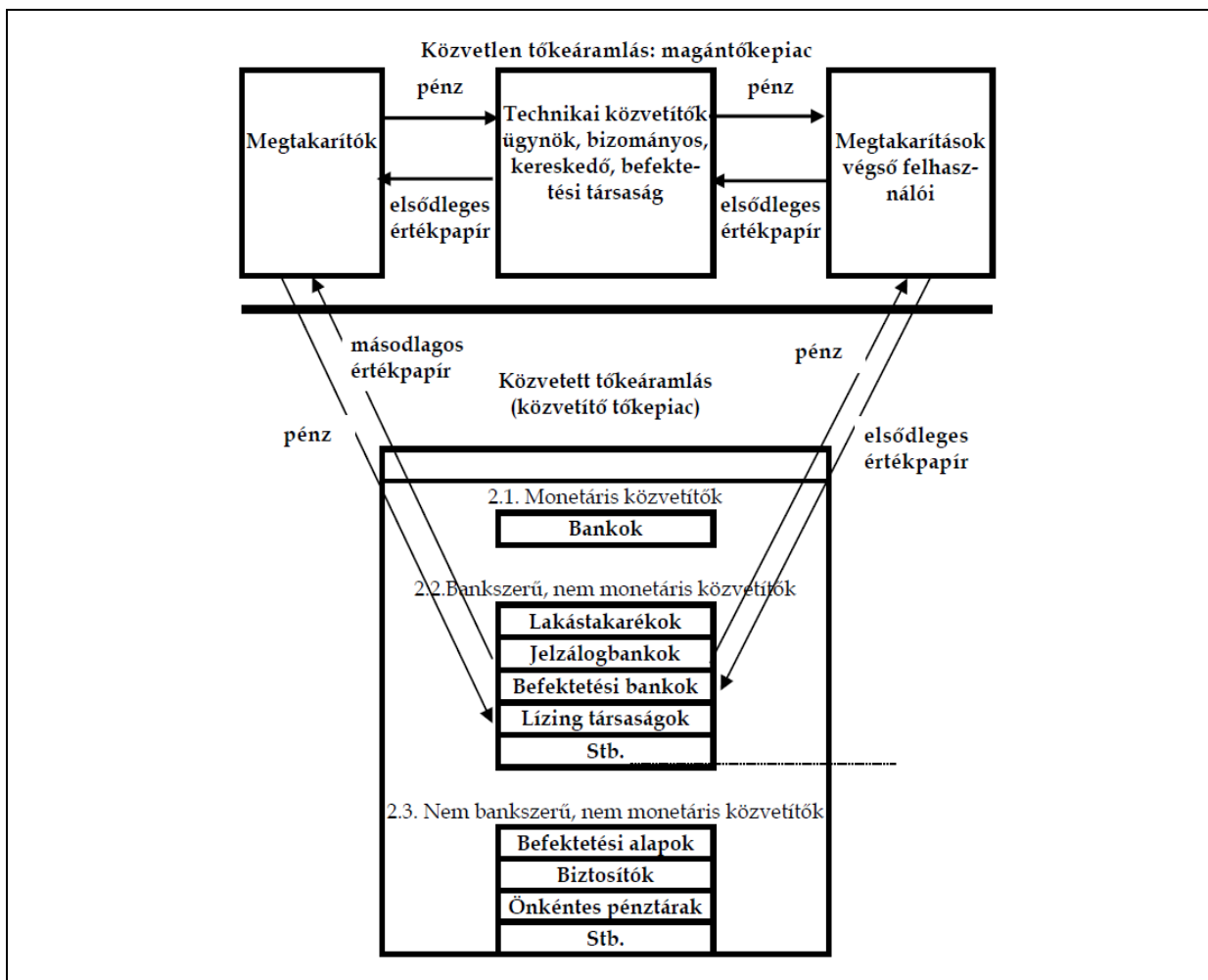
A megtakarítás a legegyszerűbb megfogalmazásban a jövedelemnek a fogyasztásra fordított kiadásokat meghaladó része. A pénzügyi közvetítő rendszer (bankok, szakosított hitelintézetek, biztosítók stb.) célja és feladata, hogy ezeket a megtakarításokat az üzleti szektor felé áramoltassa, amely jövőbeli beruházásaihoz tőkét, pénzt, azaz finanszírozási forrást biztosít.

A megtakarítás ideiglenesen újra elosztható pénzt jelent, amelyet a megtakarítók a jelenben kínálnak, egyúttal pénzüikkel keresletet támasztanak a jövőbeli pénzekre. A jelenbeli beruházók a jövőbeli jövedelmek terhére jövőbeli pénzkínálatot biztosítanak jelenbeli pénzek ellenében.

A piaci koordinációs mechanizmus működési elvei, monetáris és reálfolyamatai a következők (Vigvári, 2010):

- Piaci szereplők: *a megtakarítók (befektetők), beruházók, spekulánsok, arbitrazsőrök, hedgerek és pénzügyi szolgáltatók.* A szereplők egy része kizárólag pénzügyi tranzakciókkal foglalkozik, ezért nevezzük őket *pénzügyi szereplőknek*. A pénzügyi rendszer más szereplőinek a reálgazdasági tranzakciók jelentik az alapvető tevékenységet, őket *nem pénzügyi szereplőknek* nevezzük.

- A háztartások tulajdonában különféle termelési tényezők vannak, mint például a föld, a munka és a tőke. Ezek a termelés alapfeltételei.
- A termelési tényezők rendelkezésre bocsátásának fejében a háztartások különféle jogcímen kapott jövedelmekre tesznek szert. Munkájuk fejében bért, földjükért bérleti díjat, a tőkéjükért pedig kamatot kapnak. Ezek a termelési költségek.
- Feltételezzük, hogy minden jövedelem elköltésre kerül, a háztartások jövedelme fogyasztási kiadásokká transzformálódik.
- Az üzleti szervezetek szempontjából ezek árbevételként jelentkeznek.
- A háztartások a vállalatoktól – pénzüik ellenében – fogyasztási cikket kapnak.

Forrás: Zeller, Gy. – Koltai, Z. (2014): Pénzügyi alapismeretek. Kézikönyv E-Könyv Magyarország Kft. pp13.

1. ábra: A pénzügyi közvetítőrendszer felépítése

Az 1. ábrán nyomon követhetjük a pénzügyi közvetítő rendszer felépítését, mind a közvetett, a közvetlen tőkeáramlás folyamatát, ahogyan a megtakarítás eljut a megtakarítás végső felhasználójához. Ebben a folyamatban különböző pénzügyi eszközöket vásárolnak meg a megtakarítók, amelyek segítik a megtakarítás eljuttatását a végső felhasználókhöz.

A pénzügyi közvetítő rendszer feladata nem csupán az egyes szektorok jövedelemegyenlegeinek összekapcsolásában rejlik, hanem ezen belül az egyes gazdasági

szereplők között is biztosítani kell a megtakarítások felhasználását. Amikor a megtakarítás közvetlenül cserél gazdát a végső felhasználó jövőbeli pénzével, illetve a fizetési ígéretet megtestesítő értékpapírral, azt közvetlen finanszírozásnak nevezzük. A közvetlen finanszírozási csatornában a megtakarítók és felhasználók közé beiktatódó közvetítő cégek (brókercégek, befektetési bankok, stb.) specializáltságuk révén jelentősen csökkentik a felek információs költségeit, piacismeretük révén összehozzák a partnereket, esetenként bizonyos kockázatokat is átvállalnak.

Akkor beszélünk közvetett finanszírozásról, amikor a megtakarításokat a pénzügyi közvetítő intézmények gyűjtik össze, és volumenében, lejáratában, kockázatában és likviditásában átalakítva közvetítik tovább a megtakarítások végső felhasználóinak.

A közvetett finanszírozási csatornában olyan pénzügyi közvetítőkkel (bankok, szakosított hitelintézetek) találkozunk, amelyek független kapcsolattartóként ékelődnek a megtakarítók és a felhasználók közé, mindkét féllel ők kerülnek szerződéses viszonyba. A megtakarítók pénzét összegyűjtik ún. másodlagos értékpapírok kibocsátása révén, majd az így koncentrált forrásokat saját kockázatukra tovább közvetítik a felhasználóknak elsődleges követelésekért (hitel, vagy elsődleges értékpapír befektetésért) cserébe.

Eközben:

- transzformálják a lejáratokat (nincs közvetlen kapcsolat egy hitel és egy betét között);
- összegyűjtik a szétszórt megtakarításokat (a sok kis megtakarító pénzét koncentrálnak és, olyan nagyságrendben helyezik ki, amire a beruházónak szüksége van);
- csökkentik az egyes ügyletek kockázatait, vagyis nem egy-egy felet állítanak egymással szembe, ahogyan arra az első pontban már esett szó, hanem sok megtakarítót, sok felhasználóval, ennek eredményeként csökken a végső finanszírozók kockázata.

A pénzügyi piacok azok a speciális piacok, amelyek különböző időpontban, különböző országok törvényes fizetőeszközeiben denominált pénzek, illetve pénzügyi instrumentumok cseréjének színterei. A pénzügyi instrumentumok (eszközök) a különböző gazdasági szereplők finanszírozását szolgálják, hogy ezáltal biztosítva legyen a tevékenységük folytatásához szükséges inputok megszerzéséhez szükséges fizetőképesség (pénz). A pénzügyi instrumentumok nem közvetlenül szükségletek kielégítését szolgálják, ezek csupán különböző gazdasági szereplők fizetési ígéretei.

A pénzügyi szolgáltatók a befektetők és beruházók közötti kapcsolatok gyorsaságát, zavarmentességét, logisztikai feltételeit biztosítják, amellyel a szolgáltatások gyors kapcsolatteremtést, információ közvetítést, tranzakciók végrehajtását segítik. A pénzügyi rendszerek nagyrészt abban különböznek, hogy a finanszírozási igényeket milyen összetételű és szabályrendszerrel működő szolgáltató szektor biztosítja.

A pénzügyi szolgáltatók közül kiemelném a pénzügyi közvetítő intézményeket. Ezek közös jellemzője, hogy a befektetőktől saját kockázatra gyűjtik a megtakarításokat és ezeket szintén saját kockázatra helyezik ki, a kereskedelmi bank az egyik legjelentősebb pénzügyi közvetítő intézmény.

Térjünk vissza még egy gondolat erejéig a megtakarítók és a megtakarítások végső felhasználói közötti kapcsolatra, mégpedig abból a megközelítésből, hogy hol, melyik pénzügyi szereplőnél képződik a megtakarítás és hol kerül majd felhasználásra. Ebből a nézőpontból három utat különböztetünk meg:

- A megtakarítás közvetlenül a befektetőnél képződik, ekkor önfinanszírozásról beszélünk;
- A megtakarítók pénze újraelosztással kerül a befektetőkhez, ezt nevezzük végleges vagy ideiglenes újraelosztásnak;
- A hitelrendszer a kereskedelmi bankok pótlólagos pénzteremtése.

A közvetítő rendszer szerepe fontos a megtakarítási formák választása során. A megtakarítási döntéseink mindig is központi szerepet töltek be a közgazdászaink életében és sokan sokféle szempontból tanulmányozták, próbálták megfejteni a rájuk ható tényezőket. A most következő fejezetben csak néhány került kiemelésre.

KÖZGAZDASÁGI ELMÉLETEK A MEGTAKARÍTÁSRÓL

A megtakarítások gazdasági elemzése, hatékony felhasználásuk vizsgálata a közgazdaságtan központi kérdése. A gazdasági és társadalmi folyamatok a háztartásokra és ezen belül az egyénekre is hatással vannak. Változik a világ és ezzel együtt az egyének igényei is átalakulnak.

A makroökonómia egyik összefüggése az, hogy a megtakarítások képezik a beruházások alapját, ahogyan erről az előző fejezet is említést tett. Mankiw (2005) szerint az egyensúlyi kamatláb ott alakul ki, ahol a megtakarítások megegyeznek a beruházásokkal. „A pénzügytan, mint minden más közgazdaság-tudományi terület, két alapvető megközelítési mód keveréke. A pozitív, vagy leíró megközelítés a valóság tényeit elemezve mutatja be a különböző pénzügyi problémákat. A normatív megközelítés a különböző szintű és jellegű pénzügyi döntések optimalizálási feltételeit vizsgálja és fogalmazza meg.” (Vigvári, 2008: 39) Samuelson – Nordhaus (1993) az írja, hogy az emberek pénzügyi eszközöket (pl.: kötvényeket, részvényeket) vásárolnak, takarékbetét-számlán helyezik el a pénzüket, vagy éppen nyugdíjas éveikre tartalékolnak. Az imént felsorolt eszközök segítségével pénztökéket juttatunk a megtakarítóktól a tőkejavak felhasználóihoz, azaz a beruházókhoz.

A megtakarítások esetében a kormányzati beavatkozás akkor indokolt, ha a piacon a jövedelmek keletkezése egyenlőtlen. Földvari (2009) vizsgálata szerint 1928 és 1942 között a nagy gazdasági válság hatására még jelentősebb jövedelem egyenlőtlenségek alakultak ki Magyarországon, mint az Egyesült Államokban, a jövedelem eloszlás becslésére a Gini-együtthatót alkalmazta. Az egyes közgazdasági iskolák egyetértenek abban, hogy a társadalomban a jövedelmek újraelosztására van szükség, de azok mértékében és módjában már vannak nézetbeli különbségek. (Nemec – Wright, 2000) Az egyes kormányoknak is meghatározó szerepe van a helyes szabályozási rendszer kialakításában a megtakarítások ösztönzésére, valamint a gazdasági növekedés elérésére. (Hussein - Thirwall, 1999). Káros a gazdaság növekedésére a népesség korösszetételének kiegyensúlyozatlansága is. (Bloom et al, 2006) A háztartások nettó megtakarítók, mivel a lakosság lélekszáma nő, aminek következtében mindig több a megtakarító fiatal, mint a túlköltekező nyugdíjas. Ennek következtében pozitív lesz a nettó megtakarítás. Ha még azzal a ténnyel számolunk, hogy a jövedelmek általában növekvő tendenciát mutatnak, mivel a nyugdíjasok a korábbi megtakarításaikat élik fel, abból az időszakból, amikor még alacsonyabb volt a jövedelmük, mint a mai fiatal generáció jövedelme. (Kohn, 1998) A gazdaságokban, ahol a népesség és a jövedelem nagysága gyorsan nő, az esetek jelentős részében nettó megtakarítással képződik. Azonban, azon a gazdaságok tekintetében, ahol visszaesés, vagy stagnálás figyelhető meg és társadalom elöregszik a nettó megtakarítás csökkenni fog. Tehát, levonhatjuk azt a következtetést, hogy a különböző országok megtakarítási rátái ennek köszönhetően eltérőek.

A hosszú távú öngondoskodásunkra való odafigyelés mindenkor fontos, egy gazdasági és pénzügyi válság idején különösen nagy odafigyelést igényel. (Horváthné, 2014) A háztartások tudatosabbá váltak pénzügyi döntéseikkel kapcsolatban. Horváthné Kőkény – Széles (2014) szerint jellemzően nem a földrajzi elhelyezkedés a fő meghatározója a háztartások megtakarítási szokásainak, hanem hogy a pénzügyi attitűdjeik alapján milyen típusba sorolhatók, amire pedig nagymértékben hat, hogy a különböző megtakarítási formákat mennyire ismerik. Egyes kutatások szerint manapság egyre inkább a pénz tudatos felhasználása játszik fő szerepet az átlagemberek gondolkodásában. (Csiszárík-Kocsir et al., 2016) Németh és társai (2016) kutatása például azt is kimutatta, hogy a rég bevált konzervatív attitűdök, mint a takarékoság, már nem elegendő mivel az emberek a mai piaci és egyéb hatások miatt hajlamosak az impulzusvásárlásokra. A fogyasztói szokások tipizálásán túl az is lényeges szempont lehet, hogy ezen csoportok hogyan befolyásolhatók, szokások ismeretében hogyan alakítható és milyen irányba ezek az ismeretek. A pénzügyi preferenciák tipizálása az oktatás terén is jól hasznosítható az ilyen tárgyú ismeretek átadásának differenciálásához. (Bakos-Tóth – Baranyi, 2016)

Adam Smith 1776-ban megjelent tanulmányában azt írta, hogy az egyén megtakarítással képes növelni az egyéni és a társadalmi vagyont is. Bekker (2002) szerint takarékoság nélkül, amely egész életünkön át tart, nem lehet vagyont felhalmozni. Adam Smith úgy fogalmazott, hogy az a jó kormányzat, amelyik a gazdasági tevékenységbe nem avatkozik be, bár azt már Ő is megfogalmazta, hogy a kormányzatnak hatása van a gazdasági döntések meghozatalában. Az állam feladata mindössze az éjjeliőr szerep és a közjavak előállítás. Egy „láthatatlan kéz” biztosítja a közjót (Nemec - Wright, 2000).

Adam Smith (1776) azt állítja, hogy a megtakarított jövedelem ugyanúgy fogyasztási keresletté válik, mint az elköltött pénz. A közgazdászok egy később generációjának egyik tagja, Jean-Baptiste Say francia közgazdász a Say-törvényben: „minden kínálat megteremti a saját keresletét” (Bekker, 2002: 203) kiiktatta a növekedésnek gátat szabó piaci korlátot. Amennyivel a piaci áru kínálat megnő, ugyanannyival növekszik meg a kereslet is, hiszen a termelési tényezőkért kifizetett jövedelmek megnövelik a keresletet. (Keynes, 1965).

A klasszikus közgazdaságtan a Say törvényre épül, amely alapján a gazdaságot olyan önszabályozó rendszernek vélték, ahol a rendszer az egyensúly állapotában van, illetve ha ebből kibillen, akkor az egyensúly felé tart. Ezen elmélet szerint a beruházások a tőke keresletét jelentik, míg a megtakarítások a tőke kínálatát és a kereslet-kínálat közti egyensúlyt a kamatláb teremti meg. A klasszikus közgazdaságtan képviselői a megtakarításokat a kamatláb elméletén keresztül közelítik meg, mivel a megtakarító számára a kamat a fogyasztásról való lemondás díja, a pénz használatának díja. Tatay (2009) szerint magasabb kamatláb mellett tehát nő a megtakarítás.

Keynes álláspontja nem egyezik az előzőekben említett kamatláb elmélettel, az Ő úgy gondolta, hogy semmi nem biztosítja, hogy a tőkejavak iránti kereslet a megtakarítással azonos nagyságú legyen (Keynes, 1965). Keynes szerint a magánszektor nem tud kellően gondoskodni a társadalmilag szükséges termékekről és szolgáltatásokról. A gazdasági fejlődés szempontjából kiemelkedő szerepet tulajdonított a megtakarítások alakulásának (Dombi, 2005). Keynes úgy vélte, hogy a megtakarítás az el nem költött jövedelem és az emberi gondolkodásmód sajátosságai alapján vezeti le a fogyasztói hajlandóságot, álláspontja szerinte fontos szerepe van az emberek szubjektív-pszichológiai indítékainak.

Keynes megtakarítás elméletében a kamat a likviditásról való lemondás jutalmaként jelenik meg, ha tehát a fogyasztó a hasznosság alapján csoportosítja jövedelmét az egyes időszakok között, akkor ez nem lehet az egyetlen meghatározó, más ösztönzésre is szükség van ahhoz, hogy megtakarítson.

Keynes ennél tovább megy, a megtakarítást nem értelmezi, mint a fogyasztás olyan csökkenését, amit az egyén a jövőbeli többletfogyasztással helyettesít, hanem vagyoni létrehozásaként, amely egy jövőbeli időpontban nem specifikált javakra költhet majd el.

Keynes szerint a fogyasztók tehát nem azért takarítanak meg, hogy a jövőben ezért cserében meghatározott összegű fogyasztáshoz jussanak, hanem azért tesznek félre elsősorban, mert a jövő bizonytalan (Keynes, 1965).

Keynes állítása szerint az egyéni megtakarítás elhatározása nem jelent előzetes fogyasztás megrendelést, csak egy jelen megrendelés törlését. A megtakarítás során vagyont akar létrehozni, amelyet egy jövőbeli fogyasztásra, előre nem látott időpontokban kíván elkölteni. Keynes három pénztartási motívumot különböztet meg:

- a tranzakciós pénzkeresletet, ami a szokásos költségek finanszírozására szolgál;
- az óvatossági pénzkeresletet, amely a váratlan kiadások finanszírozását szolgálja; és
- a spekulációs pénzkeresletet, amely a vagyonszerzést biztosítja.

Véleménye szerinte a kamatláb csak a spekulációs pénzkeresletre van hatással, a tranzakciós és az óvatossági pénzkereslet a jövedelemtől függ, a kamat pedig a megtakarítás formáját szabályozza és nem a nagyságát. (Bekker, 2002)

A közgazdászok témával kapcsolatos későbbi kutatásai azt igazolták, hogy Keynes azon feltevése, hogy az átlagos fogyasztási hajlandóság a jövedelem növekedésével csökken, nem igazolódott be, hiszen a magasabb jövedelmek hatására sem lett magasabb a megtakarítási ráta. (Mankiw, 2005)

1946-ban Simon Kuznets és kutatótársai bizonyították, hogy a jövedelem és a fogyasztás aránya a jövedelem növekedése mellett is állandóságot mutatott a vizsgált időszakban. (Mankiw, 2005) Továbbá felhívták a figyelmet, arra hogy a megtakarítási hányad a 19. század közepe óta alig változott, ugyanakkor az egy főre jutó jövedelem viszont nagymértékben megnövekedett. (Bekker, 2005) Bizonyították, hogy kétféle fogyasztási függvény létezik. Rövid és hosszú távon kétféle függvényt különböztetünk meg egymástól. A keynesi fogyasztási függvény rövidtávon megfelelő, hosszú távon viszont az átlagos fogyasztási hajlandóság állandó.

1947-ben Brady és Friedman a megtakarítási ráta és a családi jövedelem közötti összefüggésként bebizonyították, hogy a megtakarítások alakulása nem a családok jövedelmének abszolút értékétől függnek, hanem az aggregált átlagjövedelemhez viszonyított relatív nagyságától.

1952-ben Brown a korábbi legmagasabb jövedelemnek a korábbi fogyasztási maximumra való cseréjét javasolta (Modigliani, 1986). Modiglianinak a háztartási megtakarításokra vonatkozó életciklus-hipotézis megalkotása és továbbfejlesztése nagy előrelépés volt, bár nem ő kezdte ezt a területet kutatni. (Bodie et al., 2011)

Duesenberry és Modigliani a következő újszerű következtetéseket vontak le, amit később bizonyítottak is (Bekker, 2005):

1. Egy ország megtakarítási rátája az egy főre jutó jövedelemtől független.
2. Különböző makromegtakarítási ráták figyelhetőek meg az egyéni viselkedésmódnak megfelelően.
3. Azonos egyéni megtakarítással jellemezhető országok közül nagyobb lesz a megtakarítási ráta ott, ahol a gazdaság hosszú távú növekedési üteme nagyobb. Amennyiben a növekedési ütem nulla, a megtakarítási ráta is az lesz.

4. A vagyon és jövedelem hányad a növekedési ütemmel ellentétesen mozog. Az értéke akkor lesz a legnagyobb, amikor a növekedés nulla.
5. Egy gazdaságban a mindenkori jövedelmekhez viszonyítva még akkor is jelentős vagyon képes felhalmozódni, ha a hagyatéki vagyon nulla.
6. A nyugdíjban eltöltött idő hatással van mind a vagyon/jövedelem arányra, mind a megtakarítási rátára is.

A témával kapcsolatos elméletek sora hosszú és ez a tanulmány nem teszi lehetővé, hogy valamennyire a témával foglalkozó szerzőt megemlítsék, de igyekeztem a fontosabb megtakarítással foglalkozó elméleteket összegyűjteni és bemutatni. Mielőtt a megtakarítás nagyságának, összetételének vizsgálatára rátérnék még egy kérdéskörrel foglalkozom, ez pedig a kormányzat szerepe a megtakarításokban. Fontos, hogy a kormányzat stabil pénzügyi keretet biztosítson a gazdaság számára. Ennek eléréséhez egy általános jogi és gazdasági keretet kell biztosítani, amely képessé teszi az egyéneket, hogy előidézzék a gazdasági növekedést, ha ezek az egyéni célokkal, érdekekkel is összhangban vannak. A gazdasági stabilitást a monetáris és a fiskális politika segíti elő. (Friedman, 1996) Azt, hogy a háztartás különböző életciklusainak (2. ábra) pénzgazdálkodását, megtakarítási hajlandóságát mennyire képes az állam különböző ösztönzők segítségével befolyásolni, hiszen össztársadalmi érdek is a kiegyensúlyozott háztartási, vállalati és költségvetési pénzgazdálkodás folytatása, amelyre nagy hatással van az állampolgárok megfelelő pénzügyi ismerete is. (Horváthné et al., 2013)

A szabályozási rendszerek közül az adórendszer az egyik legfontosabb eszköz egy kormányzat kezében a megtakarítások ösztönzésére. Benjamin Franklin sokak számára ismert szavaival élve „Két dolog biztos az életben az adó és a halál.” Az adó kikényszerített jellegű, vissza nem terülő, pénzbeli szolgáltatás, amelyet az állam vagy valamely szerve, adott jogszabály alapján hajt be, meghatározva annak nagyságát, fizetési feltételeit és esedékességét. Az adórendszerek viszonylag stabilak, de folyamatosan változnak. Az adópolitika célja az egyes kormányzati funkciók finanszírozása (Vígvári, 2008). A fejlett államokban általában három jogcímen szed be az állam adókat: a jövedelmek, a fogyasztás és a vagyon adóztatása révén. A kormányok fontos szerepet játszanak az országok gazdasági jólétének megteremtésében, például az egészségügyi, oktatási és lakáspolitikai területén képes befolyásolni a háztartások életminőségét. (Stiglitz, 2008) Alapvetően az adórendszerrel egy átcsoportosítás történik, amit a vállalkozásoktól beszed az állam, azt visszaosztja a háztartásoknak az imént felsorolt célok támogatására.

Az állam azzal ösztönzi például a nyugdíj-megtakarítást, hogy kedvező adózásban részesíti a nyugdíjcélú megtakarításból származó jövedelmet. (Mankiw, 2005) A megtakarítások függenek a jövedelmektől és még sok más tényezőtől, ahogy erről már a bevezetésben is említést tettem. A jövedelmek viszont a vállalkozásoknak költséget jelentenek, amik nagyban befolyásolják az eredményességüket. Másrészt a megfelelő, munkavállalók számára elfogadható munkabérek biztosítása érdekében béren kívüli juttatásokkal egészítik ki a kereseteket. A béren kívüli juttatásokat szintén a kormányzati adópolitika befolyásolja. (Ambrus - Kaufman, 2011)

A kormánynak szükséges, hogy a megtakarítások növelését támogassa, hiszen ez a gazdasági növekedés kulcsa. (Labri, 2013) A hosszú távú öngondoskodásunkra való odafigyelés mindenkor fontos, egy gazdasági és pénzügyi válság idején különösen nagy odafigyelést igényel. (Horváthné, 2014) Halpern és munkatársai (2004) szerint a gazdaságpolitikai intézkedések hosszú távon tudnak megfelelő hatást kifejteni, mivel az egyes intézkedéseknek hosszú távú hatásai vannak az adófizetők reakcióira. Egy-egy adótörvényekben bekövetkezett

változások képesek befolyásolni akár pozitív, akár negatív irányba a hosszú távú megtakarítási döntéseket.

A hazai személyi jövedelemadóról szóló törvény (röviden SZJA) az egészségbiztosítási és nyugdíjcélú (önkéntes nyugdíjpénztár, nyugdíj-előtakarékossági számla, nyugdíjbiztosítás), valamint az önszegélyező pénztári rendszeren keresztül történő öngondoskodást ösztönzi. (1. táblázat)

1. táblázat: A hazai SZJA törvényben foglalt kedvezmények alakulása 1995 és 2018 között

Időszak	Nyugdíj-pénztár	Egészség-pénztár	Önszegélyező pénztár	Egészség- és Önszegélyező pénztár együtt összesen	Önkéntes pénztári számlák összesen
1995-1997 a kedvezményezett részére történő közvetlen kiutalással	50%, max. 100eFt	25%, max. 100 eFt	25%, max. 100eFt	-	max. 100 eFt
1998-1999 a kedvezményezett részére történő közvetlen kiutalással	50%, max. 100eFt	25%, max. 100 eFt	25%, max. 100eFt	-	max. 100 eFt /130 eFt*
2000 a kedvezményezett részére történő közvetlen kiutalással	30%, max. 100eFt	30%, max. 100 eFt	30%, max. 100eFt	-	max. 100 eFt /130 eFt
2004-2005 a kedvezményezett részére történő közvetlen kiutalással	30%, max. 100eFt	30%, max. 100 eFt +10% prevenációs szolgáltatás +10% min. 24 hónapra lekötés	30%, max. 100eFt	30%, max. 100eFt	max. 120 eFt /150 eFt
2006-2010 az önkéntes pénztárban vezetett egyéni számlán történő jóváírással	30%, max. 100eFt	30%, max. 100 eFt, +10% prevenációs szolgáltatásra +10% min. 24 hónapra lekötés	30%, max. 100eFt	30%, max. 100eFt	max. 120 eFt /150 eFt
2011-2013 az önkéntes pénztárban vezetett egyéni számlán történő jóváírással	20%, max. 100eFt	20%, max. 100 eFt, +10% prevenációs szolgáltatásra +10% min. 24 hónapra lekötés	20%, max. 100eFt, +10% prevenációs szolgáltatásra +10% min. 24 hónapra lekötés	20%, max. 100eFt	max. 120 eFt /150 eFt
2014-2018 az önkéntes pénztárban vezetett egyéni számlán történő jóváírással	20%, max. 150eFt	20%, max. 150 eFt, +10% prevenációs szolgáltatásra +10% min. 24 hónapra lekötés	20%, max. 150eFt, +10% prevenációs szolgáltatásra +10% min. 24 hónapra lekötés	-	max. 150 eFt
2014-2018	Az önkéntes pénztári befizetések, a nyugdíj-előtakarékossági számla és a				

az önkéntes pénztárban vezetett egyéni számlán történő jóváírással

nyugdíjbiztosítások után max. 280 ezer forint.

Megjegyzés:

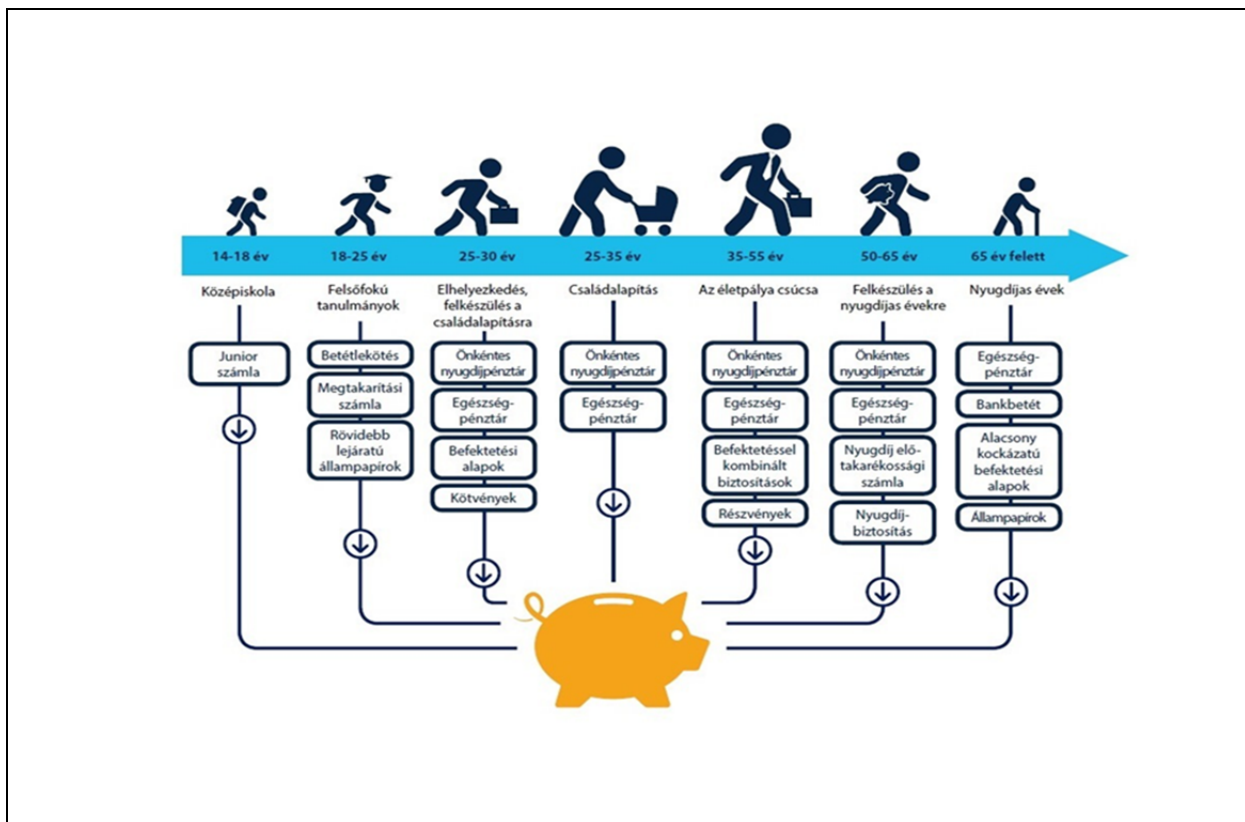
*ha 2020.01.01 előtt betölti az öregségi nyugdíjkorhatárt max. 130 ezer Ft

Forrás: Saját szerkesztés a 1995. évi CXVII. számú személyi jövedelemadóról szóló törvény egyes években hatályos rendelkezései alapján.

Az OECD (2018) adóék felméréséből az derül ki, hogy Magyarországon 2017-ben 46,2% volt, ami azt jelenti, hogy 100 egységnyi jövedelemből ekkora hányadot kellett adó-, valamint járulék formájában az államnak megfizetni. Ezzel az OECD hangsorban a 6. helyet foglaljuk el. Az adóék rangsor élén Belgium áll 53,7%-os értékkel. Az átlagos adóék 35,9% volt 2017-ben az OECD által vizsgált országokban. Magyarország 2016-hoz képest 3 helyet is hátrébb csúszott a rangsorban, ami azt jelenti, hogy javított a versenyhelyzetén, 2,1%-kal csökkent az adóék.

Az 1. táblázatban felsoroltakon kívül még a Start-számla, vagy a lakás-takarékpénztári számla nyitása jelent kedvezményeket a lakosság számára, de fontos megemlíteni, ha valaki tartós befektetési számlán tartja pénzét (röviden TBSZ) és legalább 5 évig nem nyúl hozzá a megtakarításukhoz kamat- és árfolyamadó mentességben részesül. Nemcsak az adórendszer az életkor is hatással van a megtakarításainkra, mibe helyezük a pénzünk, mennyi időre válik időlegesen feleslegessé a megtakarításunk.

Az 2. ábra szemlélteti a különböző életszakaszokban jellemző megtakarítási formákat. Nem meglepő, hogy egy pályáját kezdő egyén más megtakarítási formát választ, mint egy családalapítás vagy egy nyugdíj előtt álló munkavállaló.

Forrás: Magyar Nemzeti Bank honlapja: <https://www.mnb.hu/fogyasztovedelem/dontenem-kell/befektetes-megtakaritas/megtakaritastipusok>

2. ábra: Az életpálya szakaszoknak megfelelő megtakarítási lehetőségek

ANYAG ÉS MÓDSZER

A megtakarítási ráta vizsgálata során szekunder adatokat, az Európai Unió 28 tagállamát, Izland, Norvégia, Svájc háztartásainak jövedelmét, megtakarítási rátáját és annak összetevőit, valamint a bruttó megtakarítás nagyságát és a bruttó rendelkezésre álló jövedelmet vizsgáltam. A felhasznált adatok az Eurostat, az Európai Központi Bank és az OECD adatbázisából származnak. A vizsgált periódus 2000 és 2016, mivel megbízható korábbi adatok nem álltak rendelkezésre. A megtakarítási ráta vizsgálatához az EUROSTAT adatbázisát használtam, sajnos az adatbázis nem tartalmazza valamennyi Uniós ország rátáját, mint például Romániából vagy Görögországból nem állt rendelkezésre információ.

Trendszámítást alkalmaztam az egyes országok megtakarítási rátáinak vizsgálatára. A trend analitikus meghatározása a trendszámítás leggyakrabban alkalmazott formája, az idősor tartós irányzatát valamely jól illeszkedő függvénytypussal fejezzük ki. A függvényilleszkedés során a legkisebb négyzetek módszerét alkalmazva keressük az idősor értékeihez legszorosabban illeszkedő trendvonalat. Az alapirányzat akkor fejezhető ki lineáris függvénnyel, ha az idősor alakulása egyenletes, az időbeli változás mértéke állandó, ezért választottam a trendeknek ezt a típusát.

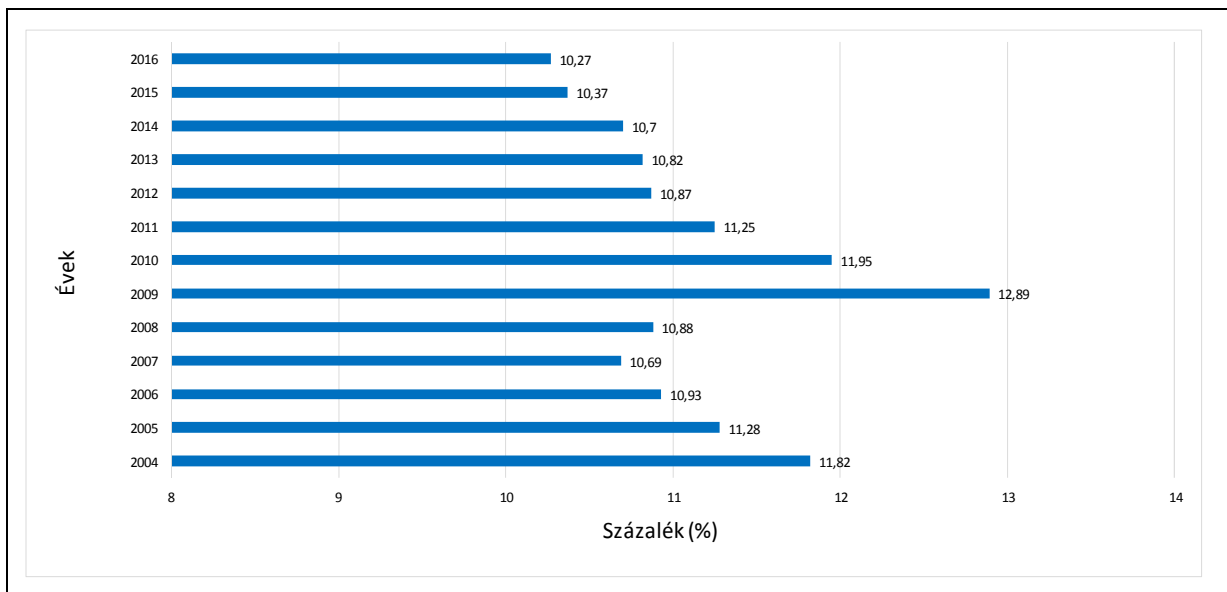
A készpénz és betét típusú megtakarításokra készítettem egy leíró statisztikát az OECD adatbázis adatai alapján, azon országok figyelembe vételével, amelyek esetében minden vizsgált évben rendelkeztek adattal. Az átlagot, a legmagasabb és a legalacsonyabb érték közötti tartomány, a szórást és a varianciát vizsgáltam a készpénz és betét típusú megtakarítások esetében.

KUTATÁSI EREDMÉNYEK

Mielőtt az egyes megtakarítási formák vizsgálatára rátérnék, nézzük meg, hogyan alakult a megtakarítások nagysága, ennek a bemutatására a megtakarítási rátát, a nettó rendelkezésre álló jövedelmet és az egy főre jutó megtakarítást választottam.

Az 3. sz. ábrán az EU28 átlagos megtakarítási rátája követhető nyomon a vizsgált időszakban. A megtakarítási rátát a bruttó megtakarítás és a bruttó rendelkezésre álló jövedelem hányadosaként lett kiszámítva. Jól megfigyelhető, hogy a válság hatására 12,89%-ra emelkedett a megtakarítások nagysága 2009-re. Ez a 2008-as értékhez képest egy 18,5%-os növekedés, ami igen jelentősnek mondható.

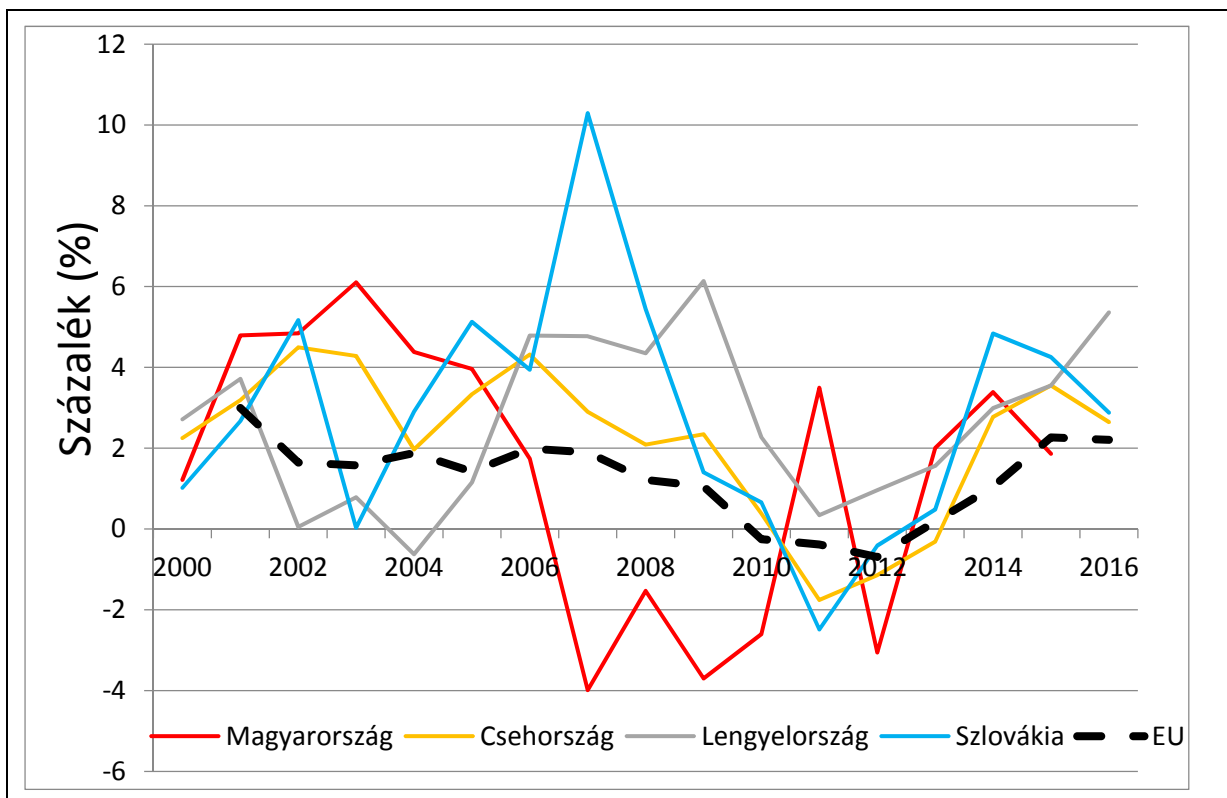
A lakosság próbált felkészülni az esetleges váratlan kiadásokra, de ez az ijedség nem tartott sokáig, 2009-től folyamatosan csökken az Uniós országok megtakarítási rátája. A vizsgált időszakban, 2016-ban volt a legalacsonyabb 10,27 %-os.

Forrás: EUROSTAT adatai alapján saját szerkesztés

3. ábra: Az átlagos megtakarítási ráta az Európai Unióban (%-ban)

Alapvetően a hazai helyzet bemutatását tűztem ki célul, de ennek szemléltetésére elengedhetetlen, hogy más országokkal is össze tudjam hasonítani.

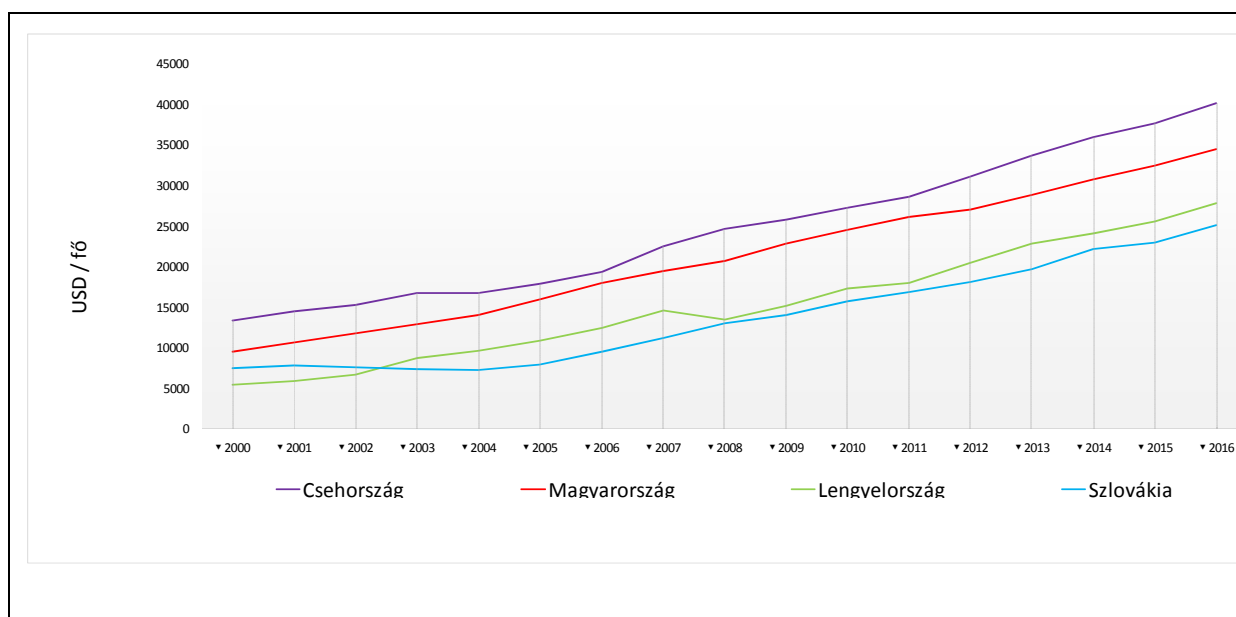
Forrás: Eurostat and ECB adatai alapján saját számítás

4. ábra: A V4 országok és az Unió háztartások nettó rendelkezésre álló jövedelmének az éves növekedési üteme (százalékban)

A 4. ábrán, mint ahogyan a tanulmány további részében is a Visegrádi Négyek (röviden V4) országainak adatait hasonlítom az EU átlaghoz, mivel a V4-ek földrajzilag közel

helyezkednek el Magyarországhoz, a rendszerváltást követően hasonló problémákkal küzdöttek és hasonló gazdasági mutatókkal rendelkeznek.

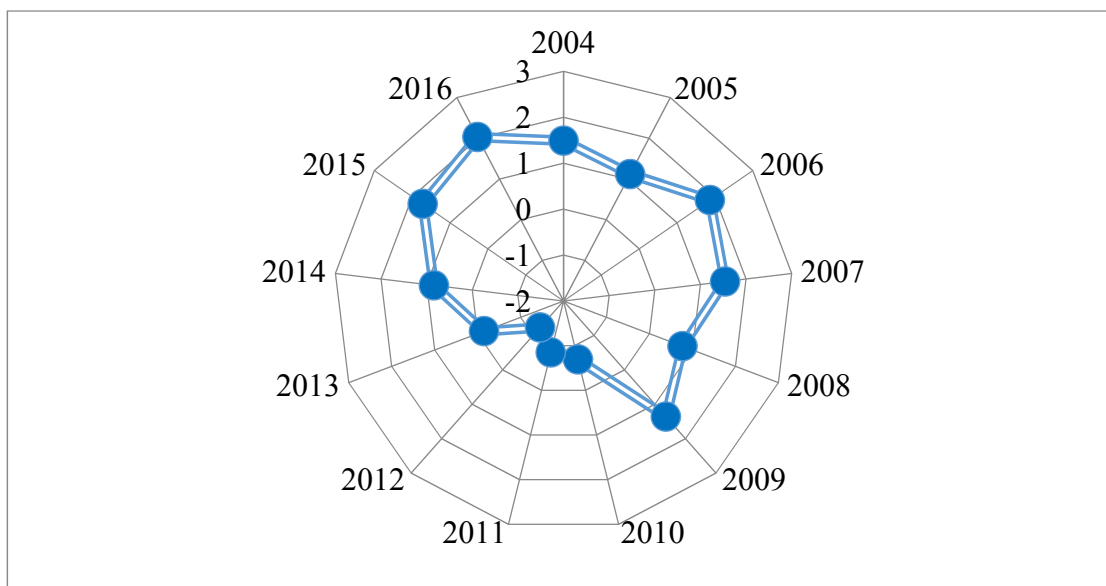
A rendelkezésre álló nettó jövedelem éves növekedési ütemét vizsgálva egy érdekes jelenséget figyelhetünk meg a 4. ábrán, amíg 2007 és 2010 között Szlovákia, Csehország és Lengyelország háztartásai is az Unió többi háztartásához hasonlóan pozitív éves jövedelem növekedéssel rendelkeztek, addig hazánkban, ebben az időszakban, éppen ellenkező tendencia mutatkozott. 2007-ben például az előző évhez képest -4% -os volt a „növekedés”, ami jelentős lemaradás a többiekhez képest.

Forrás: Eurostat adatai alapján saját szerkesztés

5. ábra: Egy főre jutó megtakarítás USD-ban

Megvizsgáltam a V4 országainak egy főre jutó megtakarítását 2000 és 2016 között, arra keresve a választ, hogyan alakult a vizsgált országokban a megtakarítások éves átlagos növekedése. A növekedés üteme egyenletes, így lineáris trendet tudtam illeszteni az idősorra, a trendvonal illeszkedése mind a négy ország esetében $0,95$ feletti, így megállapíthatjuk, hogy szoros az illeszkedés. Csehország esetében mutatható ki a legmagasabb $1705,4$ USD éves átlagos növekedés, majd hazánk következik $1585,9$ USD értékkel, Lengyelország került a 3. helyre évi $1392,2$ USD emelkedéssel és végül Szlovákia zárja a sort $1181,7$ USD megtakarítással. Egy 277 HUF/USD árfolyamot feltételezve (a tanulmány lezárásakor ez volt az MNB hivatalos árfolyama), a magyarok egy főre jutó megtakarítása évente átlagosan 439 ezer forinttal növekedett 2000 és 2016 között. (5. ábra)

Forrás: Eurostat and ECB adatai alapján saját számítás

6. ábra: Az Unió háztartásainak egy főre jutó reálértéken számított bruttó rendelkezésre álló jövedelme (az előző időszak %-ban)

Az Unió háztartásainak egy főre jutó reálértéken számított bruttó rendelkezésre álló jövedelmét mutatja a 6. ábra. A legalacsonyabb 2010 és 2013 között volt a rendelkezésre álló jövedelem változása az előző évhez képest, míg a legjelentősebb emelkedés az utolsó vizsgált évben 2016-ban látható. A visegrádi országokat vizsgáljuk, akkor már itt is jelentős eltérések figyelhetők meg, míg Lengyelországban 1,77%-os a megtakarítása ráta, addig Csehországban a legmagasabb 11,8% és Magyarország 9,62%, Szlovákia 8,81%-kal a középmezőnyben helyezkedik el a 2015. évi adatokat alapján. Az Unió háztartásainak egy főre jutó reálértéken számított bruttó rendelkezésre álló jövedelmét mutatja a vizsgált 2004 és 2016 között az előző időszak %-ban a legalacsonyabb 2010 és 2013 között volt a rendelkezésre álló jövedelem változása az előző évhez képest, míg a legjelentősebb emelkedés az utolsó vizsgált évben 2016-ban látható. (Széles, 2017)

2. táblázat: A lineáris trendszámítás eredményei néhány kiemelt ország esetében (%)

Országok	Lineáris trend 2004 és 2015 között	
	Egyenlet (y)	R ²
EU 28	$-0.0881x + 11749$	0.2264
Belgium	$-0.3766x + 16.82$	0.5270
Cseh Köztársaság	$0.0353x + 11393$	0.0194
Olaszország	$-0.4814x + 15584$	0.8094
Lettország	$-0.6840x + 5.6886$	0.1676
Litvánia	$-0.4259x + 5.3792$	0.1647
Magyarország	$0.0341x + 9.0882$	0.0091
Hollandia	$0.3381x + 10132$	0.5188

Ausztria	$-0.3385x + 16913$	0.5472
Lengyelország	$-0.4067x + 6.363$	0.7055
Szlovénia	$-0.2322x + 15692$	0.2377
Szlovákia	$0.1096x + 6.0433$	0.1869
Svédország	$0.9764x + 7.9748$	0.8795
Norvégia	$0.4596x + 8.300$	0.2902
Svájc	$0.4418x + 18853$	0.8614

Forrás: OECD adatbázis alapján saját számítás

Az egyes országok megtakarítási rátáit lineáris trendszámítással vizsgáltam. (2. táblázat) A magasabb rátájú országok, mint például Svédország és Ausztria esetében is hasonló eredmények születtek. Az egyes évek közötti jelentős különbségek közötti különbségek a negatív rátájú országok Lettország, Litvánia megtakarításaira jellemzőek.

Svájcot emeltem ki a 23,2%-os (2015-ben) legmagasabb megtakarítási ráta okán, ott egy trendszámítással kimutatásra került, hogy 0,4418% az átlagos növekedési üteme a megtakarítási rátának. Svájc mellett még a vizsgált országok közül Svédország, Hollandia, Olaszország, és Belgium esetében volt a vizsgált évben 10 % feletti a megtakarítási ráta.

Svájc esetében lineáris trendet alkalmaztam 2004 és 2015 között, fontos megemlíteni, hogy a 2007-ben kezdődött gazdasági és pénzügyi válság hatása befolyásolta az eredményt. A trendvonal illeszkedése szoros, mivel az $R^2 = 0.8614$. A megtakarítási ráta éves növekedési üteme 0.4418 % volt.

A megtakarítások összetétele

Az elmúlt néhány évben jelentősen megnőtt az éves megtakarítások összege. A magyar lakosság éves felhalmozott pénzeszközei 2015-ben majdnem 80%-kal nőttek 2012-höz képest. 2015-ben a háztartások nettó finanszírozási képessége 2665 milliárd forint volt, míg 2012-ben ez csak 1512 milliárd forint volt a Magyar Nemzeti Bank adatai szerint. A Magyar Statisztikai Hivatal szerint 2015-ben az egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP) elérte a 26699,2 USD-t vásárlóerő-paritáson. A Credit Suisse 2015-es felmérése szerint az egy főre jutó vagyon 30 796 dollár volt. A háztartások nettó megtakarításai 2015-ben a GDP 7,9%-át tették ki. A háztartások jelentős mennyiségű állampapírt vásároltak 2015-ben is, ami tovább növelte az államadósság finanszírozásában a lakosság szerepét és ezzel csökkentette a külső forrásbevonás szükségességét (Vöő 2016).

Az OECD a megtakarításokat az alábbi kategóriákba sorolja:

- készpénz és betét;
- értékpapírok (kivéve részvény);
- részvény és részesedést megtestesítő értékpapírok;
- befektetési alapokban lévő megtakarítás;
- életbiztosításban lévő tartalékok;
- nyugdíjalapok.

Az OECD adatbázisban szereplő országokat megtakarítási kategóriánként vizsgáltam, elsőként a 3. táblázatban szereplő készpénz és betétállomány adatok felhasználásával a 2000 és 2016 közötti időszakot elemeztem. A vizsgálat során használt adatokból kiderült, hogy a legjelentősebb megtakarítással a svájci és az USA háztartási rendelkeznek, míg az egy főre

jutó megtakarítás 2016-ban az egyik legalacsonyabb Törökországban volt (11482 USD/fő), azonban a készpénzben és betétben elhelyezett összeg, éppen Törökországban a legmagasabb, több mint 70 %-a az összes megtakarításnak. Az egy főre jutó megtakarítás 2000 és 2016 között az 3,65-szeresére növekedett Magyarországon, míg az USA-ban 1,82-szeresére emelkedett a vizsgált időszakban. Jelentős különbségek figyelhetők meg a vizsgált adatokban az egyes országok között, 2016-ban, ha a rangsor első helyén álló Svájc lakosainak megtakarításait 100%-nak tekintjük, akkor hazánkban 14,55%, míg Törökországban mindössze 4, 84% a megtakarítás egy átlagos svájci háztartáshoz képest.

A készpénzben és betétben elhelyezett megtakarítás 2016-ban igaz Törökországban (76,3%) a legnagyobb, de Görögország (65,8%) és Szlovákia (61,3%) is élen jár e tekintetben, valamint Szlovákia (61,3%), Oroszország (61,1%), Japán (51,5%) és Cseh Köztársaság (50,9%) esetében is a megtakarítások több, mint felét ebben a formában takarítják meg a lakosok. Ez a megtakarítási forma a legkevésbé népszerű Chilében (13%), az USA-ban (13,6%) és Svédországban (13,7%). Arra kerestem a választ, ha nem készpénzben, akkor jellemzően miben tartják a chilei, az amerikai és a svéd háztartások a pénzüket. A chileiek a nyugdíjról való öngondoskodást tartják leginkább szem előtt, erre takarékoskodnak a legtöbben (41,7%), majd a részvény (részesedés típusú) befektetések következnek 28,7%-kal, amelyet a rangsorban az életbiztosítások követnek. A svéd és az amerikai lakossági megtakarítások összetétele igen hasonló, a nyugdíjcélú és a részvény típusú megtakarítási formák 1/3-1/3 arányt képviselnek a megtakarítási portfólióikban. Törökországban a jelentős 76,3%-os készpénz és betét típusú megtakarítás mellett, még a részvénybe történő elhelyezés a maga 8,9%-os részesedésével említésre méltó, míg a felmaradó megtakarításon a többi megtakarítási forma szinte azonos mértékben osztozik.

Magyarországon a vizsgált időszakban 2000-ben volt a legnagyobb a készpénz és betét aránya a megtakarítási portfóliókban 39,9%-kal, majd ez lecsökkent a 2000-es évek elején. A 2008-as gazdasági és pénzügyi válság idején ismét emelkedésnek indult, de 36,5%-nál nem volt magasabb ezekben az években sem, 2016-ban 27,6%-át tartották a magyarok megtakarításaikat ebben a formában.

A készpénz és betét típusú megtakarításokra készítettem egy leíró statisztikát. A 3. táblázatban dőlt betűvel jelölt országok adatait nem tudtam figyelembe venni. Az eredmények a következőkben kerültek összefoglalásra:

- Átlagosan (mean) 2011-ben volt a legmagasabb a betét és készpénzállomány (35,47%), ami egy kicsivel haladja csak meg a 2008-as 35,21%-os értéket. A vizsgált időszakban a legalacsonyabb 2005-ben volt az átlagérték (31,47%).
- A legmagasabb és a legalacsonyabb érték közötti tartomány (range) vizsgálatából kiderült, hogy 2007-ben 51,19-cel a legnagyobb, míg 2005-ben 66,72-vel a legmagasabb a két érték közötti eltérés.
- A szórás, azaz az átlagtól való átlagos eltérés 2001-ben a legjelentősebb 15,59-es értékkel, míg 2011-ben a legalacsonyabb (15,27).
- A variancia 2001-ben mutatta a legmagasabb (243,305), míg 2007-ben a legalacsonyabb értéket (170,545).

A V4 ország lakosainak megtakarításait valamennyi kategóriában vizsgáltam (7. ábra, 2016. évi adatok). Igazán három szembevetendő különbség figyelhető meg, amíg a magyarok megtakarításaik csupán 27,6%-t tartják betétben, addig a szlovák lakosság körében ez igen népszerű forma több, mint 60%-os ez az arány. A tanulmány terjedelmi korlátaiból adódóan csak a 2016. évi adatokat tudtam bemutatni, de vizsgáltam a korábbi éveket is. Arra a megállapításra jutottam, hogy a betét, mint megtakarítási forma igénybevétele alacsony

aránya a jegybanki alapkamat csökkenésének következménye Magyarországon, ami 2018-ban sem éri el az 1%-ot, tehát nem érdemes az alacsony kamatozási betéteket választani. A jegybanki alapkamat változásának hatását a betéti kamatokra az utolsó fejezetben részletesebben is bemutatom. A másik fontos megállapítás, hogy a részvénybe (részsesedésbe) való befektetés Magyarországon igen népszerű több, mint 30% volt, míg a szomszédos Szlovákiában nem éri el az 1%-ot. A harmadik számunkra kedvezőtlen hír, hogy a nyugdíjalapokba való befektetés Magyarországon a legalacsonyabb 3,4%, míg ez az arány Szlovákiában 13%, de Csehországban és Lengyelországban is a hazainál magasabb értékek figyelhetők meg.

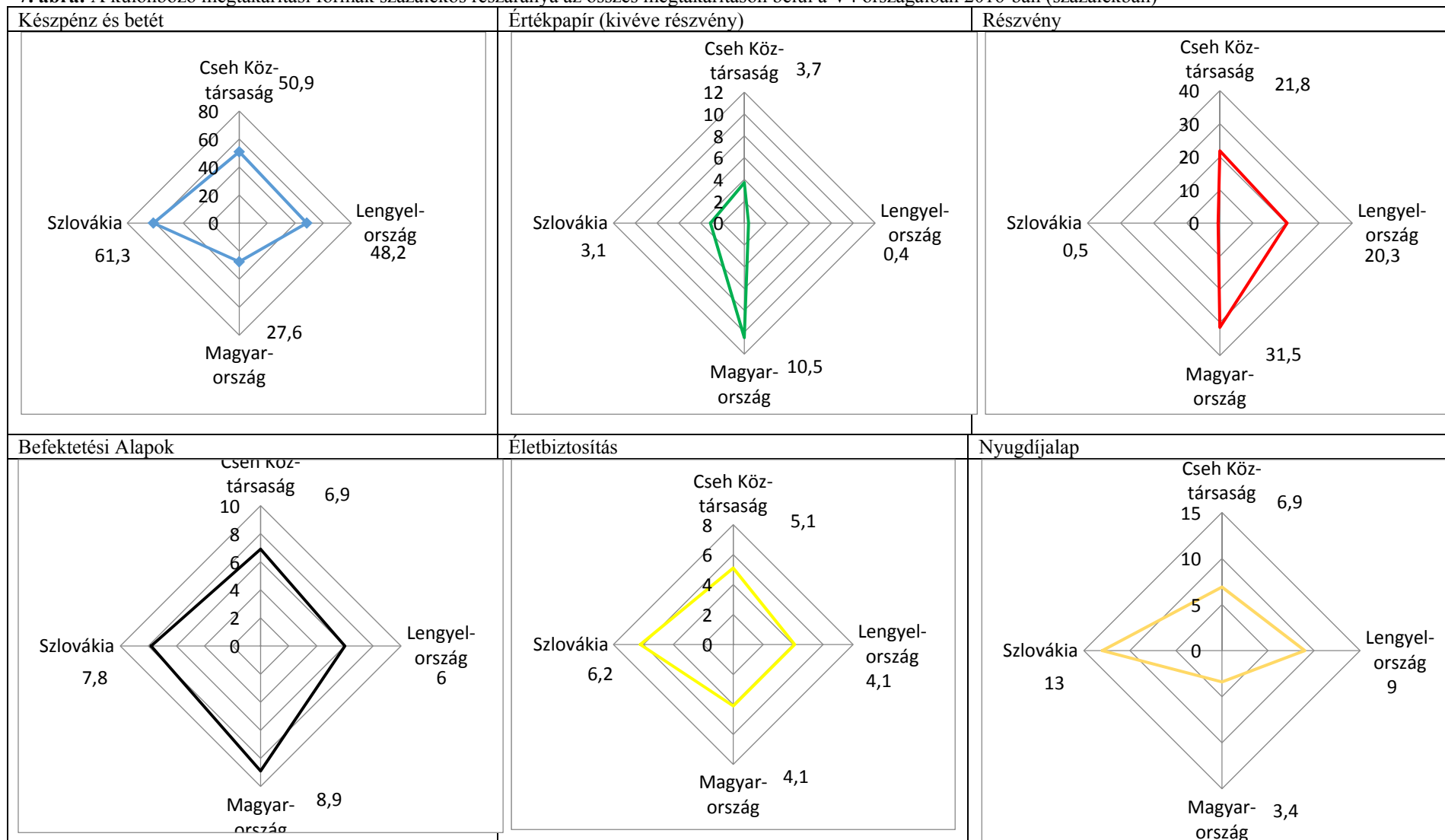
Napjainkban, a nyugdíjjal kapcsolatos ismert és várható problémák miatt a téma társadalmi szinten fontos és aktuális. A megtakarítás megléte és annak megfelelő volumene csökkenti a nyugdíjas évek bizonytalanságát. A társadalom korösszetétele is van a nyugdíjcélú megtakarításokra, ahogyan arról az irodalmi áttekintésben részletesen is szóesett a társadalom elöregedésével a nettó megtakarítás csökken. Sajnos, a háztartások jelentős része nem gondoskodik időben a nyugdíjas évei biztonságáról, pedig ez elengedhetetlen és az államnak többet kellene tennie, hogy ösztönözze az ilyen célú megtakarításokat. Jelenleg Magyarországon a nyugdíjcélú öngondoskodását az állam a személyi jövedelemadóról való rendelkezésen keresztül valósítja meg.

3. táblázat: A háztartások készpénz és betétállomány az összes megtakarítás arányában, 2000 - 2016 (százalékban)

	200	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ausztrália	18	19.5	19.5	19.4	18.0	17.22	16.5	16.5	21.7	20.5	21.6	23.1	22.0	22.0	22.1	22.4	22.0
Ausztria	46	46.8	47.3	46.9	45.2	42.69	40.5	40.8	44.5	43.2	41.8	42.6	41.7	40.6	40.3	40.6	41.2
Belgium	23	23.5	26.4	27.2	27.8	27.38	27.6	27.9	30.4	29.6	29.2	29.3	29.7	30.4	29.6	28.8	29.2
Brazília										21,5	22,0	21,7	21,5	22,9	24,7	21,6	
Kanada	20	21.7	23.7	23.1	22.8	21.29	20.8	21.0	24.7	23.7	22.9	23.6	23.0	22.0	20.9	21.2	21.0
Chile				14.4	14.1	13.31	13.2	11.6	13.3	10.9	10.6	24.1	13.0	12.9	12.9	12.9	13.4
Kolumbia																23.9	20.9
Cseh Közt.	49	51.0	49.7	48.3	50.7	50.4	51.1	51.3	52.9	53.6	52.3	53.9	51.4	51.4	51.0	50.1	50.8
Dánia	19	20.9	21.5	21.4	20.9	18.88	18.1	19.3	21.3	19.7	18.8	18.5	17.8	17.2	16.3	15.9	16.4
Észtország	28	33.2	27.3	26.3	23.0	22.53	22.0	21.7	22.7	25.4	27.6	30.1	29.6	27.0	26.8	29.0	30.0
Finnország	30	32.8	33.8	32.9	32.4	31.06	28.9	31.6	39.7	35.6	34.1	38.1	35.5	32.2	30.6	30.0	30.0
Franciaország	30	31.0	31.1	32.0	31.3	30.01	27.5	27.0	30.3	28.6	27.8	29.3	29.4	29.3	28.8	28.5	30.0
Németország	35	35.0	37.2	36.4	36.2	35.2	35.8	35.5	39.3	38.9	38.8	39.8	39.5	39.2	39.1	39.1	39.3
Görögország	45	55.7	58.1	54.7	54.2	51.61	50.8	51.7	70.4	71.5	75.5	78.9	73.6	63.9	69.5	66.5	65.9
Magyarország	39	39.3	37.6	38.2	36.4	35.5	33.7	33.4	36.5	35.5	33.1	34.0	32.8	29.6	28.5	28.0	27.6
Izland															14.8	14	14.1
Írország		34.1	39.0	36.3	36.4	35.84	35.8	38.3	42.8	41.9	41.0	40.7	39.6	38.9	37.0	37.3	37.3
Izrael		36.8	37.0	30.2	26.0	21.43	20.8	20.7	26.8	21.9	19.9	22.0	21.2	19.4	18.5	19.9	
Olaszország	22	24.4	24.6	25.1	24.6	23.41	23.3	25.7	28.8	29.7	30.3	31.1	31.1	30.7	30.8	30.6	31.9
Japán	51	52.4	52.4	51.9	51.3	48.24	47.4	51.0	54.0	53.2	53.2	53.8	52.5	52.0	50.6	51.5	51.5
Korea									48.9	46.3	45.6	46.3	44.5	44.0	43.2	42.8	43.7
Lettország	24	35.9	39.3	40.0	40.4	46.61	44.0	34.4	33.4	34.2	31.2	32.5	31.0	29.6	37.1	37.2	34.1
Litvánia	32	38.9	37.0	38.9	37.9	40.98	44.3	43.8	37.2	35.6	38.1	36.4	37.6	35.9	36.3	36.9	37.2
Luxemburg	41	43.5	46.0	46.0	44.5	44.56	42.4	45.8	47.0	42.3	41.9	45.0	45.4	45.2	44.2	45.0	44.5
Hollandia	18	19.5	20.6	20.9	21.6	21.33	21.8	23.2	22.4	23.0	22.1	21.4	21.0	21.2	19.1	18.7	18.0
Norvégia	31	32.5	34.1	32.6	30.8	28.45	27.5	27.4	29.8	28.3	28.0	29.1	28.9	28.8	28.8	28.6	28.2
Lengyelország	60	62.1	57.5	45.3	40.3	37.6	36.4	34.4	46.5	45.0	44.5	48.3	45.2	44.4	46.0	47.5	48.2
Portugál	47	48.1	46.8	42.9	40.7	38.79	38.1	38.5	41.8	41.4	40.7	43.4	42.7	42.5	42.9	44.2	45.1
Oroszország												65.1	63.6	62.5	60.1	60.5	
Szlovákia	72	74.3	74.6	72.6	68.1	66.72	64.1	62.9	60.7	62.4	61.4	63.5	62.9	61.5	59.7	61.8	61.3
Szlovénia		49.3	48.8	48.9	48.5	49.19	47.5	41.2	47.7	46.5	46.9	49.9	49.4	48.7	48.8	49.8	49.8
Dél-Afrikai	13	13.0	14.6	14.7	13.9	12.95	11.7	12.0	15.2	13.8	12.5	13.2	12.5	11.8	12.2	13.3	14.0
Spanyolország	39	39.6	41.6	38.5	37.8	36.38	35.6	37.8	46.8	47.0	48.2	46.9	47.3	44.6	42.4	40.9	41.5
Svédország	13	14.5	15.2	14.3	13.6	12.33	12.1	14.1	16.3	14.9	14.4	15.7	15.8	15.1	13.7	13.6	13.7
Svájc	24	25.6	27.2	27.6	27.6	27.47	27.2	27.4	29.4	28.9	30.2	31.7	32.3	32.3	32.0	32.0	32.3
Törökország											72.9	75.9	73.9	75.4	74.5	75.5	76.2
UK	19	20.9	22.3	22.9	23.5	23.06	23.9	24.7	27.0	26.0	25.8	24.6	25.2	25.8	24.2	24.7	24.1
USA	10	11.5	12.9	12.3	11.8	11.69	11.5	11.7	14.4	13.9	13.1	14.2	14.0	13	13.1	13.5	13.6

Source: OECD adatbázis alapján

7. ábra: A különböző megtakarítási formák százalékos részaránya az összes megtakarításon belül a V4 országokban 2016-ban (százalékban)

Forrás:

OECD

adatai

alapján

saját

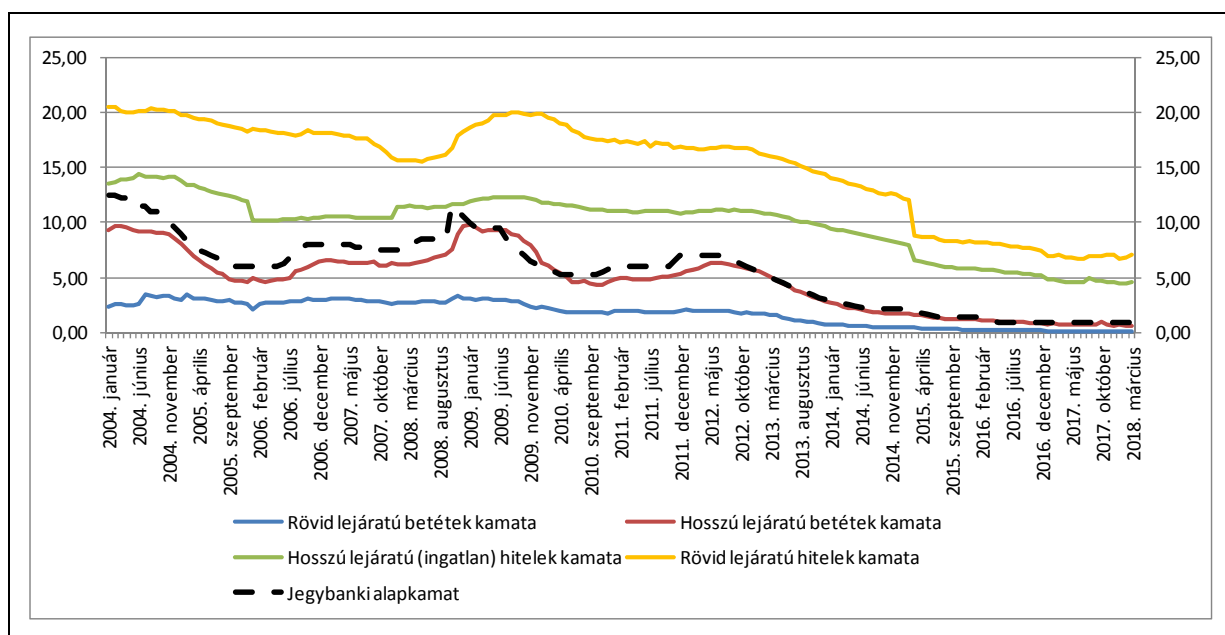
szerkesztés

A JEGYBANKI ALAPKAMAT VÁLTOZÁSÁNAK HATÁSA A BETÉTI ÉS A HITEL KAMATOKRA

A jegybanki alapkamat a monetáris politika egyik fontos eszköze, a gazdaságba kiáramló pénz mennyiségének befolyásolója. A 2007. évi gazdasági és pénzügyi válságot követően több ország alkalmazta a jegybanki alapkamat csökkentésének mechanizmusát a gazdasági szereplők forráshoz jutási lehetőségeinek ösztönzésére. Ez nemcsak a hitelkamatok, hanem a betéti kamatok csökkenését is eredményezte, ez az egyik oka, hogy a magyar lakosság már nem banki betétben tartja a megtakarításainak nagy részét, mint az korábban jellemző volt, hanem más alternatív megtakarítási formákat keresett. Hazánkat 2008 őszén érte el a válság, ez jól látható a 7. ábrán, mivel 2018 októberében 11,5% volt a jegybanki alapkamat és, azóta folyamatosan csökken, jelenleg sem éri el az 1%-ot. Az MNB nem szándékozik a közeljövőben emelni a jegybanki alapkamatot, pedig a 2018 júniusában 320 forint fölé emelkedő euró árfolyam rákényszerülheti erre a lépésre.

A rövid lejáratú átlagos betéti kamat 2008 novemberében 3,36% volt és, azóta folyamatosan csökken, 2018 márciusában 0,05%-os értéket mutatott a Magyar Nemzeti Bank statisztikája, ami majdnem nulla. Ahogy azt a 7. ábra mutatja a hosszú lejáratú betéti kamatok kicsivel később 2009 júniusától (akkor 9,31%-ot mértek) kezdték követni a jegybanki alapkamat változását és a tendencia hasonló, mint a rövid lejáratú betéteknél. 2018. márciusában a hosszú lejáratú betétek kamata 0,65% volt.

A hosszú lejáratú betétek kamata szinte teljesen együtt mozog az alapkammal, ami azt jelenti, ha csökken az alapkamat, mint irányadó kamatláb, akkor erre azonnal reagálnak a pénzintézetek. Érthető is a részükről ez a gyors reagálás, mivel a kiadásaikat szeretnék mielőbb csökkenteni, már pedig a betéti kamat és a hitel kamat különbsége a legnagyobb bevételi tételük. Ez a magyarázta, annak a jelenségnek, hogy a hitelkamatok nem követték ilyen gyorsan az alapkamat csökkenését, egészen 2015-ig egész magasan tartották a hitelkamatokat, amikor is egy év alatt 2015 január és decembere között a hosszú lejáratú hitelek kamata közel 2,5%-kal, míg a rövid lejáratú hitelek kamata közel 4%-kal csökkentek.

Forrás: MNB adatai alapján saját szerkesztés

7. ábra: A betéti és hitel kamatok, valamint a jegybanki alapkamat alakulása Magyarországon 2004 és 2018 között

KÖVETKEZTETÉSEK

A makroökonómia egyik alapfeltevése, hogy a megtakarítások adják a beruházások alapját. A megtakarítás nagysága, összetétele a gazdaság fontos fokmérője.

A hosszú távú öngondoskodásunkra való törekvés egy pénzügyi válság idején még nagyobb figyelmet igényel. A háztartások tudatosabbá váltak pénzügyi döntéseikben ezek időszak alatt. Az egyes országokban igen eltérő szabályozó rendszer működik és az állam is különböző módon és mértékben járul hozzá a megtakarítások volumenének emelkedéséhez, szerkezetének változásához. A szabályozási rendszerek közül az adórendszer az egyik legfontosabb eszköz egy kormányzat kezében a megtakarítások ösztönzésére. Nagy kihívást jelentő feladat annak kimutatása, hogy az egyes országok között mutatkozó különbségek miből adódnak.

Jelentős különbségek figyelhetők meg a megtakarítási ráta alakulásában 2000 és 2016 között. A legmagasabb megtakarítási rátával rendelkező országok Svájc, Svédország és Németország, míg a rangsor végén a legalacsonyabb rátával rendelkezők Bulgária, Cyprus, Lettország és Litvánia. A magyar megtakarítási ráta 2009-ben volt a legmagasabb, mivel a lakosság próbált felkészülni az esetleges váratlan kiadásokra, de ez az ijedtség nem tartott sokáig, 2009-től folyamatosan csökken a hazánk és az Uniós országok átlagos megtakarítási rátája is.

Elemeztem a készpénz és betét típusú megtakarításokat az OECD adatai alapján, amelyből kiderült, hogy a legjelentősebb megtakarítással a svájci és az USA háztartási rendelkeznek, míg az egy főre jutó megtakarítás 2016-ban az egyik legalacsonyabb Törökországban (11482 USD/fő), azonban a készpénzben és betétben elhelyezett összeg, éppen Törökországban a legmagasabb, több mint 70%-a az összes megtakarításnak. Továbbá arra kerestem a választ, ha nem készpénzben, akkor jellemzően miben tartják a chilei, az amerikai és a svéd háztartások a pénzüket (ezekben az országokban alacsony a betét és a készpénz aránya). A chileiek a nyugdíjról való öngondoskodást tartják leginkább szem előtt, erre takarékoskodnak a legtöbben (41,7%). A svéd és az amerikai lakossági megtakarítások összetétele igen hasonló, a nyugdíjcélú és a részvény típusú megtakarítási formák 1/3-1/3 arányt képviselnek a megtakarítási portfólióikban.

Az OECD adatainak felhasználásával, a választott országokban vizsgáltam a készpénz és betét típusú megtakarítást, amelyek átlagosan a 2011-ben volt a legmagasabb 35,47%-kal, ami egy kicsivel haladja csak meg a 2008-as 35,21%-os értéket. A vizsgált időszakban a legalacsonyabb 2005-ben volt az átlagérték 31,47%-kal. Az értékek közötti szórás 2001-ben volt a legjelentősebb és 2011-ben a legalacsonyabb.

A visegrádi országokra vonatkozóan az alábbi megállapítások tettem:

- a magyar lakosság alacsony arányban tartja betétben a megtakarításait a többi országhoz képest, ennek egyik fő oka az alacsony jegybank alapkamat, amely jelentősen befolyásolja a betéti kamatokat;
- a részvénybe (részesedésbe) való befektetés a V4 országai közül hazánkban a legmagasabb, mivel a betét nem biztosít kellő hozamot, így más befektetési formákat részesítenek előnyben;
- a nyugdíjalapokba való befektetés Magyarországon a legalacsonyabb (3,4%), ami nyugtalanítóan ható a jövőre való tekintettel. Ez az érték, annak ellenére ilyen alacsony, hogy állam különböző ösztönzőkkel próbálja motiválni a nyugdíjcélú öngondoskodást.

IRODALOMJEGYZÉK

- Ambrus, R. – Kaufman, I.** (2011) Tax-saving, innovative ententes for small and medium-sized enterprises in Hungary. *Journal of International Relations* 9 (1): 77-83.
- Bakos-Tóth, E. – Baranyi, A.** (2016) A pénzügyi ismeretek főiskolán történő oktatásának gyakorlati tapasztalatai és perspektívái. In: Takácsné György K. (szerk.) *Innovációs kihívások és lehetőségek 2014-2020 között: XV. Nemzetközi Tudományos Napok*. 1704 p. Konferencia helye, ideje: Gyöngyös, Magyarország, 2016.03.30-2016.03.31. Gyöngyös: Károly Róbert Főiskola, pp. 115-120.
- Bekker, Zs.** (szerk.) (2002) *Alapművek, alapisirányzatok*. Budapest: Aula Kiadó. (Gazdaságelméleti Olvasmányok 1.)
- Bekker, Zs.** (szerk.) (2005) *Közgazdasági Nobel-díjasok 1969 – 2004*. Budapest: KJKKERSZÖV Jogi és Ületi Kiadó Kft.
- Bloom, D. E. – Canning, D. – Mansfield, R. - Moore, M.** (2006) *Demographic Change, Social Security and savings*. The National Bureau of Economic research (NBER) Working Paper. (12621): .p. 41.
- Bodie, Z. – Merton, R. C. – Cleeton, D. L.** (2011): *A pénzügyek közgazdaságtana*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Csiszárík-Kocsir, Á. – Varga, J. – Fodor, M.** (2016) A pénz helye és értéke a mindennapi pénzügyi gondolkodásban egy kutatás eredményei alapján; „Korszerű szemlélet a tudományban és az oktatásban“ – A Selye János Egyetem Nemzetközi konferenciája, Komarno, 2016. szeptember 13.-14., (szerk.: Juhász Gy. – Korcsmáros E. – Huszárík E.), pp. 73-83.
- Eurostat adatbázisa** <http://ec.europa.eu/eurostat/web/sector-accounts/data/annual-data>
Letöltve 2017. 08. 05.
- European Central Bank (ECB) adatbázis.**
<http://sdw.ecb.europa.eu/reports.do?node=1000004869> Letöltve 2018. 02. 18.
- Friedman, M.** (1996) *Kapitalizmus és szabadság*. Budapest: Akadémiai Kiadó, Florida-Budapest: MET Publishing Corp.
- Halpren, L. - Koren, M. - Kőrösi, G. – Vincze, J.** (2004) A minimálbér költségvetési hatása. *Közgazdasági Szemle* 51 (4): 325- 345.
- Horváthné Kökény, A.** (2014): *Az állami szabályozás hatása a lakosság hosszú távú megtakarításaira*. PhD értekezés. Szent István Egyetem Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola. p. 272.
- Horváthné Kökény, A. – Horváth, M. – Széles, Zs.** (2013) Az állam befolyásoló szerepe a megtakarítások és a pénzügyi kultúrára. *Társadalomkutatás* 31: 443-462.
- Horváthné Kökény, A. – Horváth, M. – Széles, Zs.** (2013) *Megtakarításhoz kapcsolódó elméletek*. *Gazdaság & Társadalom* (4): 109-124.
- Horváthné Kökény, A. – Széles, Zs.** (2014) *Mi befolyásolja a lakosság hosszú távú döntéseit?* *Pénzügyi Szemle* (4): 457-475.
- Hussein, K. A. – Thirwall A. P.** (1999) *Explaining Differences in the Domestic Savings Ratio Across Countries: A Panel Data Study*. *Journal of Development Studies*. Vol 36. No 1. pp. 31-52.

- Keynes, J. M.** (1965) A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- Kohn, M.** (1998) Bank- és pénzügyek, pénzügyi piacok. Budapest: Osiris Kiadó – Nemzetközi Bankárképző. p. 1058.
- Labri, D. A.** (2013) The Long Run Determinants of Private Domestic Savings in Ghana: A Cointegration Approach. *Journal of Economics and Sustainable Development* 4 (4) 125-137.
- Losonczi, Cs. – Magyar, G.** (1993) Pénzügyek a gazdaságban. JUVENT Budapest. p. 397.
- Magyar Nemzeti Bank** <https://www.mnb.hu/fogyasztovedelem/dontenem-kell/befektetes-megtakaritas/megtakaritastipusok> Letöltve 2018. 04. 01.
- Mankiw, N. G.** (2005) Makroökonómia. Budapest: Osiris Kiadó. p. 564.
- Modigliani, F.** (1986) Life Cycle, Individual Thrift, and the Wealth of Nations, *American Economic Review*, pp. 297-313.
- Nemec, J. – Wright, G.** (szerk.) (2000) Közösségi Pénzügyek: Elmélet és gyakorlat a Közép-Európai átmenetben. Budapest: Aula Kiadó
- OECD database.** <https://data.oecd.org/hha/household-savings.htm> letöltés dátuma 2018. 06. 10.
- OECD** (2018). Taxation of household savings. OECD, No.25, 242 p.
- Pearce, D.W.** (szerk.) (1993) A modern közgazdaságtan ismerettára. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. pp. 495
- Samuelson, P.A. – Nordhaus, W.D.** (1993) Közgazdaságtan. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, p. 1353
- Stiglitz, J. E.** (2008) Report by the Stiglitz Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Executive Summary. p. 12. <http://www.stat.si/doc/drzstat/Stiglitz%20report.pdf> Letöltve 2018.04. 10.
- Széles, Zs.** (2017) A háztartások megtakarítási rátája és annak összetevői az Európai Unióban In: Resperger R., Czeglédy T. (szerk.) Geopolitika stratégiák Közép-Európában (nemzetközi tudományos konferencia, Sopron, 2017. november 9.) Tanulmánykötet p. 821. Soproni Egyetem Kiadó, pp. 782-791.
- Tatay, T.** (2009) A háztartások pénzügyi megtakarításai Magyarországon Doktori értekezés
- Vaniss, F. – Baranyi, A. – Taralik, K.** (2012) Öngondoskodás jelentőségének vizsgálata primerkutató alapján *Acta Carolus Robertus* 2 (2): 117-124
- Varga, J.** (2017) Az adóteher-csökkentés és a gazdaság kifehérítésének pályája Magyarországon 2010 után. *Pénzügyi Szemle* 62 (1): 7-20.
- Vigvári, A.** (2008) Pénzügy(rendszer)tan. Budapest, Akadémiai Kiadó. p. 468
- Vigvári, A.** (2010) A pénzügyek alapjai. Budapesti Gazdasági Főiskola Budapest. https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/0007_c4_1070_1072_penzugyekalapjai_scorm/borito_rxPqTTRclho5cvm0.html Letöltve 2018. 06. 12.
- Vőő, Gy.** (2016) Emelkedik a lakosság megtakarítása. http://magyarhirlap.hu/cikk/52864/Emelkedik_a_lakossag_megtakaritasa Letöltve 2018. 01. 12.

Zeller, Gy. – Koltai, Z. (2014) Pénzügyi alapismeretek. Kézikönyv E-Könyv Magyarország Kft. p. 179.

KAMATKÖRNYEZET HATÁSA A BEFEKTETÉSI ALAPOK ÁLLOMÁNYÁRA

BARANYI ARANKA

egyetemi docens

Eszterházy Károly Egyetem, Gyöngyösi Károly Róbert Campus

A befektetési alapok állománya összehasonlítva az állampapírok vagy éppen a készpénz állomány nagyságával 2017 végén 4200 milliárd forintos állományi értékkel a harmadik legnagyobb megtakarítási értéket mutatott. A hazai lakosság az alacsony kamatkörnyezetre reagálva folyamatosan csökkenti látraszóló megtakarításait és vagy fogyasztásra költi, vagy a készpénztartást választja, vagy elmozdul más magasabb hozamokkal kecsegtető befektetések irányába. Ezen szemlélet mód a befektetési alapok szerkezetét is módosította. A Bamosz adatai alapján 2018-ban a megtakarítási állomány ezen megtakarítási formában 6200 milliárd forintot tett ki, azonban a pénzügyi, kötvény és tőkevédett alapok állománya jelentősen lecsökkent, ugyanakkor az ingatlanalapok és vegyes alapok állománya érdemi növekedést mutatott. A kutatás célja részletesen vizsgálni az elmúlt évtizedben bekövetkező befektetési alapok állományának szerkezeti átstrukturálódását. Választ keresve arra a kérdésre, hogy az alacsony kamatkörnyezet hogyan hat az alapok szerkezetére, hogyan változik meg a tartósan alacsony hozamok hatására a kockázatvállalási hajlandóság. Az alacsony kamatkörnyezet hatására a megtakarítások szerkezetében a korábban meghatározó hányadot képviselő bankbetétek helyett a lakosság számára az állampapírok és a befektetési alapok lettek a befektetések célpontjai. A 2013-as bázisidőszakot tekintve a legnagyobb növekedés a hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok állományában következett be, ezt követte a befektetési alapok növekedése és végül a készpénz és bankbetét állomány.

Kulcsszavak: *Megtakarítás, Értékpapírok, Hozam, Kamat, Pénzügyi instrumentumok*

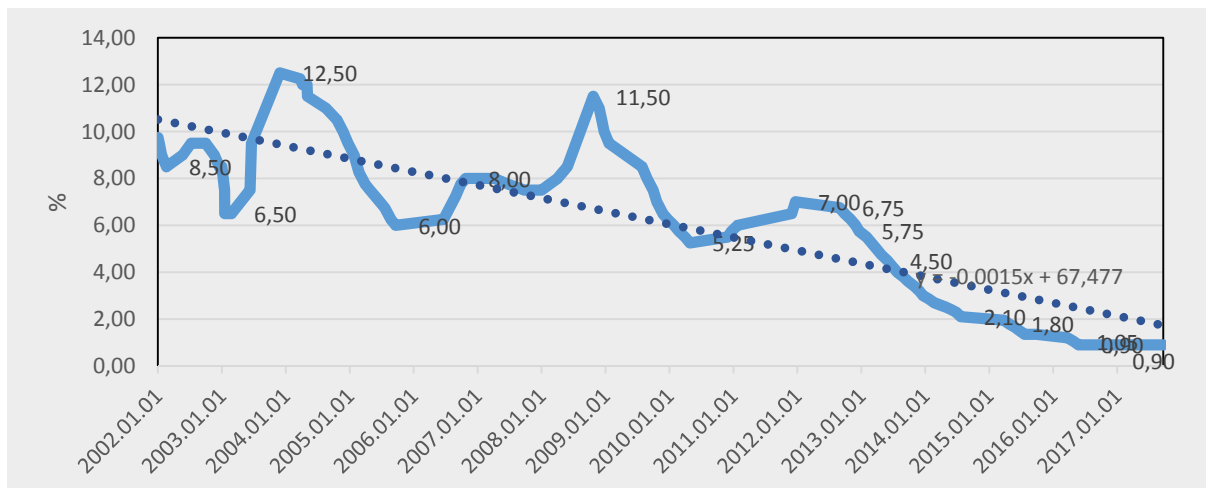
SZAKIRODALOMI HÁTTÉR

A megtakarítások fogalmát a közgazdaságtan a jövedelem el nem fogyasztott részeként definiálja, vagyis a fogyasztó nem most költi el jövedelmét, hanem egy későbbi időpontra halasztja. A jelenbeli és jövőbeli jövedelmek és fogyasztás közötti átváltás lehetőséget ad az egyénnek fogyasztása által elérhető együttes haszon maximalizálásra. (Kopányi 1997) A permanens jövedelem elmélet szerint a fogyasztók eltérő módon reagálnak fogyasztásukkal a megváltozott jövedelemhelyzetet illetően. (Samuelson - Nordhaus 1990) A közgazdászok véleménye nem egységes abban a tekintetben, hogy az államnak kell e ösztönözni az egyes megtakarítási formákat, vagy teljesen egyenlő feltételeket kell biztosítani és majd a piac eldönti milyen formát is preferál az egyén. (Mankiw 2005) A Keynes-féle modell szerint a fogyasztás elsősorban a reáljövedelmektől függ. (Lovics 2010) A megtakarítás összegének nagyságát, szerkezetét számos tényező befolyásolja, többek között a pénzügyi ismeretek köre, demográfiai összetevők, háztartások meglévő reálvagyon, állami szabályozás, kockázatvállalási hajlandóság. (Horváthné - Széles, 2014)

Csernák (2016) 406 fős mintán alapuló kutatásában a megtakarításokkal kapcsolatos ismérveket a likviditás és biztonság faktorra osztotta, amelyek alapján képzett klaszterelemzés négy csoportot eredményezett. A „Kockázatkerülők” számára fontos volt, hogy a megtakarításuk biztonságban legyen, a megtakarítások készpénzé konvertálása és annak

gyorsasága nem volt olyan fontos kritérium. A „Tudatosak” számára, a megtakarításaikkal kapcsolatban a biztonság és a likviditás is egyaránt fontos. A „Megfontoltak” csoportjára jellemző, hogy a megbízhatóság fontos tényező a megtakarításaikkal kapcsolatban, a likviditás már nem olyan meghatározó. A „Kockázatóknak” csoportjára az volt a jellemző, hogy a biztonság, kiszámíthatóság kevésbé jellemző a korábban bemutatott csoportoknál, ezzel szemben a likviditási faktor hatása megközelíti a „Tudatosak” és „Megfontoltak” szintjét. A biztonság és likviditás mellett fontos tényező lehet a befektető pénzügyeit intéző pénzügyi szervezettel kialakult attitűd, ennek szerepére mutatnak rá Hegedűs és szerzőtársai 2017-es kutatásukban. (Hegedűs et al. 2017)

A vizsgálat központi kérdése a befektetési alapok állományának vizsgálata. De mit is értük ez alatt a pénzügyi megtakarítási forma alatt? Gál (2011, 249p) szerint „a befektetési jegy a befektetési alapok nevében javára és terhére meghatározott módon kibocsátott átruházható értékpapír”. A későbbiekben ezen értékpapír állományában bekövetkező változások kerülnek elemzésre. A vizsgálat célja egyrészt a pénzügyi instrumentumok állományának szerkezetének elemzése, ezen belül is részletesen a befektetési alapok szerkezetének vizsgálata, változások bemutatása. A vizsgálat a megtakarítási szerkezet alakulásvizsgálatát tűzte ki célul az alapkamat alakulásának tükrében, ezért bemutatom az alábbi ábrán az irányadó instrumentum alakulását.

Forrás: saját szerkesztés az MNB adatai alapján

1. ábra: Jegybanki alapkamat változásának mértéke (2002-2017)

ANYAG ÉS MÓDSZERTAN

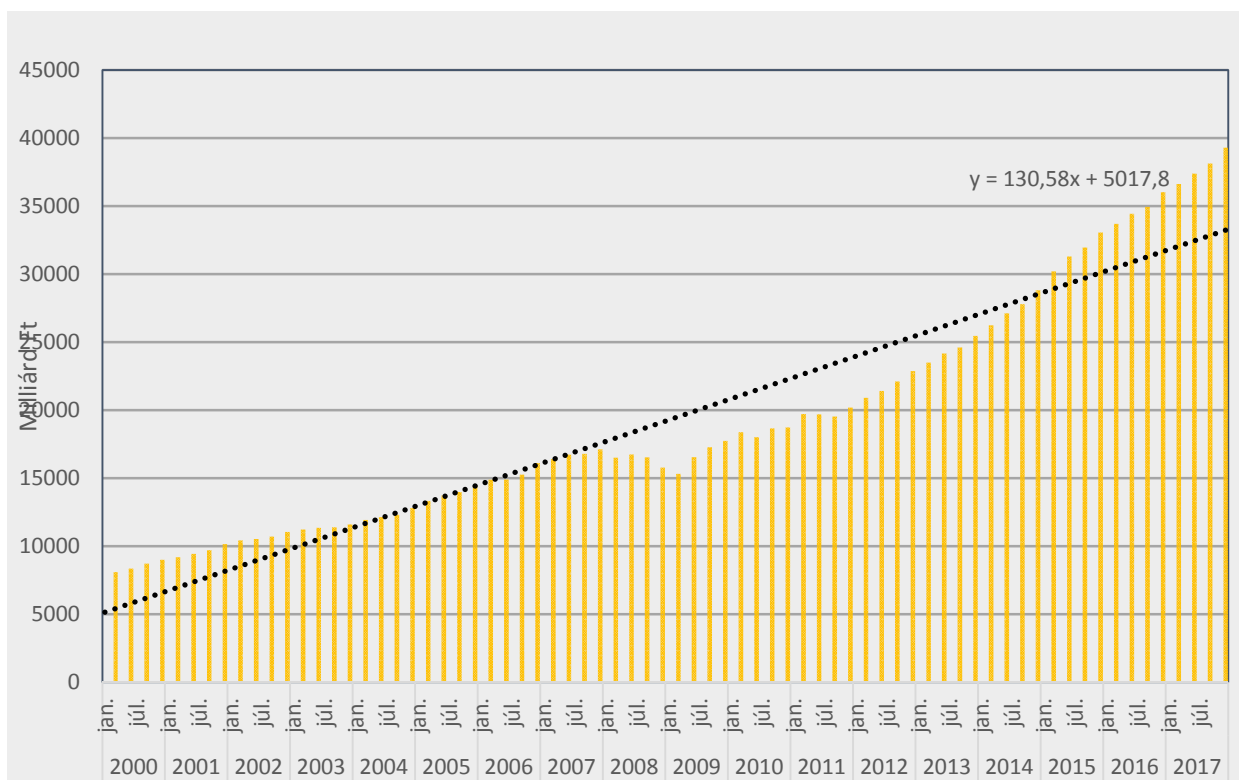
A hazai lakosság nettó pénzügyi vagyona az elmúlt években töretlen növekedést mutatott. A szakirodalomban számos elmélettel és kutatással találkozhatunk, amelyek primer és szekunder adatok alapján vizsgálják, hogy milyen tényezők is hatnak a háztartások megtakarításaira. Vizsgálatom aktualitást adja, hogy számos tényező kedvező irányba alakult az elmúlt időszakban pl. reáljövedelmek emelkedése, ingatlanpiac megélénkülése. Az elemzés központi eleme, hogy a jegybanki alapkamat csökkenésével hogyan rendeződött át a háztartások vagyonszerkezete. A vizsgálathoz a KSH és az MNB aktuális adatbázisait használtam fel és elemeztem statisztikai viszonyszámok segítségével. A KSH adatbázisának elemzése a készpénz, bankbetétek, hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok, részvények és részesedések, befektetési jegyek viszonylatában történik. Az MNB adatbázis elemzése a

háztartások nettó pénzügyi vagyonának elemzésre koncentrálnak. Az elemzett időszak 2001-2016 közötti időintervallumot öleli fel.

EREDMÉNYEK

A jegybanki alapkamat a monetáris politika meghatározó eleme. Az alapkamat meghatározza az üzleti bankok és a központi bank közötti finanszírozás árát, ezáltal hat az üzleti bankok likviditására és annak kezelésére. A pénzügyi válság idején a központi bankok rendelkezésre álltak, hogy a pénzügyi stabilitása biztosítva legyen az üzleti bankoknak. Noha ezen folyamatok meghatározzák a gazdasági szereplők életét, közvetetten szembesülnek a háztartások és a vállalkozások a jegybank és az üzleti bankok között lezajlott változásokkal. A kamatváltozás hat a gazdaságban lévő folyamatokra, emelkedése a befektetőket a biztonságos magtakarítások felé terelik, csökkenése a kockázatosabb instrumentumok irányába tereli a gazdasági szereplők megtakarításait. Az elmúlt 15 évben az alapkamatot ciklikusság jellemezte (1. ábra).

A válság rámutatott, hogy a pénzügyi piacok kiszáradása csakis központi beavatkozás útján indulhat újra, ennek kiváló példáját láthattuk a NHP bevezetésével, ugyanakkor a megtakarítási szerkezetben is átrendeződések következtek be.

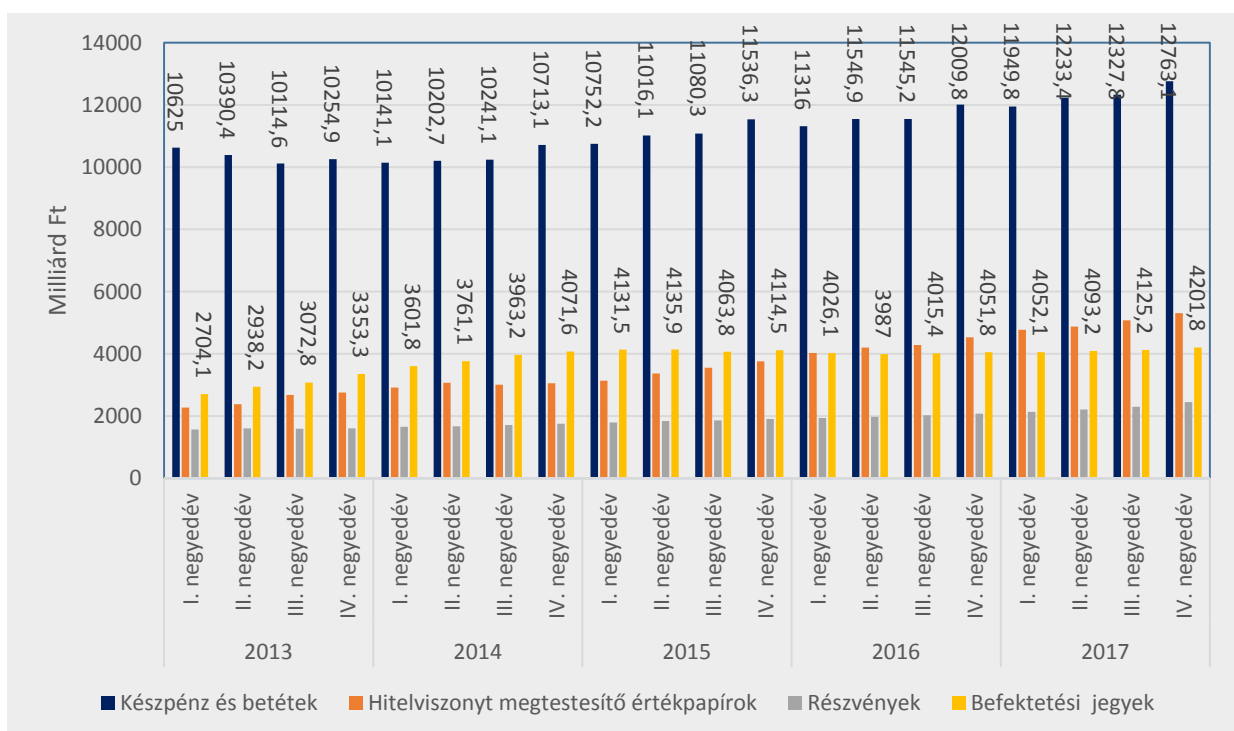
Forrás: saját szerkesztés az MNB adatai alapján

2. ábra: A háztartások nettó pénzügyi vagyona

A háztartások nettó pénzügyi vagyona 2000 és 2017 között, mint ahogy a trend is kifejezi folyamatos növekedést mutat. A növekedés intenzitásában fedezhetünk fel némi eltéréseket a vizsgált időszakban, 2007 végéig szinte töretlen a gyarapodás, aztán beköszöntött a pénzügyi és gazdasági válság, ami visszavetette a háztartások vagyongyarapódását. A 2009-es mélypont után újabb növekedési lendület vett a pénzügyi vagyongyarapodás. A háztartások a rendelkezésre álló jövedelemük egy részét képesek megtakarítani és azt pénzügyi vagy

reáljavakba fektetik. Az eurostat adatai szerint 2015-ben ez a ráta hazánkban 9,62%, osztrák szomszédunknál 12,47%, az EU 28 országának átlaga 10,89%. Az Európai Unióban a háztartási szektor összesen több mint 61 ezer milliárd euró vagyonnal (a GDP 438 százaléka) rendelkezett 2014 végén, ebből a reáleszközök állománya közel 30 ezer, a pénzügyi eszközöké bő 31 ezer milliárd eurót tett ki. Hazánk esetén a nettó vagyon a GDP 200%-a, Ausztria esetén ez több mint 300%. Az MNB 2017-es közleménye szerint az egy főre jutó bruttó jövedelem hazánkban 2 millió forint, addig ez az összeg az EU átlagot tekintve is meghaladja az 5 millió forintot, így könnyen belátható a vagyongyarapodás mértéke és különbsége az egyes országok között. ”Érdekes, hogy az európai uniós országok többségében a háztartások közvetlenül kevés értékpapírt tartanak, illetve, hogy vannak még olyan országok, ahol a háztartási pénzügyi megtakarítások nagyobb része pénzeszközökben, azaz készpénzben és bankbetétekben van.” <https://www.mnb.hu/sajtoszoba/sajtokozlomenyek/2017-evi-sajtokozlomenyek/atfogo-statisztika-a-haztartasi-megtakaritasokrol> letöltve 2018. 07.06.

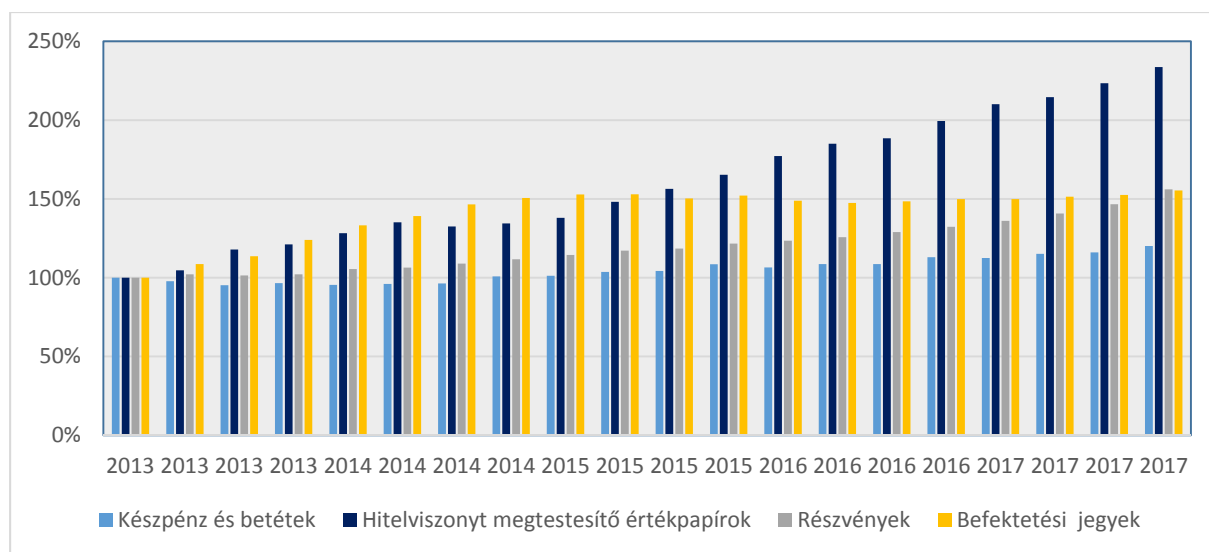
A magyarországi háztartások pénzügyi eszközeinek legnagyobb részét a készpénz és bankbetétek teszik ki, ennek állománya is folyamatos növekedést mutat, közel 13 ezer milliárd forintot tesz ki 2017. év végén, az alacsony kamatok ellenére is jelentős vagyont tartanak a magyar háztartások likvid eszközökben. (3. ábra) Az alacsony kamatkörnyezet azonban kedvezett a hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok állomány növekedésének, az állomány 2016 első negyedévében közel azonos értéket tett ki a befektetési jegyek állományának értékével. 2016 második negyedétől azonban fordulat következik be a megtakarítási szerkezet tekintetében, a kötvényekbe és más hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok esetén jelentősebb a vagyongyarapodás mint a részvények és a befektetési alapok vonatkozásában. 2018-as aktuális hozamok 3 és 5 éves befektetések esetén állami garancia mellett 3,5-3,8% biztos hozam, szemben a banki 2% vagy az alatti kamatokkal. Természetesen, ha valaki célirányos megtakarítást választ, például egy lakás-előtakarékosságot, vagy nyugdíj-előtakarékoskodást, akkor a kamatjövedelem mellett jelentős állami támogatással is lehet számolni.

Forrás: saját szerkesztés az MNB adatai alapján

3. ábra: Háztartások főbb pénzügyi instrumentumai (2013-2017)

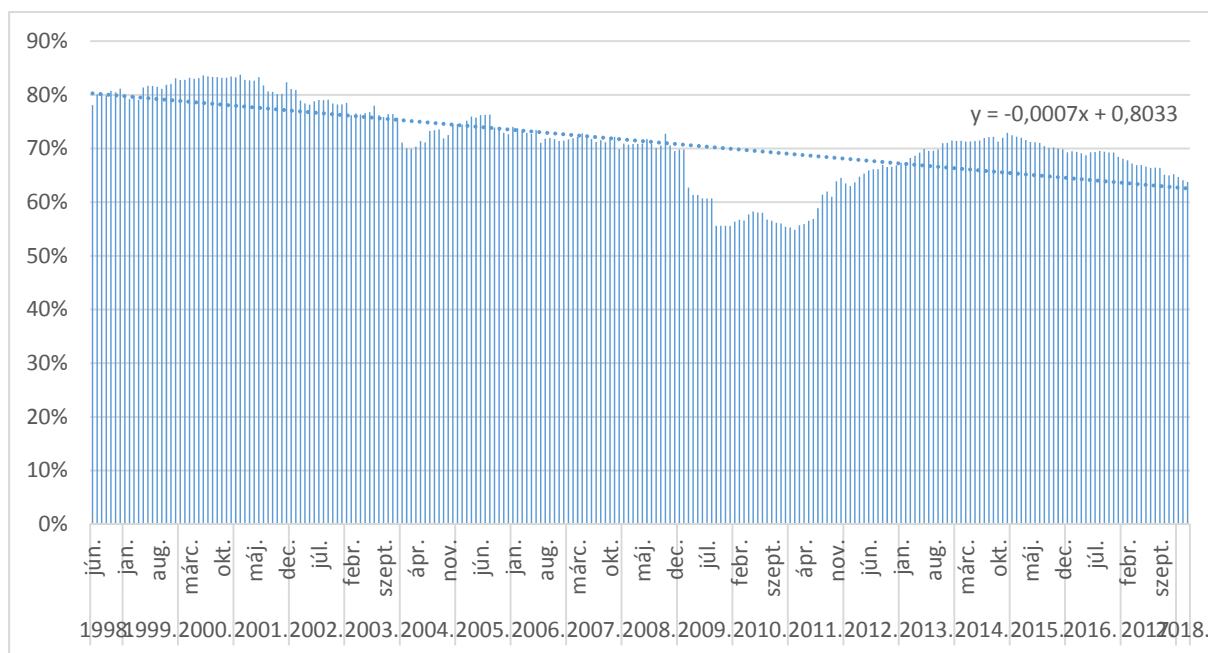
Annak ellenére, hogy a magyar háztartások az utóbbi években kevésbé preferálták a befektetési alapokat, a nettó eszközérték nagyságában gyarapodás figyelhető meg, természetesen ez nem csak a új megtakarításoknak köszönhető, hanem az alapkezelők vagyongazdálkodásának, befektetési politikájának is. A következőkben megvizsgáltam 2013 első negyedévét bázisidőszaknak tekintve, hogy milyen mértékű volt a változás készpénz és bankbetétek, hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok, részvények és a befektetési jegyek állományát tekintve. Ez az összehasonlítás is azt mutatja, hogy a háztartások a biztonságos és stabil hozamot ígérő befektetéseket preferálták leginkább, messze a legnagyobb növekedést mutatnak a kötvények, 2013 első negyedévéhez képest több mint 130-140%-os növekedés tapasztalható az állampapírok állományában, ehhez hozzájárult, hogy könnyen elérhető megvásárolható pénzügyi instrumentumról van szó, nem csak a bankokban lehet hozzájutni, intenzív értékesítés támogatás is segíti a növekedést. A részvények esetében hiába a növekedési potenciál, a sokkal nagyobb hozam elérésének a lehetősége, mint ahogy a korábbi statisztikai adatokból is láttuk az EU-s átlaghoz képest egy főre jutó alacsony háztartási jövedelmek nem teszik feltétlenül lehetővé a viszonylag magas kockázattal, esetenként lassú megtérüléssel járó befektetési formák választását az átlag háztartások vonatkozásában. (4. ábra)

Forrás: saját szerkesztés az MNB adatai alapján

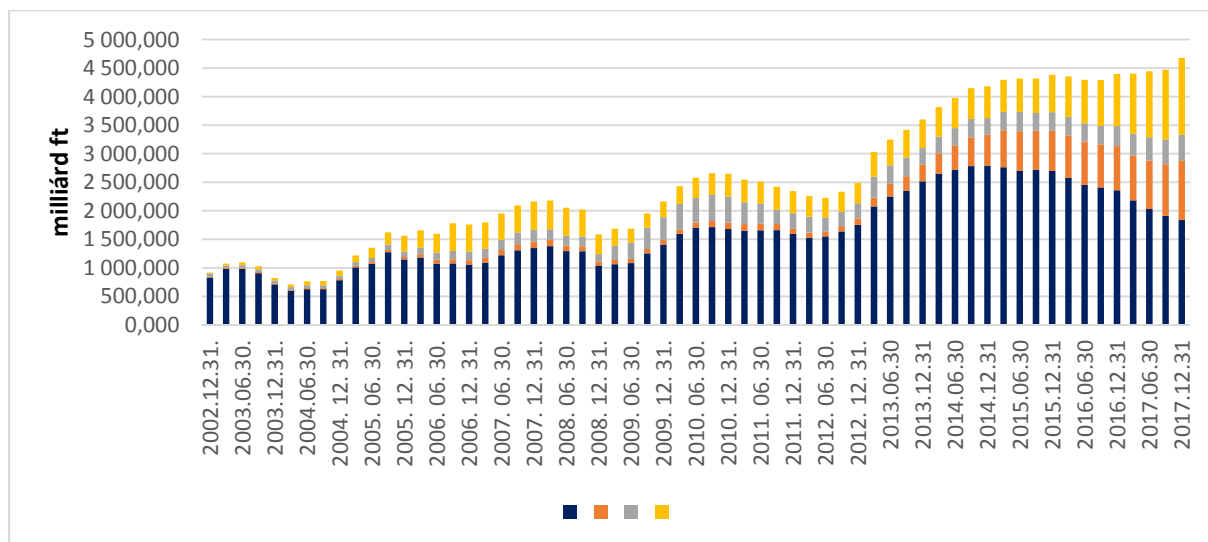
4. ábra: Háztartások főbb pénzügyi eszközeinek változása (bázis időszak 2013)

A következő ábrán az kerül szemléltetésre, hogy az elmúlt években a befektetési alapok nettó eszközértékéből a magyar háztartások milyen mértékben részesedtek. A részesedés nagysága a 90-es évek végén meghaladta a 80%-t, ez az arány a gazdasági/pénzügyi válság idején 60% alá csökkent, majd 2011-től indult újra növekedésnek, de 2018 elején a részesedés alig haladta meg a 60%-os értéket. A háztartások nettó vagyongyarapodása nem a befektetési alapok nettó eszközértékének növekedésével párosult, hanem mint ahogy azt korábban láttuk az állampapírok vásárlása lett a meghatározó keresett pénzügyi instrumentum. Az alapkamat csökkenésével csökkentek a betéti kamatok, a megtakarítások a bankokból nem a befektetési alapok irányába terelődött, hanem a biztonságos és garantált hozamot biztosító állampapírok irányába. (5. ábra)

Forrás: saját szerkesztés az MNB adatai alapján

5. ábra: Háztartások tulajdonosi részesedése a nettó eszközértékből

Forrás: saját szerkesztés az MNB adatai alapján

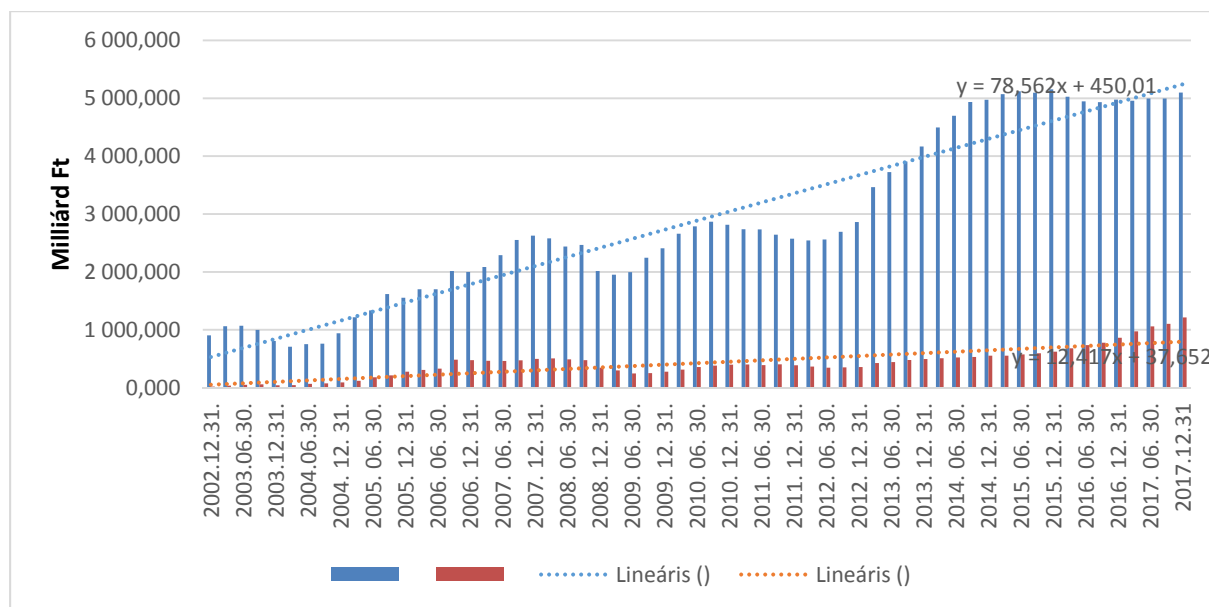
6. ábra: Befektetési alapok főbb típusai

A hazai háztartások vagyongyarapódásának nyertesei nem a befektetési alapok, de a növekedés itt is tapasztalható igaz nem olyan mértékben, mint az állampapíroknál. Érdeemes megnézni, hogy a növekedés milyen szerkezeti változásokon keresztül következett be. A befektetési szerkezetben itt is a kötvényalapok rendelkeznek a legnagyobb nettó eszközértékkel, bár az állomány értéke 2014 végéig növekszik, majd az utóbbi években lassú csökkenés következett be, de megközelíti a 2000 milliárdos vagyont. Az utóbbi években egy 500 milliárd forintnyi vagyon átrendeződés következett be, ami az ingatlan alapok vagyonának gyarapodását segítette. Az ingatlanalapok vagyongyarapodása 2013 második felétől válik látványossá, hasonló fejlődési tendencia mutatkozik a vegyes alapok tekintetében

is. A lakáspiaci árak változásához a költségek emelkedése is jelentősen hozzájárult. A KSH adatai szerint, ha a 2010-s évet bázisnak tekintjük, akkor ehhez képest a munkaerő költsége 2001-ben 54,3% volt, 2017-ben 146,7%, az építőanyagok vonatkozásában nem olyan jelentős a növekedés, 2010-hez képest csak 15% volt a drágulás. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zrs002.html 2018 áprilisában tovább nőtt az építőipari volumen, ez mind az épületek és egyéb építmények vonatkozásában igaz. A megkötött új szerződések volumene 47% növekedést mutat. <http://www.ksh.hu/gyorstajekoztatok/#/hu/document/epi1804>

A privatbankár adatai szerint Budapesten egy új lakás négyzetméter ára akár az egymillió forintot is elérheti, ugyanakkor vidéken 400 ezer forint alatt vannak a négyzetméter árak. <https://privatbankar.hu/ingatlan/felelmetes-arak-az-ingatlanpiacon-hogy-fog-barki-lakast-venni-budapesten-315699>

A következő ábrán a befektetési alapok szerkezetét lehet látni, a befektetési politikának megfelelően. Az állomány szerkezetét illetően messze a legnagyobb nettó eszközértékű vagyonnal az értékpapírba fektető alapok rendelkeznek, de ami szembetűnő, hogy az időszak végére az ingatlanalapok esetén bővülés míg az értékpapír alapok esetén csökkenés tapasztalható.

Forrás: saját szerkesztés az MNB adatai alapján

7. ábra: Ingatlan- és Értékpapíralapok nettó eszközértékének alakulása

ÖSSZEFOGLALÁS

A 2000-2017 közötti időszakban a magyar háztartások nettó háztartási vagyonát az intenzív bővülés jellemezte. A vagyonszetevek részletesebb vizsgálata alapján a 2013-2017 közötti időszak tekintetében a legnagyobb állománnyal továbbra is a készpénz és bankbetétek rendelkeznek. A legkisebb mértékű növekedés a készpénz és látraszóló betét állományban mutatkozik. Az alacsony kamatkörnyezet kedvező hatással van a hitelfelvételre, ugyanakkor a bankbetétek elvándorolnak a nagyobb hozam biztosító állampapírok irányába. 2016-tól

trendforduló mutatkozik a megtakarítási szerkezetben a hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok javára. 2013-hoz képest a legkisebb növekedés következett be a kp és bankbetétek állományában, legnagyobb növekedés a hitelviszonyt megtestesítő értékpapírokat érinti, csökken a befektetési alapok nettóeszközérték növekedésének üteme. A háztartások részesedése a befektetési alapok nettó eszközréből folyamatosan csökken 80%-ról-65%-ra. A befektetési alapok befektetési politikáját a külföldi pénzügyi instrumentumok választása jellemzi, az egyre növekvő hozamelvárások teljesítés miatt. A befektetési alapok iránti növekedéshez hozzájárulhatott egyrészt az alapkamat csökkenés okozta banki források átrendeződése, másrészt a háztartások nettó pénzügyi vagyonának növekedése, aminek egy része a befektetési alapok vagyonát növelheti. A hazai ingatlanpiaci változásokat mutatják az ingatlanalapok intenzív előretörése is.

IRODALOMJEGYZÉK

- Csernák J.** (2017) A lakosság megtakarításokkal kapcsolatos preferenciáinak vizsgálata primer kutatás alapján Acta Calorus Robetus, Líceum Kiadó 7(1)39-51
- Gál E.** (2011) Praktikus bankszakmai ismeretek Saldo, 249
- Hegdűs Sz.** - Hegedűsné Barna R. - ,Molnár P. - Halmosi T.: Pénzügyi kultúra és tudatosság vizsgálata vidéki középiskolások körében PRO SCIENTIA RURALIS 2:(1) pp. 68-91. (2017)
- Hotváthné Kökény A. - Széles Zs. (2014):** Mi befolyásolja a hazai lakosság megtakarítási döntéseit? Pénzügyi Szemle (4) : 457- 475
- Kopányi M.** (1997) Mikorökonómia, Horváth S. 14. fejezet, Műszaki kiadó, Budapest 395-411.
- Lovics G.** (2010) Közgazdaságtan II.
https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0041.../kozgzd_II_12.
- Mankiw** (2005): Makroökonómia, Osiris Kiadó, 122-123
- Samuelson P. A. -Nordhaus W. D.** (1990) Közgazdaságtan, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1990 201-202, [Átfogó statisztika a megtakarításokról, MNB sajtóközlemény.](#)
<https://www.mnb.hu/sajtoszoba/sajtokozlemenyek/2017-evi-sajtokozlemenyek/atfogo-statisztika-a-haztartasi-megtakaritasokrol-2017>. Letöltve: 2018. július 10.
- A háztartások pénzügyi vagyona, KSH
http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qse008c.html Letöltve: 2018. július 10.
- Pénzügyi Stabilitási Jelentés, 2017. MNB. ISSN 2064-941X
<http://www.mnb.hu/kiadvanyok/jelentesek/penzugyi-stabilitasi-jelentes/penzugyi-stabilitasi-jelentes-2017-november> Letöltve: 2018. július 7.
- Statisztikai adatok információk. Makrogazdasági adatok. MNB
<http://www.mnb.hu/statisztika/statisztikai-adatok-informaciok/adatok-idosorok/i-fo-makrogazdasagi-adatok> Letöltve: 2018. július 7.

Statisztikai adatok információk. Értékpapírok és tőkepiaci információk. MNB
<http://www.mn.bhu/statisztika/statisztikai-adatok-informaciok/adatok-idosorok/xiii-ertekpapirok-es-tokepiaciinformaciok> Letöltve: 2018. július 7.

Leitzinsdefinition: <https://wirtschaftslexikon.gabler.de/definition/leitzins-39091> Letöltve: 2018. július 7.

Sparquote statistiken: <https://www.tagesgeldvergleich.net/statistiken/sparquote.html> Letöltve: 2018. július 7.

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=de&pcode=tec0013>
1

Prémium Magyar Állampapír <http://www.allampapir.hu/allampapirok/PMAP> Letöltve: 2018. július 10.

A lakásépítési költség indexe http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zrs002.html

Gyorstájékoztatók, Építőipar KSH Letöltve: 2018. július 7.

<http://www.ksh.hu/gyorstajekoztatok/#/hu/document/epi1804>

Félelmetes árak az ingatlanpiacon, hogy fog bárki lakást venni Budapesten? 2018. január 20.
<https://privatbankar.hu/ingatlan/felelmetes-arak-az-ingatlanpiacon-hogy-fog-barki-lakast-venni-budapest-315699> letöltve: 2018. augusztus 2.

KÖLTSÉGHATÉKONY FOGLALKOZTATÁSI FORMÁK?!

KORCSMÁROS ENIKŐ

Selye János Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Közgazdaságtan Tanszék

ABSZTRAKT

A kis- és középvállalatok gazdasági és társadalmi szerepvállalása minden fejlődő, ill. fejlett gazdaságban egyaránt kimagasló. Ezen vállalati szektor jellemzőinek vizsgálata során belátható, hogy kulcsfontosságú a rendelkezésre álló pénzügyi keret kihasználása, ami akár magával vonhatja az atipikus foglalkoztatási formák szélesebb körben való elterjedését. Szlovákia területén 2017 első félévében a kis- és középvállalatok körében végzett primer kutatásunk elsődleges célja az volt, hogy megvizsgáljuk a KKV-k által alkalmazott foglalkoztatási formákat. A primer adatgyűjtés során megszerzett adatok elemzésekor egyrészt arra kerestük a választ, hogy költséghatékonysági megfontolásból alkalmaznak-e a vállalatok tipikustól eltérő foglalkoztatási formákat. Mindezek mellett a megfogalmazott feltételezéseink beigazolását, ill. elvetését segítő statisztikai számítások (Phi, Cramer V és kontingencia együttható). A megkérdezett kis- és középvállalatok véleménye alapján egyértelműen belátható, hogy az atipikus foglalkoztatási formák alkalmazása mögött nem elsősorban költséghatékonysági megfontolások állnak a vállalat részéről, hanem inkább az, hogy a termelés követelményeinek megfelelően jobb és hatékonyabb munkaerő-kihasználást tudjon megvalósítani. A kutatás alapján megfogalmazott következtetéseink, ill. javaslataink elsősorban a Munkaügyi Hivatal, valamint a helyi, ill. regionális és egyéb gazdasági szervezetek oldaláról érkező aktív támogatásra irányulnak.

Kulcsszavak: atipikus foglalkoztatási formák, kis- és középvállalatok, Szlovákia

BEVEZETŐ

A kis- és középvállalatok gazdasági és társadalmi szerepvállalása kimagasló, hiszen az import és az export területén kívül a megtermelt GDP összértékének jelentős részét biztosítják. A Slovak Business Agency kimutatásai alapján a foglalkoztatott személyek több mint 70%-a kis- és középvállalati szektort képviselő vállalat munkavállalója. (Slovak Business Agency, 2016)

A 21. század gyorsan változó piaci körülményeihez a vállalatoknak is szükséges alkalmazkodniuk, ami többek között a foglalkoztatási formák átgondolását, tanulmányozását, esetlegesen új foglalkoztatási formák bevezetését is jelenti, hiszen gondoljunk csak bele, hogy milyen nagy ütemben kezd elterjedni pl. az otthonról végezhető „home-office” jellegű munka, a részmunkaidő, stb. Ezek a foglalkoztatási formák a múltban teret hódító tipikusnak mondható 8 órás foglalkoztatástól merőben eltérő jegyekkel jellemezhetők, atipikusnak mondhatók.

1. A VIZSGÁLT PROBLÉMA ELMÉLETI KERETRENDSZERE

A foglalkoztatási formák vizsgálatával már több hazai és külföldi kutató is foglalkozott. Kazuya (2005) kiemeli, hogy nem olyan egyszerű egyértelműen meghatározni, mit értünk tipikus, ill. attól eltérő, ún. atipikus foglalkoztatási formának, hiszen amit ma szokásosnak tekintünk, az pár évtizeddel ez előtt atipikus foglalkozásnak minősült. Az utóbbi évtizedekben végbement technológiai és infrastrukturális fejlesztések a kornak megfelelő munkaszervezési

megoldásokat igényelnek, melyeket leginkább a rugalmasság kifejezésével lehetne illetni. (Makó – Simonyi, 2003) Hanzelová (2005) arra hívja fel a figyelmet, hogy a szakirodalomban nincs egyértelműen definiálva, hogy mi az, amit atipikus foglalkoztatásnak nevezünk. Az elmúlt időszak munkapiaci változásait alapul véve atipikusnak tekintjük a nem napi nyolc órás, munkahelyen, határozatlan munkaidős szerződéssel végzett foglalkoztatást.

Az atipikus foglalkoztatási alternatívák, új lehetőséget jelenthetnek a hazai mikro-, kis- és középvállalkozások számára, például a járulékos költségek csökkentése szempontjából, ugyanis a munkaszerződéssel megkötött és szociális jogokkal erősen védett alkalmazotti státusztól eltérően, a fentebb említett járulékos költségeken túlmenően, számos humán erőforrás-gazdálkodási és menedzselési előny lehetőségét is magukban hordozzák. A munkáltatók részére ez a foglalkoztatást érintő alternatíva jelentheti a költségcsökkentés egyik típusát, a hatékonyság és a versenyképesség esélyének a növelését.

Az atipikus foglalkoztatási formák közé soroljuk Hárs (2012) munkássága alapján azokat, akik

- részmunkaidős foglalkoztatottak;
- időszakos foglalkoztatottak (határozott idejű szerződéssel alkalmazottak, szezonális munkát, ill. alkalmi munkát végzők);
- munkaerő kölcsönzés;
- otthoni munka, ill. távmunka végzése;
- rugalmas munkaidő-beosztás;
- önfoglalkoztatás.

Az atipikus foglalkoztatási formák egyre szélesebb körben való elterjedését napjainkban a változó fogyasztói igények, az olcsóbb és rugalmasabb foglalkoztatás megteremtésére irányuló törekvések segítik elő. Mindezek mellett a különböző életciklusokhoz való jobb alkalmazkodás, a munka és a magánélet jobb összhangja is a tipikustól eltérő foglalkoztatási formák elterjedését ösztönzi.

A tipikustól eltérő foglalkoztatási formák közül a leginkább ismert és – gazdasági ágazattól függően – alkalmazott a részmunkaidős foglalkoztatás. A részmunkaidős foglalkoztatás esetén az alkalmazás a munkakörre megállapított teljes napi munkaidőnél rövidebb időre – általában napi 4-6 órára – szól. Frey (2007) szerint foglalkoztatáspolitikai szempontból manapság azért favorizálják a részmunkaidőt, mert a teljes munkaidős foglalkoztatásnál gyorsabban és nagyobb léptékben járul hozzá a foglalkoztatási ráták növekedéséhez. A részmunkaidőben történő foglalkoztatás célcsoportjai sokfélék lehetnek. Kezdve azokkal, akik gyermekgondozási segítyt, gyermekgondozási támogatást vesznek igénybe, a kisgyermeket nevelő szülők; a közvetlen családtagot ápoló munkavállalók; az öregségi nyugdíj előtt álló idősebb munkavállalók. A munkáltató és a munkavállaló szerződésben rögzítheti a teljes heti munkaidő rövidítését vagy a rövidített munkaidő teljes heti munkaidőre történő bővítését. A rövidített munkaidőben foglalkoztatott munkavállalónak a rövidített munkaidővel arányos, szerződésben rögzített bér jár.

Ahhoz, hogy egy vállalkozáson belül sikeresen tudjon egy atipikus foglalkoztatási forma működni kölcsönös bizalomra van szükség mind a munkavállaló, mind a felettese részéről. Ez a bizalom, valamint a bizalmi kultúrának a szintje, ahogy Finna (2007) is hangsúlyozza, az egyik alappillére a hosszú távú együttműködésnek. Az együttműködésnek, mint kulcsfontosságú tényezőnek a hiánya esetén a versenyképesség, a profitszerzés, valamint a hatékonyság terén is nem megfelelően teljesíthet a vállalat. (Takácsné György – Benedek, 2016)

Gazdasági kényszer, ill. a hosszú távú gazdasági előnyök megismerése, vagyis a régi megszokottól az elmozdulás azért történik meg, mert a vállalkozás így tud versenyképes maradni vagy azzá válni. (Laczkó, 2007) A munkaerőpiac azonban azt mutatja, hogy a munkavállalók és munkáltatók mobilitásra készek és vállalják a rugalmasságot. A rugalmasság hosszabb távú, a gazdálkodás társadalmi, szervezeti viszonyaiban új társadalmi minőséget is eredményező eszközeihez azonban egyéni jellemzőkkel bíró munkaerőre van szükség.

1. táblázat: Az atipikus foglalkoztatás előnyei és hátrányai a munkáltató szempontjából

Az atipikus foglalkoztatás előnyei	Az atipikus foglalkoztatás hátrányai
a munkaidő hatékonyabb kihasználása	a közvetlen vezetői ellenőrzés gyengülése
kevesebb szabadságigény és betegállomány	a csapatszellem gyengülése
nagyobb versenyképesség	speciális képzések költségeinek megnövekedése
a munkaerő és a szakképzettség maximális kihasználása	magasabb belső kommunikációs költség esélye

Forrás: Frey, 2000 alapján saját szerkesztés

Frey (2000) kutatásai alapján kijelenti, hogy egyre inkább teret veszítenek azok a munkaviszonyok, melyek szabályosnak, regulárisnak tekinthetők, s helyüket fokozatosan az ún. atipikus, irreguláris, flexibilis foglalkoztatási formák veszik át. Mindezek mellett fontos megjegyezni, hogy ez az átalakulás nem egy külső kényszer hatására történik, hanem a vállalatok vezetői elsősorban saját vállalatuk versenyképességét szem előtt tartva alkalmaznak atipikus foglalkoztatási formákat. Választásuk abból is gyökeredzik, hogy felismerik, hogy ez egy versenyképességet fokozó lehetőség, melyet nem csak tudomásul kell venni, hanem építeni is kell rá olyan problémák megoldásában, mint a foglalkoztatottak számának növelése, a munkanélküliség csökkentése, vagy szervezetek oldaláról a vásárlói igények ingadozások kezelése.

2. A KUTATÁS CÉLJA, MÓDSZERTANA ÉS MÓDSZERE

A kutatás alapvető célja feltérképezni Szlovákiában a kis- és középvállalatok által alkalmazott foglalkoztatási formákat, különös tekintettel arra, hogy bemutassuk, mennyire alkalmazzák a 21. század gyorsan változó társadalmi-gazdasági környezetében a megszokott, ún. tipikus foglalkoztatási formákat, ill. mennyire térnek el tőlük az egyes gazdasági szektorokat képviselő vállalatok.

A cél elérése érdekében primer adatgyűjtés mellett döntöttünk, kérdőíves felmérés segítségével kívántunk információhoz jutni a vizsgált problémával kapcsolatosan. A szlovákiai kis- és középvállalatokra vonatkozóan adatbázist állítottunk össze, a vállalatoknak a kérdőívet online formában küldtük ki, a beérkezett kérdőívek közül 320 kitöltött kérdőív volt alkalmas a kutatás szempontjából releváns probléma vizsgálatára. A primer adatgyűjtés 2017 első félévében valósult meg.

Az összeállított kérdőív 21 kérdést tartalmazott, a kérdéseket az alábbi csoportokba sorolhatjuk:

- A vizsgált minta alapvető jellemzőire fókuszáló kérdések;
- Az egyes foglalkoztatási formák jelenléte a vizsgált vállalatban, ill. az azokkal kapcsolatos ismeretek mértéke;
- Rugalmas foglalkoztatás és az azzal kapcsolatos vélekedések;

- Jövőbeli tervek a foglalkoztatás terén.

A hazai és nemzetközi szakirodalom áttanulmányozását követően a vizsgált problémával kapcsolatban az alábbi feltételezéseket fogalmaztuk meg:

1. Feltételezés: Az atipikus foglalkoztatási formák leginkább a szezonalitással összekapcsolhatóak, ezért főleg a szolgáltatások, ill. a mezőgazdaság területén tevékenykedő vállalatok által közkedvelt foglalkoztatási forma.
2. Feltételezés: A vizsgált vállalatok egyértelműen igényt mutatnak arra, hogy igénybe vegyenek az atipikus foglalkoztatási formák megismertetését célzó szolgáltatásokat.

A kutatás során megszerzett adatok elemzéséhez a kiértékelés kezdeti szakaszában alapvető leíró statisztikai módszereket, kereszt-táblákat, megoszlást használtunk.

3. A KUTATÁS EREDMÉNYEI

A primer kutatás során szerzett adatok elemzése az előzőekben megfogalmazott feltételezések vizsgálatával összhangban valósult meg.

1. Feltételezés: Az atipikus foglalkoztatási formák leginkább a szezonalitással összekapcsolhatóak, ezért főleg a szolgáltatások, ill. a mezőgazdaság területén tevékenykedő vállalatok által közkedvelt foglalkoztatási forma.

A szignifikáns összefüggés vizsgálatához használt három mutatószám (Phi, Cramer V és kontingencia együttható) mindegyike szignifikáns értéket mutat 5%-os szignifikancia szint tekintetében, vagyis szignifikáns kapcsolat mutatható ki a vizsgált vállalat gazdasági ágazatba való besorolása, ill. a között, hogy mennyire jellemző a vállalatra a tipikustól eltérő, ún. atipikus foglalkoztatási formák alkalmazása.

2. táblázat: Phi, Cramer V és kontingencia együttható a gazdasági ágazat, valamint az atipikus foglalkoztatási forma alkalmazásának jellemzőjére vonatkozóan

	Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
Nominal by Phi	,683			,000
Nominal Cramer's V	,342			,000
Contingency Coefficient	,564			,000
Interval by Pearson's R	-,130	,041	-2,332	,020 ^c
Ordinal by Ordinal Spearman Correlation	-,153	,051	-2,760	,006 ^c
N of Valid Cases	320			

- a. Not assuming the null hypothesis.
- b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.
- c. Based on normal approximation.

Forrás: primer adatgyűjtés alapján SPSS adatelemzés, saját szerkesztés

A vizsgált mintára vonatkozóan keresztábra felállításával tovább kutattuk, hogy melyek azok a gazdasági szektorok, amelyekre leginkább jellemző az atipikus foglalkoztatási formák alkalmazása. A vizsgált minta 50,94%-át a szolgáltatási szektort reprezentáló vállalatok alkották. Az ebbe a csoportba tartozó vállalatok többsége (a teljes minta 28,44%-a) vélekedik úgy, hogy az atipikus foglalkoztatási forma jelen van ugyan a vállalatban, de nem egyértelműen jellemző, hiszen az időszakos feladatok elvégzése mellett még mindig a megszokott munkarend a leginkább jellemző.

3. táblázat: Keresztábra a gazdasági ágazat és az atipikus foglalkoztatási forma megjelenésére vonatkozóan a vizsgált vállalatokon belül

	egyáltalán nem jellemző	van, de nem jellemző	inkább nem jellemző	inkább jellemző	nagyon jellemző	Össz.
mezőgazdaság, halászat	1,88%	14,38%	2,19%	0,00%	0,00%	18,44%
ipar	0,63%	3,75%	0,00%	1,88%	2,50%	8,75%
szolgáltatások	9,06%	28,44%	11,56%	1,88%	0,00%	50,94%
kereskedelem, javítás	6,25%	6,56%	2,81%	0,00%	0,00%	15,63%
szállítás, raktározás	0,94%	2,81%	0,00%	0,00%	0,00%	3,75%
pénzügyi, biztosítási tevékenység	0,00%	1,88%	0,63%	0,00%	0,00%	2,50%
						100,00 %

Forrás: primer adatgyűjtés alapján saját szerkesztés

A feltételezésünkben szereplő másik gazdasági szektor, a mezőgazdaság és halászat tekintetében megállapíthatjuk, hogy a vizsgálatban részt vett vállalatok 18,44%-a sorolható ebbe a gazdasági szektorba. A szektorba tartozó vállalatok túlnyomó többsége (77,97%, ami a teljes minta 14,38%-a) alapján az atipikus foglalkoztatási formák jelen vannak a vállalatban, bár nem egyértelműen jellemző. Ebben a szektorban az atipikus foglalkoztatási formák elterjedését nagyban determinálja a szezonális jelleg, főleg a földművelés, növénytermesztés, betakarítás, takarmányozás miatt. Ugyanakkor a többi vizsgált gazdasági szektor esetében is megállapítható, hogy az adott szektoron belül a megkérdezettek véleménye alapján bár nem jellemző egyértelműen a szektorra az atipikus foglalkoztatás, azért jelen van.

Az elvégzett statisztikai elemzések alapján megállapíthatjuk, hogy a megfogalmazott 1. feltételezésünk nem bizonyult teljes egészében helytállónak, ugyanis nem csupán a szolgáltatások, ill. a mezőgazdaság területén tevékenykedő vállalatokra jellemző, hogy igénybe vesznek atipikus foglalkoztatási formákat is, hanem a többi gazdasági szektorban is jelen van atipikus foglalkoztatási forma. Mindez egy pozitív tényező tekintettel arra, hogy magában hordozza az atipikus foglalkoztatási formák szélesebb körben való elterjedését és ezzel is hozzásegíti az aktív lakosságot a munka és a magánélet könnyebb összeegyeztetéséhez.

A kutatás során szerzett adatok további elemzésének köszönhetően sikerült egy sorrendet felállítani, mely megmutatja, hogy mely atipikus foglalkoztatási formákat részesítik előnyben a vállalatok.

4. táblázat: Előnyben részesített atipikus foglalkoztatási formák

Sorrend	Atipikus foglalkoztatási forma
1	Rugalmas munkaidő
2	Részmunka
3	Szezonális / alkalmi munka
4	Határozott idejű munkaszerződéssel való foglalkoztatás
5	Távmunka / változó helyszínről végezhető munka, ill. munkaerő-kölcsönzés
6	Otthoni munka (bedolgozás)

Forrás: primer adatgyűjtés alapján saját szerkesztés

Az atipikus foglalkoztatási formák között a leginkább kedvelt és alkalmazott a rugalmas munkaidőben való foglalkoztatás, amely a heti, ill. havi lebontásban előírt óraszámok ledolgozását rugalmasan, tehát nem feltétlenül napi 8 órás munkarendben kezeli. A sorrend második helyén a részmunkaidő található, ami a megszokott teljes munkaidőben való foglalkoztatáshoz képest csökkentett arányú foglalkoztatást jelent. Abban az esetben, ha nem szükséges az adott munkafeladat elvégzésére teljes munkaidőben foglalkoztatni az alkalmazottat, akkor ennek az atipikus foglalkoztatási formának az alkalmazása költséghatékonyság tekintetében ideális választás lehet a vállalt számára. A szezonális / alkalmi munka formájában történő foglalkoztatás a harmadik helyen található a sorrendben. Tekintettel arra, hogy a vizsgált mintában a szolgáltatási szektort, valamint a mezőgazdasági ágazatot viszonylag nagy arányban képviselték vállalatok, nem meglepő, hogy a szezonális munkavégzés, mely főleg ezekre az ágazatokra jellemző, a sorrendben előkelő helyet kapott.

2. Feltételezés: A vizsgált vállalatok egyértelműen igényt mutatnak arra, hogy igénybe vegyenek az atipikus foglalkoztatási formák megismertetését célzó szolgáltatásokat.

Feltételezésünk beigazolásához elsősorban leíró statisztikai módszerrel vizsgáljuk, hogy hogyan vélekednek a kutatásban részt vevő vállalatok az atipikus foglalkoztatási formák megismerését célzó szolgáltatásokkal kapcsolatban.

Medián, valamint szórás segítségével vizsgálva a mintát alkotó vállalkozások vélekedését az atipikus foglalkoztatási formák megismerését célzó szolgáltatásokkal kapcsolatban megállapítható, hogy a megkérdezettek egyformán vélekednek (std.dev.=0,97) arról, hogy szükség lenne ilyen célú szolgáltatások nyújtására. Feltételezésünk igazolásához részletesebben megvizsgáltuk, hogy mutatható-e ki kapcsolat a vizsgált vállalatok mérete, ill. a között, hogy mennyire tartják fontosnak, hogy megismertessék velük az egyes atipikus foglalkoztatási formák alkalmazásának legfőbb jellemzőit, ill. azok pozitív hozadék a vállalatra vonatkozóan.

A szignifikáns összefüggés vizsgálatához használt három mutatószám (Phi, Cramer V és kontingencia együttható) egyike sem mutat szignifikáns értéket 5%-os szignifikancia szint tekintetében, elfogadjuk tehát a H₀ hipotézist, miszerint nincs kimutatható szignifikáns kapcsolat a vizsgált vállalat alkalmazotti létszám alapján való besorolása, ill. a között, hogy hogyan vélekednek az atipikus foglalkoztatási formák megismerését célzó szolgáltatással kapcsolatban.

5. táblázat: Phi, Cramer V és kontingencia együttható a vállalat alkalmazotti létszáma, valamint az atipikus foglalkoztatási forma megismerését célzó szolgáltatásra vonatkozóan

	Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
Nominal by Phi	,192			,067
Nominal Cramer's V	,136			,067
Contingency Coefficient	,189			,067
Interval by Pearson's R	-,075	,056	-1,346	,179 ^c
Ordinal by Ordinal Spearman Correlation	-,058	,056	-1,042	,298 ^c
N of Valid Cases	320			

a. Not assuming the null hypothesis.

b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.

c. Based on normal approximation.

Forrás: primer adatgyűjtés alapján SPSS adatelemzés, saját szerkesztés

Annak ellenére, hogy szignifikáns kapcsolat nem mutatható ki a két változó között, tovább elemeztük, hogy a KKV-k egyes csoportjába tartozó vállalatok külön-külön hogyan vélekednek a kérdésről. A mikro, kis- és középvállalatok egyaránt úgy nyilatkoztak, hogy igénybe vennének olyan szolgáltatást, amelynek segítségével részletesebben megismerhetnék az atipikus foglalkoztatási formák sajátosságait, a bennük rejlő lehetőségeket. A mikro- és a kisvállalatok egyaránt úgy vélekedtek, hogy alkalmanként igénybe vennének ilyen jellegű szolgáltatást. A középvállalatok ilyen jellegű szolgáltatást mindenképpen igénybe vennének.

6. táblázat: A megkérdezett vállalatok véleménye az atipikus foglalkoztatási formák sajátosságait bemutató szolgáltatások iránt

Alkalmazotti létszám	Feltételhez kötné az igénybevétele	Igen, mindenképpen igénybe venné	Igen, alkalmanként igénybe venné	Nem, nem venné igénybe	Összesen
1-9 fő	21,5%	22,4%	43,5%	12,6%	100%
10-49 fő	26,7%	12,8%	51,2%	9,3%	100%
50-249 fő	30,0%	40,0%	20,0%	10,0%	100%

Forrás: primer adatgyűjtés alapján saját szerkesztés

Ez a tény is egyértelműen alátámasztja azt, hogy szükséges egy olyan iroda, esetlegesen szakosztály létrehozása akár a munkaügyi hivatalokban, vagy a különféle regionális tanácsadó központokban, mely segít eligazodni a vállalkozónak a bonyolult jogi háttérrel, és rámutat arra, hogy az adminisztratív terheken túl, melyet az egyes atipikus foglalkoztatási formák.

A kérdőív további kérdéseire adott válaszok elemzésével megbizonyosodtunk arról, hogy a megkérdezettek közel 75%-a hiányos ismeretekkel rendelkezik a megszokott, tipikus 8 órás foglalkoztatási formától eltérő foglalkoztatási formákról. Erre vonatkozóan pozitívum, hogy a

vizsgált minta 44,17%-a alkalmanként, vagy mindenképpen részt venne atipikus foglalkoztatással kapcsolatos tanácsadáson. Ez is arra utal, hogy a vállalatok felismerték a változó piaci, jogi és társadalmi környezet jellemzőit, s ennek maximálisan meg is szeretnék felelni. Az atipikus foglalkoztatási formák alkalmazásával a fogyasztói igények is magasabb szinten elégíthetők ki, a gazdaságilag aktív lakosság foglalkoztatásában is változást tudnak eszközölni a vállalatok, s nem utolsó sorban gazdaságilag a számukra leghatékonyabb foglalkoztatáspolitikai megoldást tudják választani.

A vállalatok szervezeti struktúrája különböző munkapozíciók kialakítását teszi szükségessé a vállalatban. Alapvetően az egyes munkapozíciókat betöltő alkalmazottakat – a témakörrel foglalkozó hazai és nemzetközi szakirodalmat áttanulmányozva – operatív munkafeladatot ellátó alkalmazottakra, alacsonyabb vezetői szinten lévő alkalmazottakra, ill. közép- és felsővezetői szintet tevékenykedő alkalmazottakra bontottuk fel. A csoportosításra alapvetően azért volt szükség, hogy megvizsgálhassuk, hogy melyik munkapozíciót betöltő alkalmazotti csoportra jellemző inkább, hogy a tipikustól eltérő foglalkoztatást tesz lehetővé. A megkérdezettek alapján a tipikustól eltérő foglalkoztatási formák legkevésbé az alacsonyabb vezetői szinten tevékenykedő alkalmazottaknál nyilvánulnak meg (23%). Az operatív tevékenységet végző alkalmazottak közel egy harmadára jellemző, hogy a megszokott 8 órás munkarendtől eltérő, atipikus foglalkoztatási formában dolgoznak, míg a leginkább az atipikus foglalkoztatási formák a közép- és felsővezetői pozíciók betöltésére jellemzőiek (43%). Amennyiben a vállalat atipikus foglalkoztatási formát alkalmaz az operatív munkafeladatok levégzésére, akkor a munkafeladat elvégzését a vállalat alkalmazottain kívül diákokra (24%), valamint nyugdíjasokra (13%) bízta.

A vizsgált minta véleménye alapján elmondható, hogy az atipikus foglalkoztatás előnyeivel kapcsolatban egyértelműen a munka és a magánélet jobb koordinációja emelhető ki. Ez a tény is igazolja az előző állításunkat, miszerint a 21. század vállalatai nagy hangsúlyt fektetnek a megváltozott társadalmi, szociológiai környezetre, s ennek köszönhetően az alkalmazottaik igényeire is, ugyanis a munka mellett számukra a kellően minőségi magánélet megélése is fontos.

7. táblázat: Az atipikus foglalkoztatás előnye a vállalat számára

Sorrend	Az atipikus foglalkoztatás előnye a vállalat számára
1.	Jobb koordináció a munka és a magánélet között
2.	Hatékonyabb munkaerő-kihasználás
3.	A termelés követelményeinek megfelelő jobb munkakihasználás
4.	Költségmegtakarítás
5.	Versenyképesség növelése

Forrás: primer adatgyűjtés alapján saját szerkesztés

A primer adatgyűjtés során megszerzett adatok további elemzése során kiderült, hogy a tipikustól eltérő foglalkoztatási formák közül a részmunkaidő a leginkább használt, kedvelt foglalkoztatási forma, melynek keretein belül egy átlagosan így foglalkoztatott munkavállaló jellemzően (78%) heti 20-30 órát dolgozik.

A vizsgált vállalatok nagyság szerinti csoportosítását tekintve leginkább mikro vállalatokra jellemző a tipikustól eltérő foglalkoztatási forma, pontosabban a részmunkaidős foglalkoztatás. A tény nem meglepő, ugyanis olyan vállalati csoport ez, mely eleve kevés alkalmazottat foglalkoztat sokszor csak szezonális jelleggel, vagy esetleg az alkalmazott elbocsátását elkerülendő céllal. Meglepő volt viszont a tény, hogy a köztudatban elterjedt 8 órás munkavégzéstől eltérő foglalkoztatási formák közül csupán a részmunkaidős foglalkoztatás volt szélesebb körben ismert, egyéb lehetséges atipikus foglalkoztatási formákat

kevésbé használnak, ismernek a megkérdezettek. Itt felmerülő problémaként szeretnénk rámutatni arra, hogy sokszor az adott foglalkoztatási forma jellemzőivel, előnyeivel, hátrányaival, jogi hátterével nem voltak tisztában a megkérdezettek.

ÖSSZEFOGLALÁS

A 21. század gyorsan változó társadalmi-gazdasági környezetében a folyamatosan változó fogyasztói és piaci igények következtében egyértelműen létjogosultsága van az eddig megszokott, tipikusnak mondható 8 órás foglalkoztatás mellett egyéb foglalkoztatási formák bevezetésének, elterjedésének vizsgálatának. Napjaink versenypiacán jelen lévő vállalatok felismerték ugyan ezt aényt, ám viszonylag kis arányban alkalmaznak atipikus foglalkoztatási formákat (leginkább csak a részmunkaidőre való foglalkoztatás használatos). Ennek a problémának az orvoslására szükség van mielőbb. A kutatásunk alapján megfogalmazott javaslatok az alábbi pontokban foglaljuk össze:

- aktív támogatás a Munkaügyi Hivatal oldaláról – a hivatal már eddig is különböző formában nyújtott támogatást működő, ill. induló vállalatok számára. Ezeket a mai napig működő, főleg vállalkozás indítására irányuló programokat javasolnánk kiegészíteni azzal, hogy megismertessék a leendő vállalkozókat a tipikustól eltérő foglalkoztatási formákkal és felhívják azok figyelmét a bennük rejlő lehetőségekre, előnyökre, hiszen az induló vállalkozásoknak különösen oda kell figyelni potenciális fogyasztóik folyton változó igényeinek minél magasabb szinten való kielégítésére, ugyanakkor a költséghatékony foglalkoztatáspolitikára is.
- aktív támogatás a helyi, ill. regionális és egyéb gazdasági szervezetek részéről – napjainkban elterjed a különböző, gazdasági, vállalkozói élet fellendítését célzó szervezetek, társaságok, csoportok megalakulása, elterjedése. Az ő általuk szervezett szakmai rendezvények, konferenciák, fórumok alkalmával kellene kitérni a foglalkoztatás atipikus formáinak ismertetésére, előnyeik kiemelésére.

IRODALOMJEGYZÉK

Finna, H. (2007) A funkcionális munkaerőpiaci rugalmasság alkalmazásának nemzetközi tapasztalatai. II. Pannon Gazdaságtudományi Konferencia, 2007, Pannon Egyetem, Veszprém

Frey, M. (2000) A munkaidőrendszerek rugalmassá válása. Közgazdasági Szemle, XLVII. évf., pp. 1008-1026.

Frey, M. (2007) Aktív munkaerőpiaci eszközök működésének értékelése 2001-2006 között és változásai 2007-ben. In: Munkaerőpiaci tükör 2007., MTA, Budapest.

Hanzelová, E. – Kostolná, Z. – Reichová, D. (2005) Atypické formy zamestnanosti na Slovensku: minulosť a súčasnosť. Bratislava.vyd. Stredisko pre štúdium práce a rodiny 3/2005. 31 p. <http://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/bulletin/Bulletin-03-2005.pdf> Letöltve: 2017.06.19.

Hárs, Á. (2012) Az atipikus foglalkoztatási formák jellemzői és trendjei a kilencvenes és a kétezres években. TÁMOP – 2.3.2-09/1, Műhelytanulmány T/13, 2012

Kazuya, O. (2005) International Comparison of Atypical Employment: Differing Concepts and Realities in Industrialized Countries. Japan Labor Review, 2 évf. 2. szám 5-29. o. <http://www.jil.go.jp/english/JLR/documents/2005/JLR06.pdf> Letöltve: 2017.06.20.

Laczkó, Zs. (2007) Mi minden segíti, ill. gátolja az atipikus foglalkoztatások elterjesztését? Konferenciaelőadás, A foglalkoztatásbővítés atipikus lehetőségei uniós tapasztalataink

közreadása a hazai foglalkoztatási célú civil szervezetek számára, Szociális Innováció Alapítvány, Budapest.

Makó, Cs.- Simonyi, Á. (2003) Szervezeti rugalmasság – Új termelésszervezési megoldások. In: Kőváry Gy. (ed.): A felzárkózás esélyei. MTA: Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest. p. 96-116

Slovak Business Agency (2016) Malé a stredné podnikanie v číslach v roku 2015. Bratislava, 73 p. http://www.sbagency.sk/sites/default/files/msp_v_cislach_v_roku_2015_0.pdf Letöltve: 2017.05.26.

Takácsné György, K. - Benedek, A. (2016) Bizalmon alapuló együttműködés vizsgálata a kis- és középvállalatok körében. In: Csiszárík-Kocsir, Á. (szerk). Vállalkozásfejlesztés a XXI. században. VI. tanulmánykötet. Óbudai Egyetem. Keleti Károly Gazdasági Kar. 379-390

SZERZŐK / AUTHORS

BARANYAI Zsolt	59
BARANYI Aranka	99
BUDAI-ERÉNYI Stella	48
HUZDIK Katalin	59
KORCSMÁROS Enikő	107
MÉSZÁROS Aranka	48
NÉMETH Erzsébet	5
PAP Judit	27
SZÉLES Zsuzsanna	75
SZOBONYA Réka	15
ZSÓTÉR Boglárka	31